

**BESPLATNA
PRAVNA
POMOĆ**

NA JUGU SRBIJE

**NDIHMA
JURIDIKE
FALAS**

NË JUG TË SERBISË

**BILOVESKO
JURIDIKANO
AŽUTIPE**

ANI TATI SRBIJA

**FREE
LEGAL
AID**

IN SOUTH SERBIA

PARTNERI ZA DEMOKRATSKE PROMENE SRBIJA

Partnerët për ndryshime demokratike Serbia

Partneria vaš demokratikane prniba Srbija

Partners for Democratic Change Serbia

Mart/ Marsh/ March 2013.

BESPLATNA PRAVNA POMOĆ

na jugu Srbije

NDIHMA JURIDIKE FALAS

në Jug të Serbisë

BILOVESKO JURIDIKANO AŽUTIPE

ani tati Srbija

FREE LEGAL AID

in South Serbia

Urednica/ Autore/ Redaktori/ Editor:

Ana Toskić

Izdavač/ Botues/ Ikalji/ Published by:

Partneri za demokratske promene Srbija/
Partnerët për ndryshime demokratike Serbia/
Partneria vaš demokratikane prmiba Srbija/
Partners for Democratic Change Serbia

Za izdavača/ Për botues/**Vaş ikaljibasko dženo/ For the Publisher:**

Blažo Nedić

Autori/ Autorët/ Aatoria/ Authors:

Blažo Nedić
Ana Dešić
Darja Koturović

Prevod/ Nankhavgdja/ Perkhimi/ Translation:

Toni Bislimi
Adelina Fazliu

Lektura/ Proof reading:

Tamara Ljubović

**Dizajn i prelom/ Dizajni dhe prerja/
Dizajni thaj phagipe/ Design and layout:**

Stefan Ignjatović
Marija Berta

Štampa/ Shtypi/ Stampa/ Print:

Manuarta, Beograd

Tiraž/ Tirazhi/ Tiraži/ Copies:

300

SADRŽAJ

Përmbajtja

Teljaripe

Table of contents

5	BESPLATNA PRAVNA POMOĆ NA JUGU SRBIJE
7	Predgovor
8	O Projektu Besplatne pravne pomoći u opštini Bujanovac
10	Pravni okvir za pružanje usluga besplatne pravne pomoći u Republici Srbiji
15	Aktivnosti Partnera Srbija na uspostavljanju besplatne pravne pomoći u Bujanovcu
17	Formiranje i rad Službe BPP u opštini Bujanovac
28	Studije slučaja
32	Zaključci i preporuke
35	NDIHMA JURIDIKE FALAS NË JUG TË SERBISË
37	Parathënie
38	Mbi projektin e ndihmës juridike pa pagesë në komunën e Bujanocit
41	Korniza ligjore për ofrimin e shërbimeve të ndihmës juridike falas në Republikën e Serbisë
47	Aktivitetet e parterëve Sërbia në vendosjen e ndihmës juridike falas në Bujanoc
49	Formimi I Shërbimit NJF në Komunën e Bujanocit
60	Studimet e rastit
63	Konkludimet dhe rekomandimet
67	BILOVESKO JURIDIKANO AŽUTYPE ANI TATI SRBIJA
69	Anglovakeribe
70	Kotar Projekti Bilovesko juridikanoažutipe ani komuna Bujanovac
73	Juridikano rami vaš devibe kandipe bilovesko juridikano ažutipe ani Republika Srbija
79	Aktivnostia kotar Partneria Srbija ani realizacija bilovesko juridikano ažutipe ani Bujanovca
81	Formiribe Servisi BJA ani Komuna Bujanovac
92	Studije proceseske
96	Konkluzije thaj rekomandacije
99	FREE LEGAL AID IN SOUTH SERBIA
101	Foreword
102	The Free Legal Aid Project in the municipality of Bujanovac
104	Legal framework for provision of free legal aid services in the Republic of Serbia
110	Activities of Partners Serbia on the establishment of free legal aid in the municipality of Bujanovac
112	The establishment and work of the FLA Service in the municipality of Bujanovac
123	Case studies
127	Conclusions and recommendations
99	PRILOZI/ PRILOZI/ PRILOZI/ PRILOZI/

- ▶ **Štampanje ove publikacije** omogućili su Ambasada Velike Britanije u Beogradu i CSSP Projekat integrativne medijacije iz Berlina kroz projekat podržan od strane Austrijske razvojne agencije (ADA). Stavovi izneti u publikaciji predstavljaju stavove autora i ne odražavaju nužno mišljenje donatora.
- ▶ Svi pojmovi koji su u tekstu upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

- ▶ **Shtypjen e këtij publikimi** e ka mundësuar Ambasada e Britanisë së Madhe në Beograd dhe Projekti CSSP për ndërmjetësim integrues nga Berlina përmes projektit të mbështetur nga ana e agjencionit austriak për zhvillim (ADA). Qëndrimet e dhëna në publikim paraqesin qëndrimet e autorit dhe nuk shprehim domosdoshmërisht mendimet e donatorit.
- ▶ Të gjitha nocionet të janë të përdorur në gjinin gramatikore mashkullore përfshijnë gjinin mashkullore dhe femërore të personave për të cilat bëhet fjalë.

- ▶ **Stampibe akaja publikacija** ažutindje Ambasade Bara Britanijaki ano Beogradi thaj CSSP Projekti integrativna medijacija kotar Berlin maškar projekti dende dumo kotar Austrijsko barjaripaski agencija (ADA). Gndipa ikalde ani publikacija sikavena gndipa autorengo thaj na sikavena asavko gndipa e donatorengo.
- ▶ Sa gendia save ano teksti siton istemalkerde ano muršikano gramatikano pol perena pedo muršikano thaj djuvljikano rod kastar vakerenape.

- ▶ **The publication has been produced** with the support of the British Embassy Belgrade, CSSP Project on Integrative Mediation from Berlin and The Austrian Development Agency (ADA). The contents of this publication are the sole responsibility of the authors and can in no way be taken to reflect the views of the donors.
- ▶ All terms used in the text in the male grammatical gender include the male and female individuals to which they relate.

**BESPLATNA
PRAVNA POMOĆ**
na jugu Srbije

**NDIHMA
JURIDIKE FALAS**
në Jug të Serbisë

**BILOVESKO
JURIDIKANO AŽUTIPE**
ani tati Srbija

FREE LEGAL AID
in South Serbia

Predgovor

Formiranje Službe besplatne pravne pomoći (Služba BPP) deo je pilot projekta Besplatna pravna pomoć u opštini Bujanovac (Projekat), koji sprovode Partneri za demokratske promene Srbija (Partneri Srbija), u saradnji sa Opštinom Bujanovac i Advokatskom komorom Niša (AK Niš), a uz podršku Ambasade Velike Britanije u Beogradu, CSSP projekta integrativne medijacije iz Berlina i Austrijske razvojne agencije. Cilj projekta je uspostavljanje Službe besplatne pravne pomoći radi unapređenja pristupa pravdi za građane Bujanovca, Preševa i okoline, kao i izgradnja poverenja i integracija različitih etničkih grupa u društveni život na jugu Srbije.

Nakon više od 12 meseci priprema, Služba BPP počela je sa radom 5. decembra 2012. godine. Služba BPP smeštena je u zgradi Opštine Bujanovac, a besplatnu pravnu pomoć pružaju advokati sa područja Bujanovca i Preševa, upisani u imenik AK Niš.

Nakon samo 4 meseca rada, usluge Službe BPP koristilo je više od 140 građana sa područja Bujanovca, Preševa, Vranja i okoline. U narednoj fazi projekta, biće prošireno lokalno partnerstvo između opštine, područne advokatske komore, nevladinih organizacija, lokalnih medijatora i advokata, što će dalje unaprediti kvalitet usluga koje se pružaju građanima. Posebno smo ponosni što je kroz direktnu komunikaciju i uključivanje predstavnika svih nacionalnih i etničkih grupa, Projekat doprineo izgradnji društvene kohezije u ovoj multietničkoj zajednici.

Projekat ne bi bio moguć bez posebnog angažovanja i doprinosa opštine Bujanovac, AK Niš, kao i advokata iz Bujanovca i Preševa, pa im se ovim putem posebno zahvaljujemo na podršci i razumevanju tokom pripreme i realizacije projektnih aktivnosti. Nadamo se da ćemo i u narednom periodu nastaviti započetu uspešnu saradnju, i proširiti domašaj i sistem usluga besplatne pravne pomoći za dobrobit čitave društvene zajednice na jugu Srbije.

Blažo Nedić
Partneri za demokratske promene Srbija

O Projektu Besplatne pravne pomoći u opštini Bujanovac

Nakon nedavno sprovedene reforme pravosudnog sistema, došlo je do brojnih problema u vezi sa pristupom građana pravdi. U okviru novog sistema sudova, osnovni sud za teritoriju Bujanovca ima sedište u Vranju, koje je udaljeno oko 20 kilometara. Građani su uglavnom nezadovoljni, s obzirom da moraju češće da putuju, postupak traje duže i troškovi su znatno uvećani.¹ Mnogi građani kojima je potreban pravni savet nisu u mogućnosti da plate ovu uslugu. S druge strane, lokalni advokati imaju manje posla, s obzirom na činjenicu da građani angažuju advokate iz Vranja, gde je i sedište osnovnog suda, dok sudije imaju više slučajeva koji zahtevaju putovanje, čak i kada su svi elementi slučaja vezani za lokalnu zajednicu u Bujanovcu (u smislu učesnika u postupku, mesta izvršenja, svedoka, itd.).

Opština Bujanovac ima oko 43.000 stanovnika, od kojih oko 12.000 živi u gradskoj (centralnoj) oblasti. Ova zajednica ima jedan od najnižih ekonomskih standarda u zemlji i jednu od najvećih stopa nezaposlenosti,² veliki procenat korisnika socijalne pomoći (što dodatno opterećuje lokalni budžet). Bujanovac je multietnička zajednica, većina stanovnika (55%) su pripadnici albanske nacionalne zajednice, oko 34% srpske, a 9% romske zajednice.³ Međutim, ne postoji jednaka, čak ni približna, zastupljenost etničkih grupa među sudijama, advoktima i sudskim osobljem, a sudski postupak u Vranju uglavnom se vodi na srpskom jeziku. Imajući u vidu rešenja data u novom radnom tekstu Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, od izuzetne je važnosti da se lokalne zajednice pripreme za primenu novog sistema besplatne pravne pomoći i da se poveća svest jedinica lokalne samouprave o njihovim novim obavezama u skladu sa ovim zakonom.

---

1 Ovi komentari dobijeni su tokom posete predstavnika Partnera Srbija opštini Bujanovac, 7. jula 2011. godine, koja je predstavljala deo CSSP projekta o Integrativnoj medijaciji. Cilj ove posete bio je da se, na osnovu intervju a i sastanaka sa relevantnim akterima kao što su predstavnici opštinske uprave Bujanovac, organizacije civilnog društva, lokalni advokati i sudije, istraže potrebe, postojeći potencijali i mogućnosti za ustanovljenje sistema besplatne pravne pomoći.

2 See <http://www.021.rs/Info/Srbija/Vojvodani-najvise-na-socijalnoj-pomoci.html>

3 See http://bujanovac.rs/cms/lat/licna_karta_bujanovca

Opštine Preševo i Bujanovac nalaze se na jugu Srbije, uz samu granicu sa Makedonijom. Jedan od najvećih razvojnih problema ove oblasti je nezadovoljavajuća obrazovna struktura stanovništva, odnosno veliki procenat nezaposlenih, nepismenih i lica sa nedovršenim obrazovanjem⁴, što je u direktnoj korelaciji sa nezaposlenošću⁵. Ove, marginalizovane kategorije lica, prepoznate su i od strane Saveta Evrope u Preporuci Komiteta ministara Saveta Evrope o efikasnom pristupu pravu i pravdi za veoma siromašna lica.⁶ Preporuka pod siromašnim licem podrazumeva marginalizovana lica u ekonomskom, socijalnom i kulturnom smislu, lica koja su niskog nivoa obrazovanja i dugotrajno trpe nezaposlenost. Imajući u vidu gore navedeno, opštine Bujanovac i Preševo su prepoznate kao jedinice lokalne samouprave gde je formiranje Službe BPP od krucijalnog značaja za lokalno stanovništvo.

Većina pripadnika albanske nacionalne manjine odlučila je da bojkotuje popis stanovništva organizovan u toku 2011. godine,⁷ smatrajući da im je povređeno pravo na upotrebu maternjeg jezika, ali i da je cela procedura u vezi sa popisom puna manjkavosti.⁸ Stoga su u tabeli prikazani poslednji podaci o broju stanovnika, utvrđeni popisom iz 2002. godine.⁹

Opština	Površina km ²	Ukupan broj stanovnika 2002.	Broj nezaposlenih 2005.	Albanci	Srbi	Romi
Preševo	264	35.118	5.418	89%	8,5%	-
Bujanovac	461	43.202	5.449	54,7%	34,1%	8,9%

4 Strategija dugoročnog ekonomskog razvoja juga Srbije, opština Preševo, Bujanovac i Medveđa („Sl. glasnik RS“, br. 21/2007)

5 Procenat mladih koji prekinu školovanje na jugu Srbije je do 7 puta veći nego u drugim delovima Srbije – više dostupno na http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/jug_srbije-najsiromasniji_deo-analiza0313_cyr.pdf, Istraživanje koje je na Kopaonik biznis forumu 2013. godine predstavila Verica Kalanović, ministar regionalnog razvoja i lokalne samouprave u Vladi Republike Srbije

6 Preporuka br. R (93) 1.

7 Više dostupno na <http://www.makroekonomija.org/demografija/etnicke-promene-u-srbiji-između-popisa-2002-2011-9-albanci/>

8 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=09&dd=03&nav_category=12&nav_id=539454

9 Više dostupno na <http://www.kt.gov.rs/cr/articles/opstine/opstina-bujanovac/poslednji-pristup-13.03.2013>.

Pravni okvir za pružanje usluga besplatne pravne pomoći u Republici Srbiji

U skladu sa principom vladavine prava i pravom svakog lica na pravično suđenje, pravo na pravnu pomoć garantovano je brojnim međunarodnim instrumentima, uključujući Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Konvenciju UN o pravima deteta, Osnovne principe UN o ulozi advokata, Akcioni plan o sistemima pravne pomoći Evropskog komiteta za pravnu saradnju, Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, kao i nove UN Principe i Smernice za pristup pravdi u krivičnopravnom sistemu.

Takođe, pravo na pravnu pomoć regulisano je i instrumentima Saveta Evrope, uključujući: i) Rezoluciju 76 (5) o pravnoj pomoći u građanskim, privrednim i upravnim stvarima, ii) Rezoluciju 78 (8) o pravnoj pomoći i savetima, iii) Preporuku R (81) 7 o merama olakšanja pristupa pravdi, iv) Preporuku R (93) 1 o efikasnom pristupu pravu i pravdi za veoma siromašne, v) Preporuku (2000) 21 o slobodi obavljanja profesije advokata, i vi) Preporuku (2011) 3 o postupanju suda i drugim pravnim uslugama koje se pružaju građanima korišćenjem novih tehnologija. Zatim, pravo na pravnu pomoć garantovano je i Konvencijom Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, Direktivom Saveta 2002/8/EC (2003) za unapređenje pristupa pravdi u prekograničnim sporovima putem utvrđivanja minimuma zajedničkih pravila koji se odnose na pravnu pomoć i Okvirnom odluka Saveta o položaju oštećenog u krivičnim postupcima (Član 6. Posebna pomoć oštećenom, 2001).

U pogledu pružanja besplatne pravne pomoći u krivičnim stvarima, do sada nije postojao precizan međunarodni standard koji bi zahtevao da države obezbede besplatnu pravnu pomoć kroz ceo tok krivičnog postupka. Međutim, novi UN Principi i Smernice navode da je pravna pomoć suštinski element funkcionisanja krivičnopravnog sistema koji je zasnovan na vladavini prava, osnov uživanja drugih prava, uključujući i pravo na pravično suđenje, kao i važan princip zaštite koji obezbeđuje pravednost i poverenje javnosti u krivični proces. U skladu sa novim UN Principima, neophodno je obezbediti brz pristup efektivnoj pravnoj pomoći od početka pritvora kroz sve faze krivičnog postupka, a ustanovljava se i pravo da se bude informisan o pravu na besplatnu pravnu pomoć i druge vidove

procesne zaštite, od momenta lišenja slobode i pre bilo kakvog ispitivanja, uključujući i pravo da se ništa ne izjavi. Ovi principi se odnose na primarnu i sekundarnu pravnu pomoć i predviđaju uključivanje što šireg kruga pružalaca besplatne pravne pomoći kao što su advokati, pravnici, organizacije civilnog društva i pravne klinike. Konačno, UN Principi zahtevaju da se razvije sistem na nivou države sa utvrđenim strukturama upravljanja koje ima adekvatne finansijske i ljudske resurse i koji je nezavistan od političkog uticaja u obezbeđenju efikasnog i kvalitetnog pružanja usluga besplatne pravne pomoći. Ovaj novi instrument je usvojen u okviru UN u momentu kada Evropska komisija radi na usvajanju predloga Direktive Evropske unije o efikasnoj pravnoj pomoći, koja će biti otvorena za pregovore u drugoj polovini 2013. godine.

U okviru pravnog sistema Republike Srbije, pravo na pravnu pomoć regulisano je Ustavom (član 67.) i relevantnim međunarodnim dokumentima. U skladu sa članom 67, Ustav garantuje pravo na pravnu pomoć svakom licu, pod uslovima određenim zakonom, i predviđa da pravnu pomoć pružaju advokatura i službe pravne pomoći u jedinicama lokalne samouprave. Ovakvo ustavno rešenje dovodi do različitih tumačenja u praksi, s obzirom da znatno ograničava krug pružalaca pravne pomoći, pa se kao jedan od osnovnih problema javlja prihvatanje užeg ili šireg tumačenja člana 67. Ustava. Jedan deo stručne javnosti zauzeo je stav da član 67. Ustava daje ekskluzivno pravo pružanja besplatne pravne pomoći advokaturi i službama pravne pomoći pri jedinicama lokalne samouprave, pri čemu isključuje sve ostale pružaoce besplatne pravne pomoći, među kojima su sindikati, nevladine organizacije i pravne klinike. Drugi ističu da član 67. Ustava nameće obavezu advokaturi i službama pravne pomoći da obezbede pružanje besplatne pravne pomoći građanima, ali ne isključuje ostale pružaoce besplatne pravne pomoći koji dugi niz godina pružaju pravnu pomoć određenim kategorijama ljudi i u specifičnim oblastima. Ovaj stav posebno podržava član 20. Ustava, koji garantuje da se dostignuti nivo ljudskih prava ne može smanjivati, kao i Odluka Ustavnog suda iz 2010. godine¹⁰, iz koje jasno proizlazi da član 67. predviđa obavezu za pružaoce besplatne pravne pomoći.

Ustav dalje predviđa da se zakonom određuje kada je pravna pomoć besplatna. U cilju izgradnje efikasnog sistema besplatne pravne pomoći, Vlada Republike Srbije usvojila je Strategiju razvoja besplatne pravne pomoći 2010. godine, kojom se utvrđuju smernice i osnovni principi budućeg zakonskog i institucionalnog okvira. Radna verzija Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći zasnovana je na Strategiji iz 2010. godine i reguliše pružanje besplatne pravne pomoći u slučaju kada se usluge finansiraju iz budžeta Republike Srbije ili jedinica lokalne samouprave, ali ne reguliše dobrovoljno pružanje besplatne pravne pomoći koje postoji u praksi.

---

10 Odluka Ustavnog suda, IUI broj 45/2009 od 18. februara 2010. godine, objavljena u „Sl. glasniku RS“, br. 55/2010 od 6. avgusta 2010. godine)

Rad na novom Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći

S tim u vezi, činjenica da radna verzija Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (ZBPP) pokušava da oblikuje mešoviti sistem koji uključuje različite pružaoce besplatne pravne pomoći trebalo bi da bude pozitivno ocenjena. Međunarodni standardi i najbolje prakse u pravnoj pomoći smatraju pravnu pomoć obavezom zajednice kao celine, i podstiču učešće i saradnju svih organizacija i pojedinaca koji mogu i žele da u tom smislu daju svoj doprinos.

Međutim, u sadašnjoj radnoj verziji ZBPP, status različitih pružalaca pravne pomoći prilično je drugačiji, što dugoročno može biti uzrok disfunkcionalnosti. Razlika u statusu pružalaca prvenstveno se ogleda u tri oblasti: uslovi i postupak za upis, obim ovlašćenja različitih pružalaca pravne pomoći i način finansiranja. Ove razlike se mogu tumačiti i kao deklarativno uključivanje određenih pružalaca u sistem pravne pomoći, odnosno moguće je da predviđanje različitih normativnih uslova isključuje, odnosno ograničava prava određenih pružalaca besplatne pravne pomoći, tako što predviđa značajna ograničenja putem dopunskih uslova utvrđenih u ZBPP. U tom smislu, subsidijarna priroda sticanja statusa pružaoca pravne pomoći za druge organizacije osim advokatske komore i njenih članova, u suprotnosti je sa najboljim praksama i ne može se smatrati opravdanim.

Radna verzija ZBPP obuhvata podelu pravne pomoći na primarnu i sekundarnu, što predstavlja koncept preuzet iz Strategije. U tom smislu, predviđeno je da se ***primarna pravna pomoć*** odnosi na davanje opštih pravnih informacija, početnih pravnih saveta, kao i sastavljanje inicijalnih formularnih i drugih podnesaka. Primarna besplatna pravna pomoć je dostupna i besplatna za sve građane. Pružaoци primarne besplatne pravne pomoći su opštinske službe i sindikati, advokati preko advokatskih komora, kao i udruženja, organizacije civilnog društva, pravne klinike, u skladu sa posebnim uslovima u ZBPP, na osnovu kojih se ostvaruju uslovi za finansiranje njihovih usluga. ***Sekundarna pravna pomoć*** obuhvata zastupanje pred sudom i organima uprave, davanje složenih pravnih saveta i sastavljanje podnesaka. Sekundarnu besplatnu pravnu pomoć pružaju advokati, a mogu je pružati i drugi pružaoци, u skladu sa uslovima određenim ZBPP. Sekundarna besplatna pravna pomoć je dostupna korisnicima koji ispune uslov lošeg imovnog stanja ili interes pravičnosti, koji je definisan ZBPP, na osnovu prakse Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) u Strazburu. Srbija je kao potpisnica Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda dužna da poštuje njene odredbe i standarde koje postavlja ESLJP.

U pogledu ostvarivanja prava na besplatnu pravnu pomoć, radna verzija ZBPP razlikuje kriterijume za primarnu i sekundarnu pravnu pomoć. Za primarnu pravnu pomoć nije neophodna provera podobnosti ili „interesa pravde/jednakosti“, dok za sekundarnu pravnu pomoć tražioци moraju ispunjavati kriterijum ekonomskog statusa (član 9. stav 1. tačka 1.). Ekonomski status korisnika pravne pomoći podrazumeva da će

se pravna pomoć pružiti licu koje „s obzirom na svoje materijalno stanje i materijalno stanje članova svog domaćinstva, ne bi moglo da plati troškove pružanja pravne pomoći bez ugrožavanja sopstvenog izdržavanja i izdržavanja članova svog domaćinstva, kao i lica koja je po zakonu dužno da izdržava“ (član 10. stav 1.). ZBPP ne predviđa konkretan nivo novčanih prihoda ili imovine podnosioca, već navodi da je za sticanje prava potrebno da nadležni organ uzme u obzir „pravo svojine na pokretnim i nepokretnim stvarima, redovna i povremena primanja, kao i druge prihode tražioca u trenutku podnošenja zahteva“.

Kriterijum ostvarivanja primarne pravne pomoći je postavljen prilično široko, međutim postavlja se pitanje u kojoj meri i do kog nivoa je ovaj vid pravne pomoći moguće podržati od strane države. Dosadašnja iskustva građana ukazuju na brojne probleme u ostvarivanju prava zbog nezainteresovanosti državnih organa, administrativnih problema i slično, što je i jedan od razloga zbog koga se ZBPP uspostavlja obaveza pružanja primarne pravne pomoći od strane svih državnih organa. Kriterijumi ostvarivanja prava na sekundarnu pravnu pomoć su određeni na fleksibilan način, povezujući ekonomski status podnosioca prijave i njegovu sposobnost da pokrije neophodne sudske troškove bez nepotrebnih teškoća. Ovaj metod utvrđivanja podobnosti je u principu kompatibilan sa standardima ljudskih prava sadržanim u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i u sudskoj praksi ESLJP. S druge strane, zbog fleksibilnosti ovog kriterijuma, veoma je teško napraviti okvirnu procenu dela stanovništva koji će biti pokriven programom pravne pomoći nakon usvajanja ZBPP. Neke posebne kategorije podnosilaca, kao što su korisnici socijalne pomoći, zadovoljavaju kriterijume automatski (ZBPP, član 10. stav 4.). Takođe, posebne kategorije kao što su deca, žrtve nasilja u porodici, žrtve trgovine ljudima i azilanti, automatski ostvaruju pravo na besplatnu pravnu pomoć. Imajući u vidu da je potencijalni procenat stanovništva koji spada u kategorije koje se automatski kvalifikuju za pravnu pomoć prilično visok, od velike je važnosti da država predvidi održive načine finansiranja sistema. Zatim, diskrecioni karakter procene opštih kriterijuma može da prouzrokuje poteškoće u uspostavljanju jedinstvene prakse. Takođe ostaje da se vidi koliko će biti velikodušna ili restriktivna politika nadležnih tela za pravnu pomoć, i da li će proces verifikacije informacija u vezi ekonomskog statusa biti adekvatno brz. Iako je generalni pristup u skladu sa principima ljudskih prava, njegova primena će sigurno biti značajan izazov za nadležna tela.

S obzirom da ZBPP još uvek nije usvojen, primenjuju se relevantne odredbe koje se odnose na oslobađanje od troškova u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku, Zakonom o parničnom postupku i Zakonom o opštem upravnom postupku.

U nedostatku preciznog pravnog okvira, besplatnu pravnu pomoć pružaju opštine, udruženja (nevladine organizacije i sindikati) i pravne klinike osnovane na pravnim fakultetima. Opštine pružaju različite vidove pravne pomoći (pružanje pravnih saveta, sastavljanje podnesaka, zastupanje pred sudovima ili drugim organima). Stranke se najčešće obraćaju službama pravne pomoći u vezi sa radnim odnosima, penzijsko-invalidskim i socijalnim osiguranjem, sastavljanjem ugovora i statusnim

pitanjima. Iako postoji Ustavom predviđena obaveza, do danas je samo 40 opština osnovalo službe za pružanje besplatne pravne pomoći. Uglavnom se kao osnovni razlog za to navodi nedostatak materijalno-tehničkih uslova, što onemogućava veliki broj opština da organizuje službu za pružanje besplatne pravne pomoći. Organizacije civilnog društva pružaju besplatnu pravnu pomoć u okviru specijalizovanih oblasti (npr. diskriminacija, kršenje ljudskih prava, porodično pravo, imovinsko-pravni odnosi, prava izbeglih i raseljenih lica, trgovina ljudima, tortura, sloboda izražavanja). Organizacije civilnog društva su dobro upoznate sa problemima ugroženih grupa, većina sprovodi terenski rad (što je od značaja za krajnje siromašno stanovništvo) i pohađaju redovne edukacije. U principu, organizacije civilnog društva zastupaju klijente kojima su povređena ljudska prava (bez obzira na materijalno stanje) i uglavnom imaju bar jednog advokata u svom timu. Pružanje besplatne pravne pomoći od strane nevladinih organizacija ima povratni efekat na vladavinu prava u Republici Srbiji, jer prikupljaju i analiziraju iskustva koja pretaču u druge projekte i predlažu mere za promenu zakonodavstva.

Takođe, u specifičnim oblastima pravnu pomoć pružaju pravne klinike osnovane na pravnim fakultetima u Republici Srbiji. Na svim pravnim klinikama obuku studenata vrše profesori, stručnjaci (npr. psiholozi) angažovani sa strane, kao i sudije i advokati, odnosno praktičari. Rad sa klijentima, odnosno proces intervjuisanja klijenata, davanja saveta i pisanja podnesaka u svakom slučaju nadziru jedan profesor i jedan advokat. Drugim rečima, sve klinike sarađuju sa bar jednim advokatom koji obezbeđuje stručnost i profesionalnost u pružanju besplatne pravne pomoći. Najčešće, na pravnim klinikama se pruža pomoć marginalizovanim grupama, u različitim pravnim oblastima (porodično pravo, obligaciono pravo, krivično pravo, pitanja diskriminacije, zaštitu prava žena od nasilja, azil i izbegličko pravo, suzbijanje trgovine ljudima). Sve pravne klinike daju pravne informacije klijentima, pružaju pravne savete i pišu različite podneske.

Sa druge strane, pitanju pružanja besplatne pravne pomoći u krivičnopravnoj materiji nije posvećeno dovoljno pažnje ni u samom ZBPP, ni u dosadašnjoj praksi institucija. Prethodno sprovedena istraživanja u Republici Srbiji pokazuju da veliki broj lica u krivičnom postupku nema pristup pravnoj pomoći. Na primer, istraživanje koje je 2005. godine sproveo PILI (Public Interest Law Initiative) pokazalo je da 54% osumnjičenih nije imalo branioca prilikom prvog pojavljivanja pred istražnim sudijom, 42% okrivljenih za dela za koja je zaprećena kazna do 3 godine zatvora nije imalo branioca tokom krivičnog postupka, dok 18 % okrivljenih za dela za koja je zaprećena kazna od 3 do 10 godina zatvora nije imalo branioca tokom krivičnog postupka. Prema odredbama Zakonika o krivičnom postupku, postoji pravo na obaveznu odbranu i siromaško pravo (članovi 68. – 70.), međutim, podaci iz prakse pokazuju da lica koja nemaju dovoljno materijalnih sredstava uglavnom nemaju advokata tokom krivičnog postupka. S tim u vezi, pružanje besplatne pravne pomoći u krivičnopravnoj materiji, kako primarne, tako i sekundarne, od posebnog je značaja za obezbeđenje efikasnog pristupa pravdi.

Aktivnosti Partnera Srbija na uspostavljanju besplatne pravne pomoći u Bujanovcu

Od 2009. do 2012. godine, Partneri Srbija i CSSP projekat integrativne medijacije iz Berlina, sprovodili su u Bujanovcu aktivnosti usmerene na podsticanje dijaloga između etničkih i nacionalnih zajednica, u okviru projekta podržanog od strane Austrijske razvojne agencije (ADA). S obzirom da je CSSP projekat trebalo da se završi u jesen 2012. godine, Partneri Srbija predložili su da se kao završna aktivnost projekta od preostalih sredstava uspostavi pilot program besplatne pravne pomoći za građane Bujanovca i okoline. Nakon serije sastanaka i konsultacija sa rukovodstvom opštine Bujanovac i AK Niš, predstavnicima Koordinacionog tela za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa, kancelarije Republičkog zaštitnika građana u Bujanovcu, međunarodnim organizacijama aktivnim na jugu Srbije, kao i sudijama, advokatima, medijatorima, nevladinim organizacijama i građanima u Bujanovcu, na kojima je iskazana bezrezervna podrška uspostavljanju službe besplatne pravne pomoći, krenulo se u pripremu i realizaciju ovog projekta.

U dizajniranju i pripremi projekta veliku ulogu igrala su tri faktora: podrška opštine Bujanovac, koja je obezbedila prostorne i logističke predulove za funkcionisanje Službe BPP; ekspertiza i iskustvo AK Niš, koja od 2003. godine sprovodi program besplatne pravne pomoći u saradnji sa niškom opštinom Medijana; kao i učešće predstavnika Partnera Srbija u radnoj grupi Ministarstva pravde za izradu ZBPP.

Dogovoreno je da opština Bujanovac obezbedi prostorne i personalne uslove za rad Službe BPP, i da učestvuje u promotivnim aktivnostima i u medijskoj podršci. AK Niš bi, u saradnji sa lokalnom samoupravom, obezbedila učešće lokalnih advokata, prenošenje znanja i iskustava na uspostavljanju i upravljanju sistemom besplatne pomoći, kao i nadzor i kontrolu nad kvalitetom pružene besplatne pravne pomoći. Partneri Srbija obezbedili bi stručnu podršku i uspostavljanje Službe BPP na principima usvojenim u Strategiji razvoja besplatne pravne pomoći i tokom rada na izradi radne verzije ZBPP, koordinaciju i monitoring svih projektnih aktivnosti, programsko i finansijsko upravljanje i izveštavanje, kao i komunikaciju i koordinaciju između korisnika, učesnika, pružalaca pravne pomoći, projektnih partnera i donatora.

Svakako, razvoj ovakvog projekta podrazumevao je blisku koordinaciju i saradnju sa projektnim partnerima iz organizacije CSSP iz Berlina, kao i razumevanje i podršku donatora, Austrijske razvojne agencije (ADA), i Ambasade Velike Britanije u Beogradu, koja je podržala projekat u novembru 2012. godine.

Formiranje i rad Službe BPP u opštini Bujanovac

Služba BPP počela je sa radom 5. decembra 2012. godine u opštini Bujanovac.¹¹ Za potrebe uspostavljanja Službe BPP, opština Bujanovac, AK Niš i Partneri Srbija 6. decembra 2012. godine potpisali su Sporazum o saradnji. Na osnovu Sporazuma, opština Bujanovac obezbedila je prostor za rad Službe BPP i pokrila deo naknade zarade za dva pripravnika, koji rade u okviru Službe BPP, dok je AK Niš obezbedila ekspertizu, obuku zaposlenih u Službi BPP i osnovnu obuku advokata za pružanje besplatne pravne pomoći, i prenela know-how za uspostavljanje sistema i organizaciju pružanja besplatne pravne pomoći.¹² Poseban značaj ima činjenica što su advokati koji učestvuju u realizaciji Projekta upisani su u imenik AK Niš, što znači da AK Niš, zajedno sa Partnerima Srbija, vrši kontrolu kvaliteta pruženih usluga, i obezbeđuje da advokati – pružaoci besplatne pravne pomoći, podležu disciplinskoj odgovornosti u slučajevima povrede dužnosti i ugleda advokatske profesije, u skladu sa Zakonom o advokaturi, Statutom Advokatske komore Srbije, Statutom AK Niš i Kodeksom advokatske etike Advokatske komore Srbije.

Partneri Srbija u saradnji sa AK Niš organizovali su 30. novembra 2012. godine radionicu za deset advokata i dva pripravnika koji su se prijavili za učešće u realizaciji ovog projekta. Cilj radionice bio je obuka za rad u sistemu pružanja besplatne pravne pomoći, priprema pripravnika za rad sa korisnicima, upoznavanje sa veštinama intervjuisanja klijenta, priprema i razvoj osnovnih dokumenata i formulara, kao i definisanje metodologije i tehničkih procedura za efikasno funkcionisanje Službe BPP. Učesnicima su predstavljeni i ciljevi Projekta, organizacija Službe

---

11 <http://partners-serbia.org/en/arhiva-vesti/128--otvaranje-slube-besplatne-pravne-pomoi-u-bujanovcu.html>

12 AK Niš je prva u Srbiji započela pilot projekat pružanje besplatne pravne pomoći 2003. godine, u saradnji sa Španskim institucionalnim centrom i ombusmanom Katalonije, koji je trajao godinu dana, a potom je nastavljen potpisivanjem ugovora sa opštinom Niš, a zatim sa opštinama Medijana, Palilula i Pantalej. Danas AK Niš pruža besplatnu pravnu pomoć u saradnji sa GO Medijana, za teritoriju opštine Medijana, a u toku su pregovori sa GO Pantelej, Palilula, Niška Banja i Crveni Krst, na zaključenju ugovora između AK Niš i navedenih opština, radi pružanja besplatne pravne pomoći.

AK Niš u saradnji sa NVO Partneri Srbija i Opštinom Bujanovac, pruža besplatnu pravnu pomoć u Bujanovcu za teritorije opština Bujanova i Preševo, dostupno na <http://www.advokatskakomoranis.rs/>.

BPP, kao i formulari na osnovu kojih se vodi evidencija rada Službe BPP: dnevnik dežurstva, omoti spisa, zahtevi za pružanje besplatne pravne pomoći i evaluacioni formulari. Predstavnici AK Niš su sa učesnicima podelili iskustva iz svog dosadašnjeg rada i uputili ih kako da na efikasan način organizuju rad Službe BPP i vođenje evidencije.

Druga radionica održana je 5. decembra 2012. godine u prostorijama opštine Bujanovac. Radionici su prisustvovala 32 učesnika, predstavnika organizacija civilnog društva, AK Niš, lokalne samouprave, medija, Koordinacionog tela Vlade Republike Srbije za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa, koji su upoznati sa organizacijom rada Službe BPP. Osim predstavljanja Službe BPP, cilj radionice bilo je i uspostavljanje saradnje između Službe BPP i ostalih relevantnih subjekata u opštini Bujanovac.

Pre početka rada, razvijeni su i distribuirani propagandni materijali (flajeri, poster i billboard) za obaveštavanja građana o početku rada Službe BPP. Ovim putem građanima su pružene informacije o vremenu prijema stranaka i uslugama koje pruža Služba BPP: davanje opštih pravnih informacija i početnih pravnih saveta u konkretnim stvarima, davanje saveta kojoj instituciji bi građani trebalo da se obrate da bi ostvarili neko svoje pravo, davanje obaveštenja o pokretanju postupka ili postupcima koji su već pokrenuti radi ostvarivanja nekog prava ili izvršenju određene obaveze, pomoć pri popunjavanju formulara i sastavljanju jednostavnijih podnesaka.

Svi propagandni materijali izrađeni su na srpskom, albanskom i romskom jeziku. Sva dokumenta i formulari Službe besplatne pravne pomoći izrađeni su na srpskom i albanskom jeziku, dok je anketni list za korisnike izrađen na srpskom, albanskom i romskom jeziku.

Metodologija rada Službe BPP

Na samom početku rada, za pružanje pravne pomoći prijavilo se osam advokata. Tokom realizacije projekta, interesovanje advokata iz opština Preševo i Bujanovac za učešće u projektu je raslo i ovaj broj se povećao na trinaest¹³.

Služba BPP ima svoj prostor u zgradi opštine Bujanovac i opremljena je sa dva računara i štampačem, koji su obezbeđeni u okviru Projekta. Prostor je adekvatan i obezbeđuje dovoljno privatnosti za svakog korisnika, tako da nesmetano može izložiti problem zbog koga se obratio Službi BPP.

Organizacija rada Službe BPP je takva da pripravnici rade svakog radnog dana od 09–15h, dok advokati dežuraju ponedeljkom, sredom i petkom od 09–13:30h.

---

13 Ukupan broj advokata iz opština Bujanovac i Preševo, upisanih registar AK Niš, je 22

Rad Službe BPP odvija se u tri faze: prijem klijenata, podnošenje zahteva za pružanje pravnog saveta, i pružanje pravnog saveta.

U ovoj pilot fazi rada, usluge besplatne pravne pomoći podrazumevale su pružanje „primarne pravne pomoći“, odnosno davanje opštih pravnih informacija i pravnih saveta svim građanima, bez obzira na njihovo materijalno stanje.

Radi olakšanog pristupa građana, nije potrebno prethodno zakazivanje razgovora u Službi BPP, pa je zato uspostavljena procedura za prijem klijenata u okviru koje angažovani pripravnici uzimaju osnovne podatke od korisnika, vrše trijažu predmeta, zakazuju termin razgovora sa advokatom (ukoliko korisnik dođe na dan kada nema dežurstva), i vrše pripremu dokumentacije za formiranje predmeta.

Dokumentaciju Službe BPP čine: upisnik, dnevnik dežurstva, zahtev za pružanje pravne pomoći (Prilog 1) dostupan na srpskom i albanskom jeziku, i omot spisa (Prilog 2) koji sadrži podatke o razlozima za obraćanje klijenta, zabelešku o intervjuu sa klijentom, rezime pravnog problema, revers o primljenoj dokumentaciji, rezime o pruženom pravnom savetu i anketni list koji popunjava klijent (Prilog 3).

U Službi BPP vodi se detaljna evidencija o svakom predmetu. Svakom zahtevu se dodeljuje broj, otvara se omot spisa i sastavlja izveštaj o radu. Nakon pružanja pravnog saveta, klijenti, ukoliko to žele, popunjavaju anketni list.

Pripravnici i advokati sa zadovoljstvom ističu da u dosadašnjem radu nije bilo jezičkih barijera i da je svaki korisnik dobio traženu pomoć o konkretnom pravnom pitanju. U prilog otklanjanja jezičkih barijera ide činjenica da je jedan pripravnik zaposlen u Službi BPP albanske nacionalnosti, a drugi srpske. Podatak da se Službi BPP od ukupnog broja korisnika obratilo 40% pripadnika albanske nacionalnosti i da je svima pružena besplatna pravna pomoć, odličan je pokazatelj da Služba BPP može odgovoriti na potrebe lokalne zajednice.

Kao što je već napomenuto, standardi profesionalnog ponašanja advokata prilikom rada u Službi BPP regulisani su Zakonom o advokaturi, Statutom Advokatske komore Srbije, Statutom AK Niš i Kodeksom advokatske etike Advokatske komore Srbije.

Statistika rada Službe besplatne pravne pomoći

Rezultati predstavljeni u ovoj publikaciji zasnovani su na temelju podataka dobijenih iz zahteva za pružanje pravne pomoći i iz podataka dobijenih analizom sadržaja omota spisa i anketnih listova.

U okviru redovnih mesečnih aktivnosti na koordinaciji, Projektni tim Partnera Srbija vršio je stalnu koordinaciju sa svim projektnim

partnerima, asistirao zaposlenima u vršenju projektnih aktivnosti, prikupljao osnovne informacije o pruženim uslugama, i statističke podatke o radu Službe BPP.

Iz zahteva za pružanje besplatne pravne pomoći prikupljeni su podaci o polu, nacionalnoj pripadnosti, imovinskom stanju i starosti korisnika.

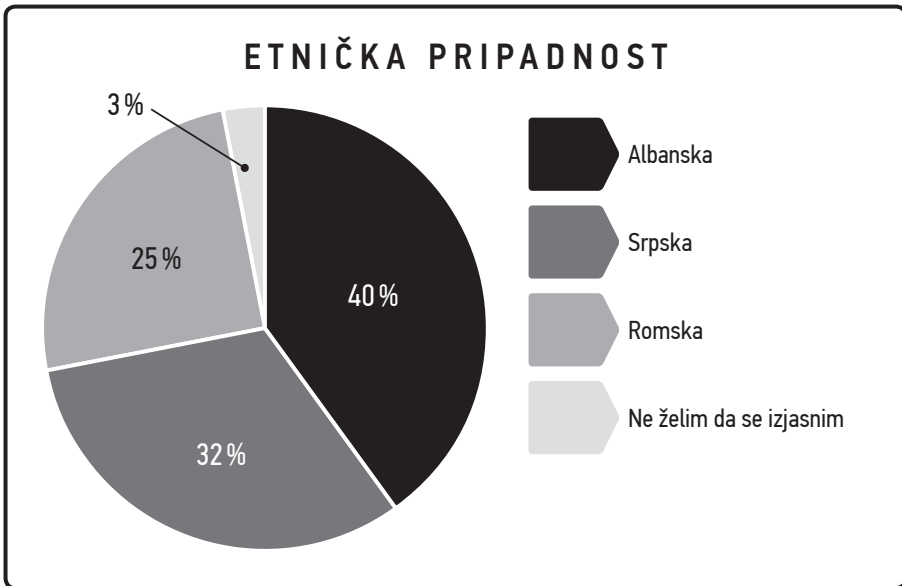
Uvid u omote spisa¹⁴ omogućio je projektnom timu da napravi klasifikaciju predmeta po oblastima prava. Podela je napravljena po sledećim oblastima: krivičnopravna materija, imovinskopravna materija, upravni postupci, ostvarenje socijalnih prava i prava iz oblasti radnih odnosa. Analiza anketnih listova je poslužila za ocenu zadovoljstva korisnika pruženom uslugom, ali i dala smernice za unapređenje sistema pružanja besplatne pravne pomoći u opštini Bujanovac.

U toku trajanja pilot projekta, u periodu od 5. decembra 2012. do 31. marta 2013. godine, Službi BPP se obratilo 142 građana, pripadnika sledećih etničkih grupa:

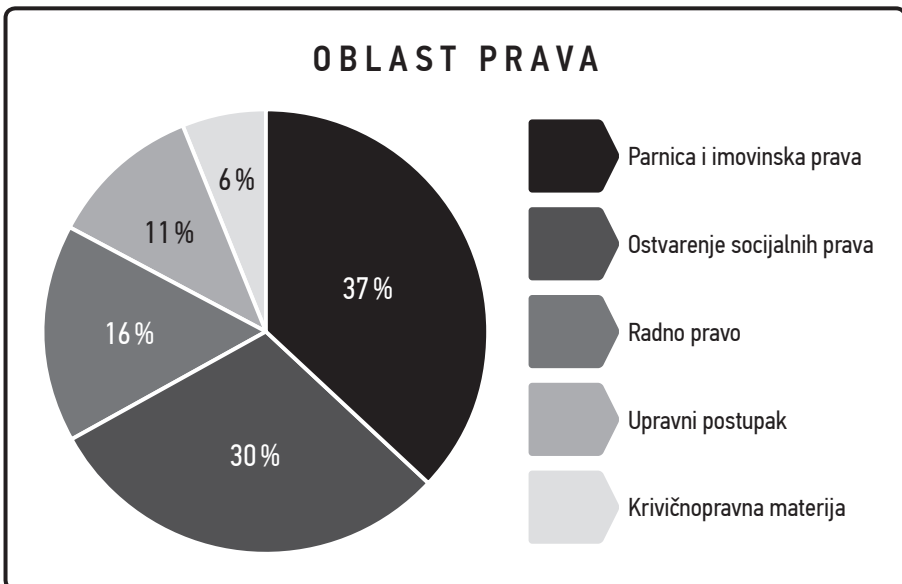
- 56 Albanaca (40%),
- 46 Srba (32%)
- 35 Roma (25%)
- 5 lica koja nisu želela da se izjasne (3%)

---

14 Uz strogo poštovanje principa poverljivosti u skladu sa Zakonom o advokaturi, Statutom Advokatske komore Srbije, i odredaba Zakona o zaštiti podataka o ličnosti (prim.aut.)

Pravna pomoć pružena je u sledećim oblastima prava:

Ukupno 13 advokata bavi se pružanjem besplatne pravne pomoći, i to 3 Albanca i 10 Srba.

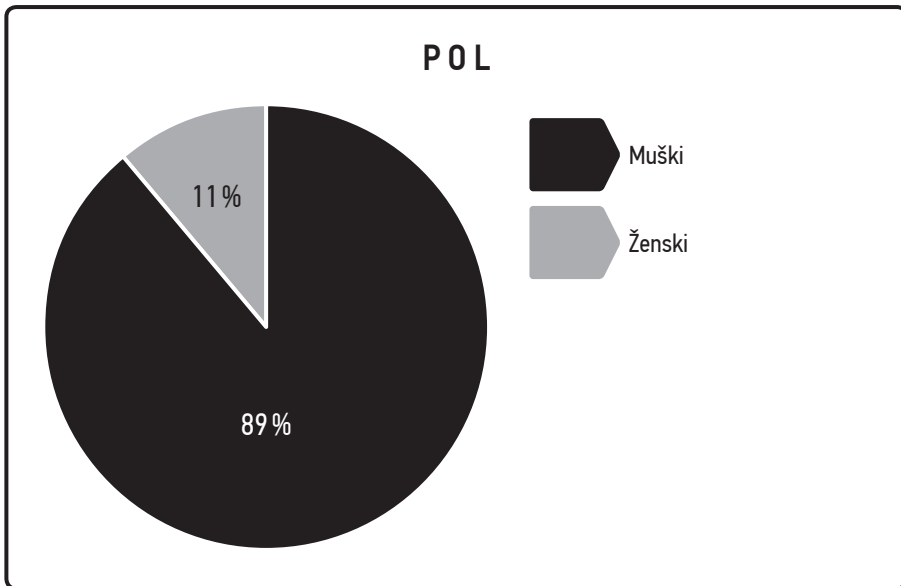
Etnička pripadnost	Albanci	Srbi
broj	3	10

Prema polu	Žena	Muškaraca
broj	1	12

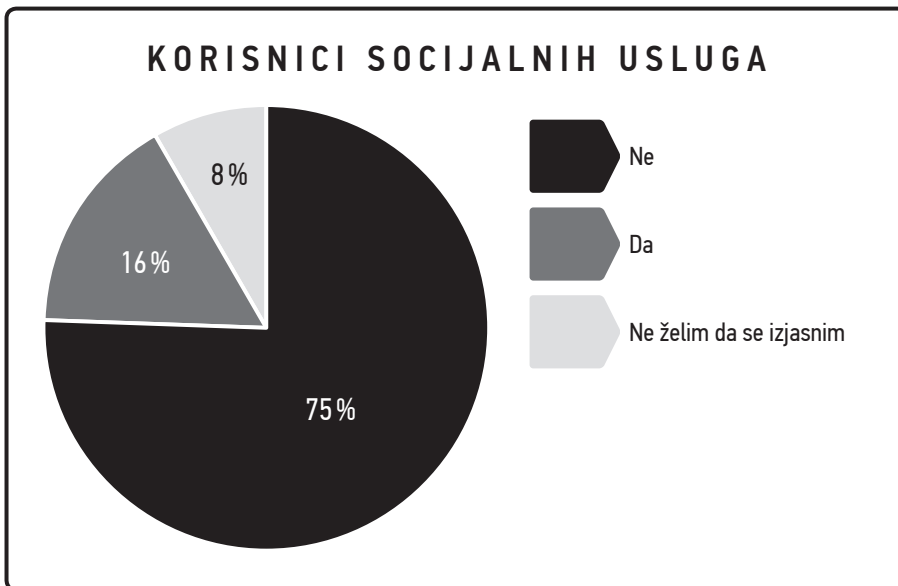
U opštinama Bujanovac i Preševo, samo jedna žena je upisana u imenik AK Niš i ona je uključena u rad Službe BPP.

Presek broja korisnika besplatne pravne pomoći po sledećim kriterijumima:

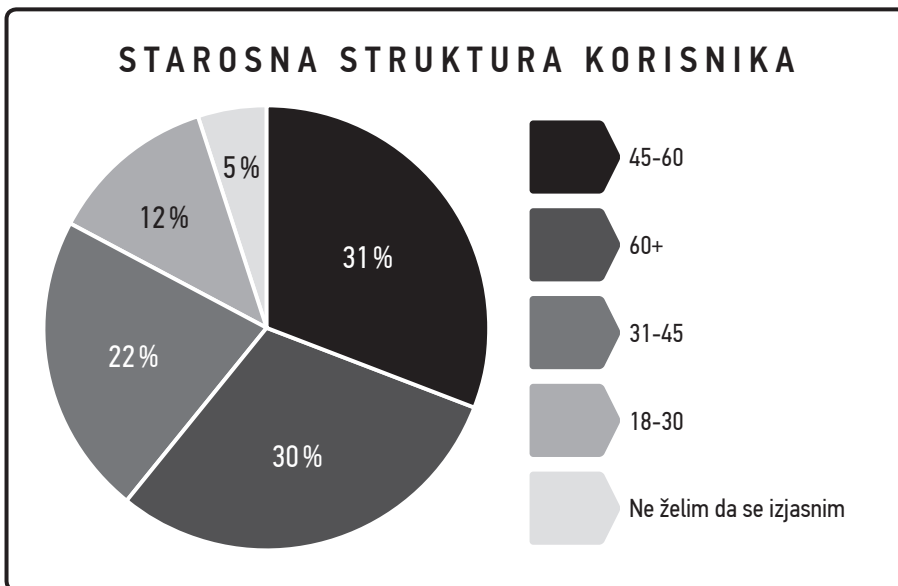
- pol,
- korisnici socijalnih usluga,
- starost,
- mesto prebivališta.

Službi BPP su se uglavnom obraćali pripadnici mušlog pola, i to u 89% slučajeva.

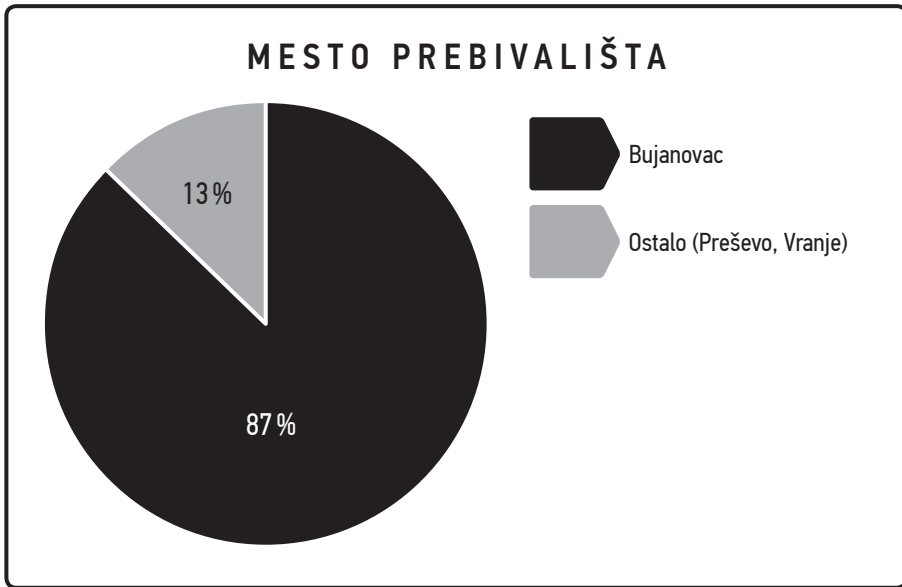
Iako je samo 16% korisnika besplatne pravne pomoći izjavilo da su korisnici socijalnih usluga, daljom analizom je utvrđeno da u najmanje 30% slučajeva postoji potreba za ostvarivanjem socijalnih prava.

Po pitanju starosne strukture, najveći procenat građana (31%) koji su se obratili Službi BPP je starosti od 45 do 60 godina, nakon čega sledi

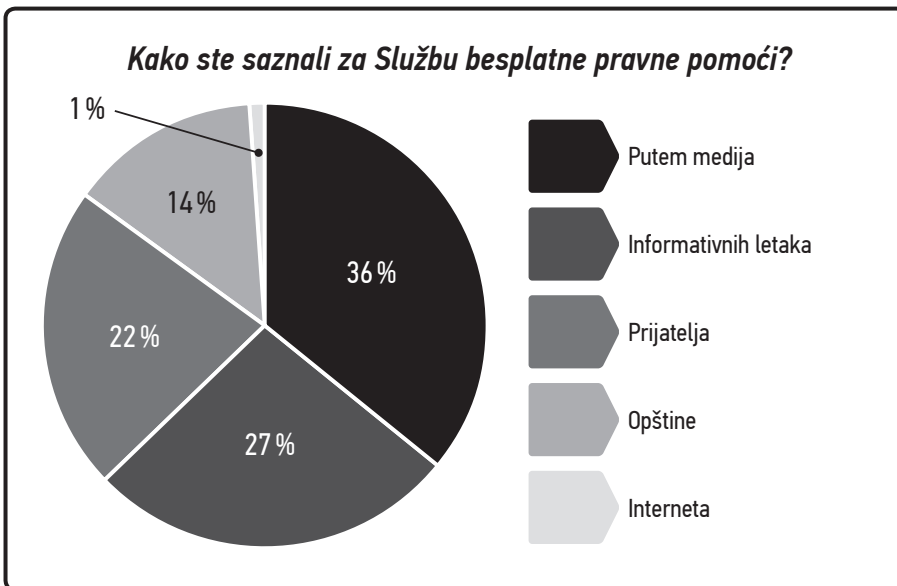

kategorija lica preko 60 godina (30%), što znači da je preko 61% građana koji su se obratili Službi BPP u starosnoj strukturi lica preko 45 godina. Najmanji procenat građana koji su se obratili Službi BPP je starosti od 18 do 30 godina (12%). Od ukupnog broja samo 5% građana nije želelo da se izjasni o starosnoj dobi.

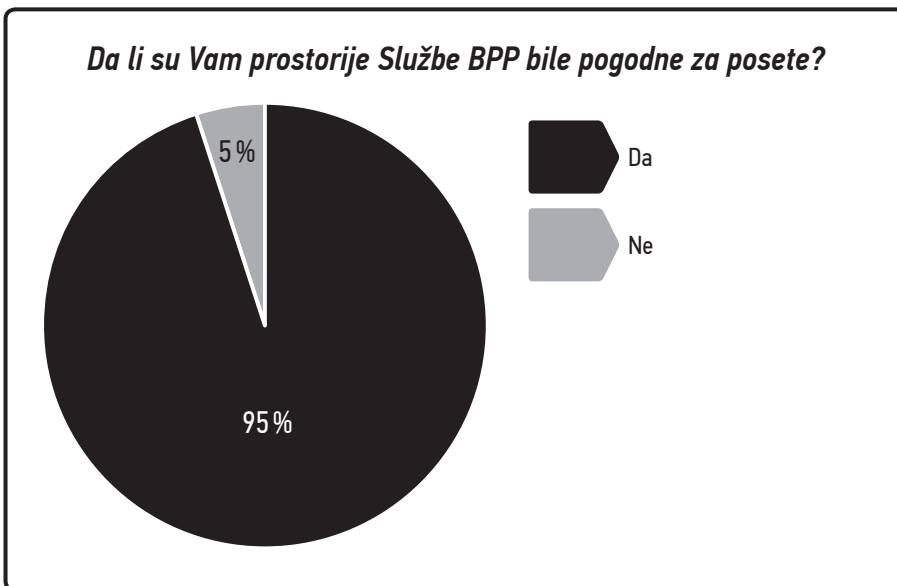

87% građana koji su zatražili pomoć od Službe BPP su iz Bujanovca i okolnih mesta (Veliki Trnovac, Biljača, Lučane, Krševica, Turija, Karadnik, Oslare, Kumanovo, Nesalce, Rakovac, Letovica i Gnjilane), dok je 13% korisnika doputovalo iz Preševa i Vranja, što ukazuje na potrebu za uslugama BPP i u drugim opštinama i gradovima na jugu Srbije.

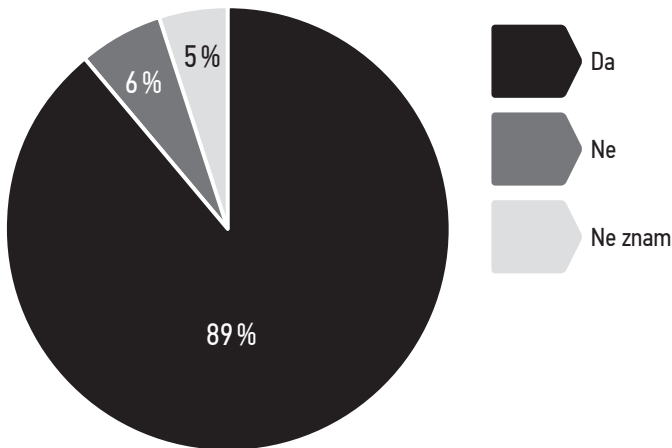
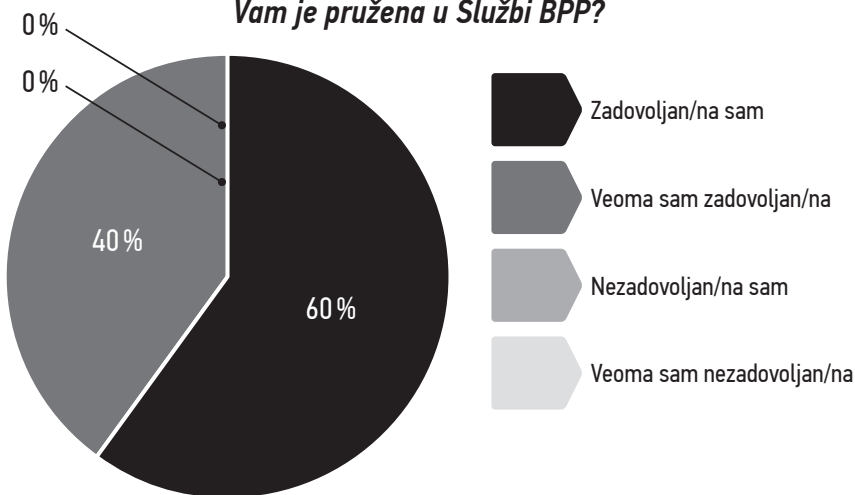
Analizom podataka dobijenih iz anketnih listova (Prilog 3), koje su popunila 62 korisnika usluga besplatne pravne pomoći, došlo se do sledećih podataka:

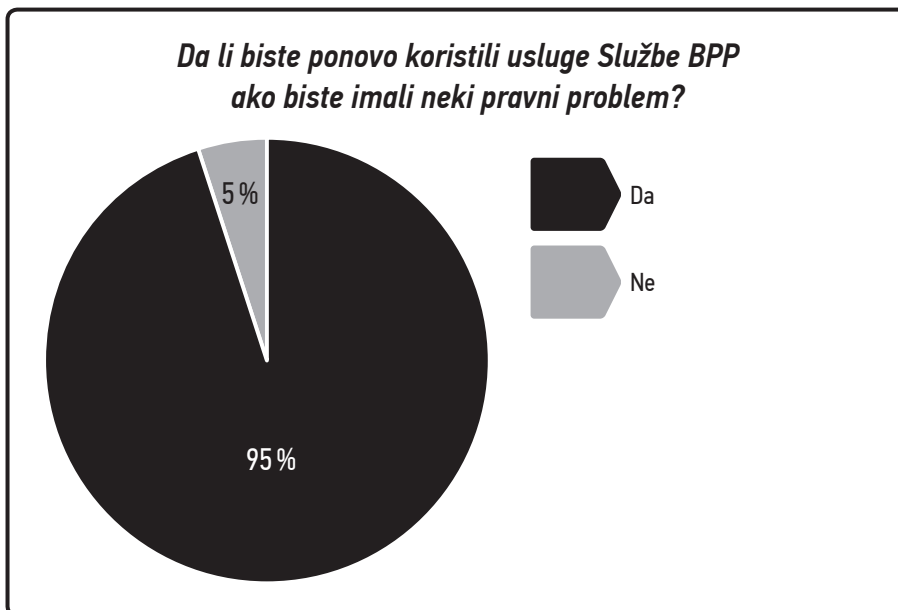
36% korisnika je o radu Službe BPP saznalo putem medija, 27% putem informativnih letaka, dok je 22 % korisnika ovu informaciju dobilo od prijatelja.

98% korisnika je prostorije Službe BPP ocenilo kao pristupačne i pogodne za ovu svrhu.

Da li ste dobili sve potrebne informacije i odgovarajući savet?**Da li ste zadovoljni kvalitetom rada i uslugom koja Vam je pružena u Službi BPP?**

89% korisnika izjavilo je da su dobili potrebne informacije i odgovarajući pravni savet. Na pitanje u kojoj meri su zadovoljni dobijenom uslugom, 40% korisnika je izjavilo da je veoma zadovoljno dobijenom uslugom, 60% da je zadovoljno dobijenom uslugom koju su dobili u Službi BPP. Nijedan od korisnika koji su popunjavali anketni list nije se izjasnio kao nezadovoljan, ili veoma nezadovoljan dobijenom uslugom, iako su ti odgovori ponuđeni u anketnom listu.

Na pitanje da li biste ponovo koristili usluge Službe BPP, ako biste imali neki pravni problem čak 95% korisnika se izjasnilo pozitivno.

Studije slučaja

Za potrebe ove analize, izdvojili smo nekoliko studija slučaja koje slikovito prikazuju raznolikost pravnih saveta koje su advokati u okviru Službe BPP pružali građanima.

Studija slučaja I – odlaganje krivičnog gonjenja (princip oportuniteta)

Iz oblasti krivičnopravne materije Službi BPP obratilo se 8 korisnika, od tog broja u dva slučaja u vezi sa odlaganjem krivičnog gonjenja.

Zakonik o krivičnom postupku¹⁵ predviđa primenu principa oportuniteta, prema kom načelu je javni tužilac ovlašćen da procenjuje celishodnost krivičnog gonjenja, pa u skladu sa tim može da odluči da gonjenje ne preduzme i kada su svi zakonski uslovi za pokretanje krivičnog postupka ispunjeni, ako nađe da je to iz nekog razumnog razloga celishodno.¹⁶ Prema članu 236. Zakonika o krivičnom postupku, javni tužilac može odbaciti osnovanu krivičnu prijavu za krivično delo za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, a po odobrenju vanraspravnog veća i za krivična dela za koja je predviđena kazna zatvora do pet godina, pod uslovom da osumnjičeni u roku od šest meseci izvrši jednu ili više obaveza koje mu javni tužilac odredi.¹⁷

U oba slučaja lica koja su se obratila Službi BPP bila su okrivljena za krivično delo samovlašće¹⁸ i Osnovno javno tužilaštvo u Vranju donelo je rešenje kojim se ovim licima nalaže da uplate određeni novčani iznos

---

15 Zakonik o krivičnom postupku „Sl. list SRJ“, br. 70/2001 i 68/2002 i „Sl. glasnik RS“, br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – dr. zakon, 49/2007, 20/2009 – dr. zakon, 72/2009 i 76/2010

16 Momčilo Grubač, Krivično procesno pravo, Beograd, Organizacija za pravnu edukaciju i kulturu prava „Projuris“, 2010, Beograd, str.16

17 Ibid, Član 236., stav 1., tačke 1-8 navodi sledeće obaveze: da nadoknadi štetu ili otkloni štetnu posledicu, da određeni iznos uplati humanitarnoj organizaciji, da obavi neki društveno korisni ili humanitarni rad, da ispuni dospele obaveze izdržavanja, da se podvrgne odvikavanju od alkohola ili opojnih droga, da se podvrgne psihosocijalnoj terapiji, da izvrši obavezu utvrđenu pravosnažnom sudskom odlukom ili položi vozački ispit.

18 Krivični zakonik, „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009 i 121/2012, član 330

u korist JKP Elektrodistribucija. Krivično delo samovlašće spada u krivična dela protiv državnih organa i podrazumeva pribavljanje nekog prava za koje lice smatra da mu pripada. U konkretnim slučajevima radilo se o „krađi struje“. Lica su se obratila Službi BPP jer im nije bilo jasno koje su pravne posledice donetog rešenja .

Na osnovu rešenja Osnovnog javnog tužilaštva u Vranju, advokati su korisnicima predočili da je reč o primeni principa oportuniteta, odnosno odlaganja krivičnog gonjenja. Advokati su objasnili korisnicima pravne pomoći šta to podrazumeva, kao i koje posledice neizvršavanje obaveza po rešenju povlači.

Zanimljivo je da je u jednom slučaju korisniku albanske nacionalnosti pravnu pomoć pružio advokat srpske nacionalnosti, dok je u drugom slučaju situacija bila obrnuta. I za ovako komplikovana pravna pitanja pokazalo se da jezik nije prepreka i da je korisniku pružena adekvatna pravna pomoć.

Studija slučaja II – eksproprijacija

Sektor za pravne, kadrovske i opšte poslove Javnog preduzeća „Putevi Srbije“ podneo je nadležnim opštinama i gradovima u Republici Srbiji 15.000 predloga za eksproprijaciju nepokretnosti potrebnih radi izgradnje autoputa na Koridoru X i autoputu E-763. Postupajući po podnetim predlozima, nadležne opštine i gradovi donose rešenja o eksproprijaciji, nakon čega se sa vlasnicima zaključuju sporazumi o naknadi za ekspropisane nepokretnosti. Postupak eksproprijacije sproveden je i u opštini Bujanovac¹⁹ radi izgradnje deonice E-75.

Određen broj građana čije je zemljište predmet eksproprijacije obratio se Službi BPP.

Tri predmeta odnosila su se na neisplaćivanje naknada za ekspropisano zemljište. Korisnici su poučeni da se obrate nadležnoj imovinsko-pravnoj službi opštine Bujanovac ili Opštinskom javnom pravobranilaštvu i da pribave rešenje o eksproprijaciji na osnovu koga bi dalje zahtevali ostvarivanje svojih prava. Korisnici su pre svega savetovani da pokušaju postizanje sporazuma sa investitorima, a u slučaju da to nije moguće na ostvarivanje svojih prava sudskim putem.

U jednom predmetu, izvršena je delimična eksproprijacija zemljišta radi izgradnje autoputa. Za preostalo zemljište, na zahtev korisnika, doneto je dopunsko rešenje koje je poništeno u postupku po žalbi. Korisnik je u Službu BPP došao sa pitanjem šta može da uradi i kome da se obrati, jer zemljište koje je ostalo nema vrednost kao pre eksproprijacije. Dežurni

---

19 <http://www.putevi-srbije.rs/index.php?lang=sr&Itemid=1419>

advokat je korisniku objasnio da može da pokrene upravni postupak, u kom će izneti svoje primedbe i eventualno angažovati veštaka poljoprivredne struke koji će učestvovati u dokaznom postupku.

U dva predmeta, lica su na posredan način pretrpela štetu zbog eksproprijacije. U toku izvođenja radova na autoputu velike količine zemlje su odlagane na obližnje njive, što je njihove vlasnike onemogućilo da izvode poljoprivredne radove. I u ovom slučaju advokati su upućivali korisnike pre svega na vansudsko rešavanje problema: da pismenim putem zahtevaju da se nabacana zemlja ukloni i da zahtevaju nakanadu na ime izgubljene dobiti.

U gore pomenutim predmetima primetne su komplikovane pravne procedure, ali i nedostatak informacija kome lice može da se obrati kada naiđe na konkretan problem. U ovakvim slučajevima učešće advokata može biti preduslov za realizaciju i zaštitu prava građana.

Studija slučaja III – imovinsko-pravni sporovi i potreba za sekundarnom pravnom pomoći

Više od trećine slučajeva pred Službom BPP (37%) odnosilo se na imovinsko-pravna pitanja, parnični postupak i izvršenje.

Detaljnou analizom predmeta utvrđeno je da građani nisu dolazili po pravni savet u Službu BPP samo pre podnošenja inicijalnog akta, već i kada je postupak započet, ali iz nekog razloga nije sproveden do donošenja konačne, pravosnažne presude.

U jednom od slučajeva stranka se obratila Službi BPP jer je od suda dobila rešenje kojim se traži uređenje tužbe. Naime, sud odbacuje tužbu ukoliko ne sadrži sve zakonom propisane elemente. U konkretnom slučaju, stranka je dobila adekvatan pravni savet i poučena je kako da uredi tužbu. Savet advokata je u velikoj meri opredelio da li će tužba biti odbačena ili ne.

Daljom analizom primećeno je da u pojedinim predmetima postoji potreba korisnika za pisanjem žalbe, ali zbog nedostatka sredstva i/ili nedostatka znanja, stranka to nije učinila blagovremeno i samim tim je izgubila pravo na žalbu.

U određenom broju slučajeva korisnici su donosili presude na uvid advokatima Službe BPP, ali nisu znali da li je presuda pravosnažna ili/i kako i kome da se obrate za izvršenje. U ovim slučajevima advokati su poučili korisnike da podnesu zahtev za izdavanje potvrde o pravosnažnosti, predlog za izvršenje, ali i o mogućnosti da se odluče za privatnog izvršitelja.

U najvećoj meri korisnici su tražili pravni savet kako da uknjiže nepokretnost, što zahteva prikupljanje dokumentacije, pisanje podnesaka i proceduru koja je od strane korisnika Službe BPP okarakterisana kao vrlo komplikovana.

Smetanje poseda je još jedan od problema zbog koga su se građani obraćali Službi BPP. Građanima je sugerisano da pokušaju da reše spor

vansudskim putem, a tamo gde je pokušaj bio bezuspešan, stranka je upućivana na pokretanje sudskog spora.

Posebnu kategoriju slučajeva čine oni iz oblasti porodičnog prava: vršenje roditeljskog prava i model viđanja deteta sa roditeljem, izdržavanje, razvod braka. U svim ovim slučajevima ostvarivanje prava je uslovljeno donošenjem pravosnažne sudske presude.

Iako su građani pre svega upućivani na vansudsko rešavanje sporova, veliki broj slučajeva Službe BPP zahtevao je učešće suda u rešavanju konkretnog pravnog problema, što podrazumeva i brojne procedure koje su sami građani okarakterisali kao veoma komplikovane: poštovanje procesnih pretpostavki, kao što je stvarna i mesna nadležnost, pokretanje inicijalnog akta, korespondencija sa sudom, poštovanje rokova i procedura utvrđenih zakonima. Sve ovo zahteva ili stručno znanje ili angažovanje advokata koji svoje usluge naplaćuju u skladu sa tarifom Advokatske komore Srbije.

U praksi se postavilo pitanje kako će građanin koji je lošeg imovinskog stanja ili korisnik socijalne pomoći angažovati advokata za pisanje inicijalnog akta i ostvariti svoja zakonom garantovana prava, pogotovo ako se u vidu ima činjenica da se Službi BPP obratilo 30% građana koji su imali problem iz oblasti ostvarivanja socijalnih prava i 16% koji su već korisnici socijalnih usluga.

Zaključci i preporuke

Imajući u vidu međunarodne instrumente i domaći pravni okvir, uključujući i Ustav koji u okviru principa vladavine prava (član 32. stav 1.) garantuje i pravo na pravično suđenje, država je obavezna da obezbedi jednak pristup pravdi svim građanima, kao i odgovarajući kvalitet pravnih usluga za siromašne i ranjive grupe građana. S obzirom na konstantno povećanje broja siromašnih lica u Republici Srbiji, istovremeno raste i potreba građana da država obezbedi besplatnu pravnu pomoć ili delimično plaćenu pravnu pomoć.

Stvaranje efikasnog sistema besplatne pravne pomoći mora da bude zasnovano na prethodno sprovedenim istraživanjima i utvrđenim problemima u okviru specifičnog konteksta lokalne zajednice, a Projekat je pokazao da su potrebe za besplatnom pravnom pomoći u Bujanovcu, ali i okolini, višestruke. Bujanovac je jedna od opština sa najnižim ekonomskim standardom u zemlji, visokom stopom nezaposlenosti i velikim brojem korisnika socijalnih usluga. Mnogi građani nisu bili u mogućnosti da priušte čak ni inicijalni pravni savet i ostvare svoja osnovna prava. Dodatni problem predstavljala je činjenica da se radi o multietničkoj zajednici u kojoj ne postoji ravnopravna zastupljenost etničkih grupa među sudijama, advokatima i sudskim osobljem, dok se sudski postupak u Vranju uglavnom vodi na srpskom jeziku. Takođe, romska zajednica se suočavala sa brojnim problemima prilikom ostvarivanja osnovnih socijalnih i političkih prava, posebno u vezi sa izdavanjem ličnih dokumenata.

Kako bi se princip vladavine prava adekvatno primenio u praksi, kroz Projekat je obezbeđena efikasna zaštita i ostvarivanje prava svim korisnicima, u skladu sa visokim standardima kvaliteta. Implementacija projekta omogućila je da na lokalnom nivou postoji više pružalaca besplatne pravne pomoći, obezbeđujući na taj način veću dostupnost pravdi građanima. Krug pružalaca besplatne pravne pomoći prvenstveno je obezbedio i kvalitet pružene pomoći, s obzirom da pravnu pomoć pružaju advokati, a da su i administrativni radnici u Službi BPP takođe pravници – pripravnici, osposobljeni da prepoznaju prirodu i kompleksnost problema korisnika. Takođe, ostvarena je efikasna saradnja između različitih institucija, advokatske komore, NVO i opštine, što predstavlja model pružanja pravne pomoći koji je u skladu sa principima Strategije razvoja besplatne pravne pomoći u Republici Srbiji. Ovaj model je takođe važan jer se može tumačiti i kao pilot projekat primene radne verzije Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći. Uspesna saradnja koja je ostvarena kroz Projekat takođe je od značaja i za građane Bujanovca, imajući u vidu da su pružaoci besplatne pravne pomoći tokom rada sa klijentima sarađivali, a i dalje sarađuju, sa različitim državnim institucijama kao što su opštine, sudovi,

policija, centri za socijalni rad, itd. Takođe, svi dokumenti i izveštaji koji su korišćeni u radu, bili su dostupni na jezicima najbrojnijih etničkih grupa u Bujanovcu i okolini.

Analiza sadržaja predmeta Službe BPP ukazuje da, u pogledu građanskopravne materije i upravnog postupka, postoji poseban značaj primarne pravne pomoći, pre svega pravnih saveta, za prevenciju povrede prava ili izbegavanje nepotrebnih procedura. U pogledu pružanja pravne pomoći u krivičnim stvarima, potvrđeno je da je građanima koji nemaju branioca u krivičnim postupcima potrebna dodatna podrška, posebno u pogledu razumevanja pojedinih instituta i upoznavanja sa posledicama određenih procesnih radnji. Takođe, jednostavne i lako razumljive procedure ostvarivanja prava za korisnike pravne pomoći omogućavaju brži pristup pravnoj pomoći i veće zadovoljstvo građana pruženim uslugama.

U tom smislu, uspostavljanjem sistema besplatne pravne u Opštini Bujanovac, znatno je poboljšan pristup pravdi svih građana Bujanovca i dat je doprinos unapređenju društvene kohezije svih etničkih grupa. Pilot projekat Besplatne pravne pomoći na jugu Srbije, pokazao je da se, u relativno kratkom vremenskom roku, može uspešno uspostaviti efikasan sistem besplatne pravne pomoći u okviru lokalne zajednice, i tako najugroženijim građanima omogućiti da ostvaruju neka od svojih osnovnih ljudskih prava. Međutim, da bi jedan ovakav sistem funkcionisao i da bi bio dugoročno održiv, nužno je postojanje više preduslova, koje navodimo kao smernice i preporuke za nastavak rada Službe BPP u opštini Bujanovac, ali i uspostavljanja sličnih službi u drugim lokalnim zajednicama u zemlji:

- ▶ Ustavno jemstvo prava na pravnu pomoć²⁰ podrazumeva obavezu države u pogledu obezbeđivanja uslova za uživanje i zaštitu ovog prava, što bi pre svega značilo stvaranje modernog i efikasnog normativno – pravnog okvira;
- ▶ Za uspešno uspostavljanje službe besplatne pravne pomoći u lokalnoj zajednici nužno je učešće širokog kruga činilaca, a pre svega razumevanje značaja besplatne pravne pomoći za funkcionisanje, razvoj i integraciju lokalne zajednice od strane donosioca odluka, na nacionalnom i lokalnom nivou;
- ▶ Krug pružalaca besplatne pravne pomoći trebalo bi da bude širok, i da obuhvati lokalne advokate, organizacije civilnog društva, medijatore, predstavnike nezavisnih tela nadležnih za zaštitu prava građana (zaštitnika građana – ombudsmana na nacionalnom i lokalnom nivou, poverenika za zaštitu ravnopravnosti, itd.), kako

---

20 Ustav Republike Srbije, član 67.: „Svakome se, pod uslovima određenim zakonom, jemči pravo na pravnu pomoć. Pravnu pomoć pružaju advokatura, kao samostalna i nezavisna služba, i službe pravne pomoći koje se osnivaju u jedinicama lokalne samouprave, u skladu sa zakonom. Zakonom se određuje kada je pravna pomoć besplatna.“

bi se građanima pružila najadekvatnije moguća pomoć u okviru ekspertize navedenih pružalaca besplatne pravne pomoći;

- ▶ Da bi građani u potpunosti mogli da ostvare svoja prava, potrebno im je omogućiti pristup sekundarnoj pravnoj pomoći, koja podrazumeva istupanje pred sudom, organom uprave ili drugim organom, uključujući i sastavljanje i podnošenje pismena veza-nih za konkretan predmet;
- ▶ Za uspešno funkcionisanje službi besplatne pravne pomoći, neophodno je obezbediti i efikasne mehanizme za praćenje i kontrolu kvaliteta usluga;
- ▶ S obzirom da budžeti lokalnih samouprava još uvek ne poseduju dovoljna sredstva koja bi se mogla usmeriti za besplatnu pravnu pomoć, podrška međunarodnih donatora je neophodna, pre svega u fazi uspostavljanja sistema;
- ▶ Za dugoročnu održivost sistema besplatne pravne pomoći, neopodno je da lokalna samouprava i članovi lokalne zajednice u potpunosti preuzmu „vlasništvo“ nad funkcionisanjem službe BPP, i time dodatno doprinesu daljem razvoju zajednice, čime bi dali primer i drugim lokalnim zajednicama i državi da je postojanje jednog ovakvog sistema nužan preduslov za unapređenje opšteg stanja ljudskih prava u Republici Srbiji.

**BESPLATNA
PRAVNA POMOĆ**
na jugu Srbije

**NDIHMA
JURIDIKE FALAS**
në Jug të Serbisë

**BILOVESKO
JURIDIKANO AŽUTIPE**
ani tati Srbija

FREE LEGAL AID
in South Serbia

Parathënie

Formimi I Shërbimit të ndihmës juridike falas (Shërbimi BPP) është pjesë e pilot projektit Ndhurma juridike falas në komunën e Bujanocit (projekti) të cilën e zbatojnë Partnerët për ndryshime demokratike në Srbi (Partner Srbija) në bashkëpunim me komunën e Bujanocit dhe Asociacionin e avokatëve të Nishit (AK Nish), e me përkrahjen CSSP projektit të medijimit integrativ nga Berlioni, Projektit të Agjencionit zhvillimor të Austrisë dhe Ambasadës së Britanisë së Madhe në republikën e Serbisë në Beograd. Qëllimi i projektit është themelimi I Shërbimit të ndihmës juridike falas me qëllim të përmirësimit të qasjes ndaj drejtësisë për qytetarët e Bujanocit, Preshevës dhe rrethinës si dhe ndërtimi i besueshmërisë dhe integrimi I grupeve të ndryshme etnike në jetën shoqërore të jugut të Serbisë.

Pas më shumë se 12 muaj përgatitje, Shërbimi I ndihmës juridike falas (BPP) ka filluar me punë më 5 dhjetor të vitit 2012. Shërbimi është I vendosur në ndërtesën e Komunës së Bujanocit, ndërsa ndihmën juridike falas e ofrojnë avokatët nga rajoni I Preshevës dhe Bujanocit, të shënuar në regjistrin e Asociacionit të avokatëve të Nishit.

Pas vetë 4 muaj pune, shërbimet e Shërbimit BPP I kanë shfrytëzuar më shumë se 140 qytetarë, nga rajoni I Bujanocit, Preshevës, Vranjës dhe rrethit. Në fazën në vazhdim të projektit, do të zgjerohet partneriteti lokal në mes të komunës, Asociacionit të avokatëve të vendit, organizatave joqeveritare, medijuesve lokal dhe avokatëve gjë që do ta përmirësoj kualitetin e shërbimeve të cilat I ofrohen qytetarëve. Në veçanti mburrem që përmes komunikimit të drejtëpërdrejtë dhe kyçjen e të gjithë përfaqësuesve të grupeve nacionale dhe etnike, ky Projekt I ka kontribuar ndërtimit të kohezionit shoqërorë në këtë bashkësi multietnike.

Ky Projekt nuk do të ishte i mundur pa angazhimin dhe kontributin e veçantë të komunës së Bujanocit, Asociacionit të avokatëve Nish, si dhe avokatëve nga Bujanoca dhe Presheva, kështu me këtë I falënderomi veçanërisht në përkrahjen dhe mirëkuptim gjat përgatitjeve dhe realizimit të aktiviteteve të projektit. Shpresojmë se edhe në periudhën që vjen do të vazhdojmë bashkëpunimin e suksesshëm të nisur, e ta zgjerojmë fushëveprimin dhe sistemin e shërbimit të ndihmës juridike falas për mirëqenien e gjithë bashkësisë shoqërore në jug të Serbisë.

Blazho Nediq
Partnerët për ndryshime demokratike

Mbi projektin të ndihmës juridike falas në komunën e Bujanocit

Pas reformës së implementuar të sistemit të jurisprudencës, ka ardhë deri tek problemet e shumëta në lidhje me qasjen e qytetarëve në drejtësi. Në kuadër të këtij sistemi të gjykatave, gjykata themelore për territorin e komunës së Bujanocit e ka selinë në Vranjë, e cila është largë rreth 20 kilometra. Qytetarët janë kryesisht të pakënaqur, duke marrë parasysh se duhen të udhëtojnë më shpesh, procedura zgjat më gjatë dhe shpenzimet janë dukshëm të shtuara.¹ Shumë qytetarë të cilëve u nevojitet këshilla juridike nuk kanë mundësi ta paguajnë këtë shërbim. Në anën tjetër, avokatët lokal kanë më pakë punë, për shkak se qytetarët angazhojnë avokatët nga Vranja, ku edhe është selia e gjykatës themelore, deri sa gjykatësit kanë më shumë raste ku kërkohet udhëtimi, madje edhe kur të gjitha elementet e rastit janë të lidhura për bashkësinë lokale në Bujanoc (në aspektin e pjesëmarrësve në procedurë, vendit të kryerjes, dëshmitarëve, etj.).

Komuna e Bujanocit ka rreth 43,000 banorë, nga të cilët 12,000 jetojnë në rajonin e qytetit (qendrorë). Kjo bashkësi ka një nga standardet më të ulëta ekonomike në vend dhe një nga shkallët më të larta të papunësisë,² përqindjen e madhe të shfrytëzuesëve të ndihmës sociale (gjë që shtesë e ngarkon buxhetin lokal). Bujanoci është bashkësi multietnike, shumica e popullatës (55%) janë pjesëtarë të bashkësisë kombëtare shqipëtare, rreth 34% serbe, e 9% të komunitetit rom³. Mirëpo, nuk ekziston përfaqësimi i barabartë, madje as i përafërt, i grupeve etnike midis gjykatësve, avokatëve dhe personelit gjyqësor, deri

---

1 Keto komente janë marrë gjatë vitizës së përfaqësuesve të Partnerëve të Srbisë në Komunën e Bujanocit, me 7 korrik 20122, e cila ka prezantuar një pjesë të projektit CSSP mbi ndërmjetësimin integrues. Qëllimi i kësaj vizite ka qenë që të hulumtohet nevoja, potencialët ekzistues dhe mundësit për të vendosur e sistemit të ndihmës juridike falas, që janë vlerësuar në bazë të intervistës dhe takimeve dhe akterët relevant siç janë përfaqësuesit e administratës komunale të Bujanocit, organizatës së shoqërisë civile, avokat dhe gjyqetarët lokal

2 Shih <http://www.021.rs/Info/Srbija/Vojvodani-najvise-na-socijalnoj-pomoci.html>

3 Shih http://bujanovac.rs/cms/lat/licna_karta_bujanovca

sa procedura gjyqësore në Vranjë kryesisht udhëhiqet në gjuhën serbe. Duke pasë parasyshë, zgjidhjet e dhëna në tekstin e ri të punës të Ligjit mbi ndihmën juridike falas, e rëndësisë së veçantë është që bashkësitë lokale të përgatiten për aplikimin e sistemit të ri të ndihmës juridike falas dhe të ngritet vetëdija e njësisive të vetëadministratës lokale për obligimet e tyre të reja në përputhje me këtë ligj.

Komuna e Preshevës dhe Bujanocit gjenden në jug të Serbisë, afër vetë kufirit me Maqedoninë, dhe një nga problemet më të mëdha zhvillimore të këtij rajoni është struktura e pakënaqshme e arsimit të popullësisë, gjegjësisht përqindja e madhe e të papunëve, analfabetëve, dhe personave me arsimim të papërfunduar⁴, gjë që është në korelacion të drejtëpërdrejtë me papunësinë⁵. Këto, kategori të marginalizuara të personave njihen edhe nga ana e Këshillit të Europës në Preferencën e Komisionit të Ministrave të Këshillit të Europës rreth qasjes efikase ndaj të drejtës dhe drejtësisë për personat shumë të varfur⁶. Propozimi nën personin e varfër nënkupton persona të marginalizuar në aspektin ekonomik, social dhe kulturorë, personat të cilët janë me nivel të ulët të arsimit dhe durojnë papunësinë për kohë të gjatë. Duke marrë parasyshë atë që u cekë më lartë, komunat e Bujanocit dhe Preshevës njihen si njësi të vetëadministratës lokale ku formimi i Shërbimit BPP është i rëndësisë kruciale për popullatën lokale.

Edhe pse regjistrimi i popullatës është organizuar gjat vitit 2011,⁷ shumica e pjesëtarëve të pakicës kombëtare shqiptare ka vendosë që ta bojkotoj regjistrimin, duke menduar se iu është shkelur e drejta në përdorimin e gjuhës amëtare, por edhe e tërë procedura në lidhje me regjistrimin është për plotë mangësi.⁸ Prandaj në tabelë janë paraqitur të dhënat e fundit mbi numrin e popullësisë, të bazuar në regjistrimin e vitit 2002.⁹

---

4 Strategjia e zhvillimit ekonomik afatgjatë të Jugut të Sërbisë, komuna e Preshevës, Bujanocit dhe Medvegjës (Gaz. Zyrtare e RS, nr.21/2007)

5 Përqindja e të rinjëve të cilët e ndërprejnë shkollimin në Jug të Sërbisë është deri në 7 herë më I madh se në pjesët tjera të Serbisë, për më shumë shih http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/jug_srbije-najsiromasniji_deo-analiza0313_cyr.pdf, Te gjetura të cilat I ka prezantuar Ministri I zhvillimit regional dhe I vetëqeverisjes lokale në Qeverinë e Republikës së Sërbisë Verica Kalanoviq në forumin e biznesit në Kopaonik në 2013.

6 Rekomandimi nr. R (93) 1.

7 Për më shumë: <http://www.makroekonomija.org/demografija/etnicke-promene-u-srbiji-izmedu-popisa-2002-2011-9-albanci/>

8 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=09&dd=03&nav_category=12&nav_id=539454

9 Për më shumë: <http://www.kt.gov.rs/cr/articles/opstine/opstina-bujanovac/>

Komuna	Sipërf. km²	Numri I përgjithshëm I banorëve I banorëve 2002.	Numri I personave të papunë 2005.	Shqiptarë	Serb	Rom
Preshevë	264	35.118	5.418	89%	8,5%	-
Bujanoc	461	43.202	5.449	54,7%	34,1%	8,9%

Korniza ligjore për ofrimin e shërbimeve të ndihmës juridike falas në Republikën e Serbisë

Në përputhje me principin e pushtetit të drejtësisë dhe të drejtën e çdo personi në gjykim të drejtë, e drejtë në ndihmë juridike është e garantuar me instrumente të shumta ndërkombëtare, duke përfshirë edhe Konventën e Europës për mbrojtjen e të drejtave njerëzore dhe lirive themelore, Paktin ndërkombëtar për të drejtat e qytetarëve dhe politike, Konventës së OKB-së për të drejtat e fëmijëve, principet themelore të OKB-së rreth rolit të avokatëve, Plani aksionar rreth sistemeve të ndihmës juridike të Komisionit Europian për bashkëpunim juridik, Konventën ndërkombëtare për mënjanimin e të gjitha formave të diskriminimit racor, si dhe principet e reja të OKB-së dhe drejtuesit për qasje ndaj drejtësisë në sistemin penalo juridik.

Poashtu, e drejta për ndihmën juridike është rregulluar me instrumentet e Këshillit të Europës, duke përfshirë: 1) Rezolutën 76 (5) për të drejtën juridike në çështjet ekonomike dhe juridike, ii) Rezolutën 78 (8) rreth ndihmës dhe këshillave juridike, iii) Propozimin R(81) 7 rreth masave të lehtësimit të qasjes ndaj drejtësisë, iv) Propozimin R (93) 1 rreth qasjes efikase ndaj së drejtës dhe drejtësisë për personat me varfëri të madhe, v) Propozimin (2000) 21 rreth lirisë së kryerjes së punës së avokatëve, dhe vi) Propozimin (2011) 3 rreth procedurimit të gjykatës dhe shërbimeve tjera juridike të cilat i ofrohen qytetarëve me përdorimin e teknologjive të reja. Pastaj, e drejta në ndihmë juridike është e garantuar me Konventën e Këshillit të Europës për luftën kundër tregëtisë me njerëz, Direktivën e Këshillit 2002/8/EC (2003) për avancimin e qasjes ndaj drejtësisë në çështjet tejkufitare me anë të caktimit të minimumit të rregullave të përbashkëta të cilat i përkasin ndihmës juridike dhe Kornizën e vendimeve të Këshillit rreth pozitës së të dëmtuarit në procedurën penale (Neni 6, Ndihma e veçantë për të dëmtuarin, 2001).

Në aspektin e ofrimit të ndihmës juridike falas në çështjet penale, deri më tani nuk ka ekzistuar standarde preciz ndërkombëtarë i cili do të kërkonte që shtetet të sigurojnë ndihmën juridike falas nëpër tërë rrjedhjen e procedurës penale. Mirëpo, Principet dhe Drejtimitet e reja të OKB-së

theksojnë se ndihma juridike është element thelbësor i funksionimit të sistemit penal – juridik i cili bazohet në pushtetin e drejtësisë, bazën e kënaqjes së të drejtave tjera, duke përfshirë edhe të drejtën në gjykim të drejtë, si dhe principin e rëndësishëm të mbrojtjes i cili siguron drejtësi dhe besueshmëri të opinjonit në procesin penal. Në përputhje me principet e reja të OKB-së, është e domosdoshme të sigurohet qasje e shpejtë në ndihmën juridike efektive dhe në format tjera të mbrojtjes procedurale, nga momenti i hjekjes së lirisë dhe para çfar do qoftë hetimi, duke përfshirë të drejtën që të mos deklarohet asgjë. Këta principe kanë të bëjnë me ndihmën juridike primare dhe sekondare dhe parashohin kyçjen e rrethit sa më të gjërë të ofruesëve të ndihmës juridike falas siç janë avokatët, juristët, organizatat e shoqërisë civile dhe klinikat juridike. Përfundimisht, Principet e OKB-së kërkojnë që të zhvillohet sistemi në nivel të shtetit me struktura të caktuara të udhëheqësisë i cili ka resurse adekuate financiare dhe njerëzore dhe i cili është i pavarur nga ndikimi politik në sigurimin e ofrimit të shërbimeve efikase dhe kualitative të ndihmës juridike falas. Ky instrument i ri është i aprovuar në kornizë të OKB-së në momentin kur Komisioni Europian po punon në aprovimin e propozimit të Direktivës e Unionit Europian rreth ndihmës juridike efikase, e cila do të jet e hapur për bisedime në gjysmën e dytë të vitit 2013.

Në kuadër të sistemit juridik të Republikës së Serbisë, e drejtën në ndihmë juridike është e rregulluar me Kushtetutë (Neni 67) dhe me dokumentat relevante ndërkombëtare. Në përputhje me Nenin 67, Kushtetuta i garanton të drejtën në ndihmë juridike çdo personi, nën kushtet e parapara me ligj, dhe parashih që ndihmën juridike të ofrojnë avokatura dhe shërbimet e ndihmës juridike në njësitë e vetëadministratës lokale. Kjo zgjedhje kushtetuese sjellë deri në interpretime të ndryshme në praktikë, duke marrë parasysh se e kufizon në mënyrë të konsiderueshme numrin e ofruesëve të ndihmës juridike, dhe një nga problemet kryesore është pranimi i interpretimit më të ngushtë apo të gjërë të Neni 67 të Kushtetutës së RS-së. Një pjesë e opinjonit profesional e ka marrë qëndrimi se Neni 67 i Kushtetutës jep të drejtën ekskluzive të ofrimit të ndihmës juridike falas avokaturës dhe shërbimeve të ndihmës juridike pranë njësitë të vetëadministratës lokale, ku i largon të gjithë ofruesit tjerë të ndihmës juridike falas, mes të cilëve janë sindikatat, organizatat joqeveritare dhe klinikat juridike. Të tjerët theksojnë se neni 67 i Kushtetutës ia imponon avokaturës dhe shërbimeve të ndihmës juridike që të sigurojnë ofrimit të ndihmës juridike falas për qytetarët, mirëpo nuk i përjashton ofruesit tjerë të ndihmës juridike falas të cilët në shumë vite me rradhë ofrojnë ndihmë juridike kategorive të caktuara të njerëzve edhe në fusha specifike.

Këtë qëndrim në veçanti e mbështetë Neni 20.i Kushtetutës i cili garanton që niveli i arritur i të drejtave të njeriut nuk mund të ulet, si dhe vendimi i Gjykatës Kushtetuese nga viti 2010¹⁰ nga i cili qartë del se Neni 67 parashih obligimin për ofruesit e ndihmës juridike falas.

10 Vendimi i Gjykatës Kushtetuese, IUL nr. 45/2009 nga 18 shkurti I viti 2010, e publikuar në "Gazetë zyrtare të RS", nr. 55/2010 nga 6 gusht të viti 2010)

Kushtetuta më tutje parasheh që me ligj të rregullohet se kur ndihma juridike është falas. Me qëllim të ndërtimit të sistemit efikas të ndihmës juridike falas, Qeveria e Serbisë ka aprovuar Strategjinë e zhvillimit të ndihmës juridike falas në vitin 2010, me të cilën parashihen drejtimit dhe principet kryesore të kornizës së ardhshme ligjore dhe institucionale. Verzioni i punës i Ligjit të ndihmës juridike falas (ZBPP) është i bazuar në strategjinë e vitit 2010 dhe rregullon ofrimin e ndihmës juridike falas në rastin kur shërbimet finacohen nga buxheti i RS-së apo njërive të vetëadministratës lokale, por nuk rregullon ofrimin të ndihmës juridike falas vullnetarisht e cila ekziston në praktikë.

Puna në Ligjin e ri mbi ndihmën juridike falas

Në lidhje me këtë, fakti që verzioni i punës së Ligjit mbi ndihmën juridike falas (Ligji ZBPP) tenton të krijoj sistem të përzier i cili përfshinë ofruesit e ndryshëm të ndihmës juridike falas duhet të vlerësohet pozitivisht. Standardet ndërkombëtare dhe praktikat më të mira në ndihmën juridike, ndihmën juridike e marrin si obligim të bashkësisë si tërësi dhe stimulojnë pjesëmarrjen dhe bashkëpunimin e të gjitha organizatave dhe individëve të cilët mundin dhe dëshirojnë që në këtë aspekt ta japin kontributin e vetë.

Mirëpo, në verzionin e tanishëm të punës së Ligjit, statusi i ofruesve të ndryshëm të ndihmës juridike është deri diku i ndryshëm, gjë që mundet në mënyrë afatëgjate të jetë shkaktarë i jo funksionalitetit. Dallimi në statusin e ofruesëve pikë së pari pasqyrohet në tri fusha: kushtet dhe procedura për regjistrim, vëllimi i autorizimit të ofruesëve të ndryshëm të ndihmës juridike dhe mënyra e financimit. Këto dallime mund të interpretohen edhe si kyçje deklarative të ofruesëve të caktuar në sistemin e ndihmës juridike. gjegjësisht është e mundur që parashikimi i kushteve të ndryshme relative i përjashton gjegjësisht i kufizon të drejtat e ofruesëve të caktuar të ndihmës juridike, ashtu që parasheh kufizimet e rëndësishme me anë të kushteve shtesë të caktuara me ligj. Në këtë kontest natyra substidiare e arritjes së statusit të ndihmës juridike për organizatat tjera përveç asociacionit të avokatëve dhe anëtarëve të tij është në kundërshtim me praktikat më të mira dhe nuk mund të llogaritet si e arsyeshme.

Verzioni i punës së ZBPP përfshinë ndarjen e ndihmës juridike në atë primare dhe sekondare, gjë që paraqet konceptin e nxjerrë nga Strategjia. Në këtë kontest është paraparë që ***ndihma primare juridike*** ka të bëjë me dhënien e infomatave të përgjithshme, këshillave fillestare juridike si dhe përpilimin e akteve tjera iniciale të formularëve dhe të tjera. Ndhimja primare juridike falas është në dispozicion dhe është falas për të gjithë gjytetarët. Ofruesit e ndihmës primare juridike falas janë shërbimet komunale dhe sindikatat, avokatët përmes asociacioneve të odave të avokatëve, si dhe shoqatat, organizatat e shoqërisë civile, klinikat juridike në përputhje me kushtet e veçanta në Ligj në përputhje me të cilët realizohen kushtet për financimin e shërbimeve të tyre. Ndhimja juridike

sekondare përfshinë përfaqësimin pranë gjykatës dhe pranë organeve të administratës, dhënien e këshillave komplekse juridike dhe përpilimin e akteve. *Ndihmën sekondare juridike* falas e ofrojnë avokatët, e mund ta ofrojnë edhe ofruesit tjerë në përputhje me kushtet e rregulluara me ligj. Ndhima sekondare juridike falas është në dispozicion shfrytëzuesëve të cilët e plotësojnë kushtin e gjendjes së vështirë ekonomike apo interesin e të së drejtës, i cili është i definuar me ligj në bazë të praktikës së Gjyqit të Europës për të drejtat e njeriut (GJEDNJ) në Strazburg. Serbia si nënshkruese e Konventës për mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe lirive themelore është e obliguar që ti rrespektoj dispozitat e saj dhe standardet të cilat i vendosë GJEDNJ.

Në aspektin e realizimit të të drejtës në ndihmë juridike falas, verzioni i punës së Ligjit i dallon kriteret për ndihmën juridike primare dhe sekondare falas. Për ndihmën primare juridike nuk është i domosdoshëm kontrolli i përshtatshmërisë apo "interesit të drejtësisë/barazisë", deri sa për ndihmën sekondare juridike kërkuesit duhen ta plotësojnë kriterin e statusit ekonomik (Neni 9 al.1.pika1). Statusi ekonomik i shfrytëzuesëve të ndihmës juridike nënkupton se ndihma juridike do ti ofrohet personit i cili "duke marrë parasysh gjendjen e vetë materiale dhe gjendjen materiale të anëtarëve të familjes së vetë, nuk do të mund ti paguaj shpenzimet e ofrimit të ndihmës juridike pa rrezikimin e mirëmbajtjes së vetë dhe mirëmbajtjes së anëtarëve të familjes së vetë, si dhe personat të cilat e ka për obligim me ligj që ti mbajë" (Neni 10.al.1.). Ligji nuk parasheh nivelin konkret të të ardhurave monetare apo të pronës së bartësit, por cekë se për arritjen e të drejtës nevojitet që organi kompetent të marrë parasysh "të drejtën e pronësisë në gjërat e tundshme dhe të patundshme, të ardhurat e rregullta dhe të kohë pas kohëshme, si dhe të ardhurat tjera të kërkuesëve në momentin e paraqitjes së kërkesës".

Kriteri i realizimit të ndihmës primare juridike është vendosur deri diku gjërësisht mirëpo shtrohet pyetja se në çfarë mase dhe ç' nivel kjo formë e ndihmës juridike është e mundur që të mbështetet nga ana e shtetit. Përvojat e deritanishme të qytetarëve tregojnë për problemet e shumëta në realizimin e të drejtave për shkak të mos interesimit të organeve shtetërore, organeve administrative etj., gjë që është një nga arsyet për shkak të së cilës me Ligj rregullohet obligimi i ofrimit të ndihmës primare juridike nga ana e të gjitha organeve shtetërore. Kriteret e realizimit të të drejtave në ndihmën sekondare juridike janë të rregulluar në mënyrë fleksibile, duke lidhur statusin ekonomik të paraqitësit të kërkesës dhe aftësinë e tij që ti mbuloj shpenzimet e domosdoshme gjyqësore pa vështirësi të panevojshme. Kjo metodë e rregullimit të konformitetit në princip është i përshtatshëm me standardet e të drejtave të njeriut që përmbanë Konventa Evropjane e të drejtave të njeriut dhe në praktikën gjyqësore GJEDNJ. Në anën tjetër, për shkak të fleksibilitetit të këtij kriteri, është shumë vështirë që të bëhet vlerësimi kornizë i pjesës së popullatës e cila do të mbulohet me programin e ndihmës juridike pas aprovimit të Ligjit. Disa kategori të veçanta të bartësve siç janë shfrytëzuesit e ndihmës sociale, i plotësojnë kriteret në mënyrë automatike (LBPP, Neni 10.al.4). Poashtu, kategoritë e veçanta siç janë fëmijët, viktimat e dhunës

në familje, viktimat e tregëtisë me njerëz dhe azilantët automatikisht e realizojnë të drejtën në ndihmë juridike falas. Duke marrë parasyshë se përqindja potenciale e popullësisë e cila bie në kategoritë të cilat automatikisht kualifikohen për ndihmë juridike është deri diku e lartë, është me shumë rëndësi që shteti të parasheh mënyra të qëndrueshme të financimit të sistemit. Pastaj, karakteri diskrecional i vlerësimit të kriterit të përgjithshëm mund të shkaktoj vështirësi në vendosjen e praktikës së veçantë. Poashtu mbetet të shihet se sa do të jetë shpirtë mirë politika restriktive e truave kopetente për ndihmë juridike, dhe se a do të jetë i shpejtë në mënyrë adekuate procesi i verifikimit të informatave në lidhje me statusin ekonomik. Edhe pse qasja gjenerale është në përputhje me principet e drejtat e njeriut, aplikimi i tij me siguri do të jetë svidë e rëndësishme për trupat kopetente.

Duke pasur parasysh Ligjin mbi ndihmën juridike falas edhe më tutje nuk është i aprovuar, aplikohen dispozitat relevante të cilat kanë të bëjnë në lirim nga shpenzimet në përputhje me Kodin e procedurës penale, Ligjin e procedurës kontestimore dhe Ligjin e procedurës së përgjithshme administrative.

Në mungesë të kornizës juridike precize, ndihmën juridike falas e ofrojnë komunat, shoqatat (organizatat joqeveritare dhe sindikatat) dhe klinikat juridike të themeluara në fakultetet juridike. Komunat ofrojnë forma të ndryshme të ndihmës juridike (ofrimi i këshillave juridike, përpilimin e akteve, përfaqësimin pranë gjykatave apo organeve tjera). Palët më shpesh i drejtohen shërbimeve të ndihmës juridike në lidhje me marrëdhëniet e punës, sigurimin pensional dhe invalidor dhe sigurimin social, me përpilimin e kontratave dhe me çështjet statusore. Edhe pse ekziston obligimi i paraparë me Kushteture deri më sot vetëm 40 komuna i kanë themeluar shërbimet për ofrimin e ndihmës juridike falas. Kryesisht si arsye kryesore ceket mungesa e kushteve materialo-teknike, gjë që i pamundëson komunat e shumëta të organizojnë Shërbimin për ofrimin e ndihmës juridike falas. Organizatat e shoqërisë civile ofrojnë ndihmën juridike falas në kuadër të fushave të specializuara p.sh. diskriminimi, shkelja e të drejtave të njeriut, e drejta familjare, marrëdhëniet pronëso- juridike të drejtat e personave të ikur dhe të shpërngulur, e tregëtisë me njerëz, torturave, lirive të shprehjes). Organizatat e shoqërisë civile janë mirë të njohtuara me problemet e grupeve të rrezikuara, shumica e implementon punën në terren (që ka rëndësi për popullatën me varfëri të skajshme) dhe ndjekin edukimin e rregullt. Në princip, i përfaqësojnë klientët të cilëve iu janë shkelur të drejtat njerëzore (pa marrë parasyshë gjendjen materiale) dhe kryesisht kanë së paku një avokat në ekipin e tyre. Ofrimi i ndihmës juridike falas nga ana e organizatave joqeveritare ka efekt të kthyeshem në pushtetin e drejtësisë në Serbi sepse i grumbullojnë dhe i analizojnë përvojat të cilat i përcjellin në projektet tjera dhe propozojnë masa për ndryshimin e ligjvënies.

Poashtu në fushat specifike ndihmën juridike e ofrojnë klinikat juridike të formuara në fakultetet juridike në Serbi. Në të gjitha klinikat juridike trajnimin e studentëve e bëjnë profesorët, ekspertët (p.sh., psikologët) të angazhuar nga jashtë, si dhe gjykatësit dhe avokatët,

gjegjësisht praktikientët. Punën me klientë, gjegjësisht procesi i marrjes në pyetje të klientëve, i dhënies së këshillave dhe shkruarjes së akteve për çdo rast e mbikqyrin një profesor dhe një avokat. Me fjalë të tjera të gjitha klinikat bashkëpunojnë me së paku një avokat i cili siguroj ekspertizën dhe profesionalitetin në ofrimin e ndihmës juridike falas. Më shpesh në klinikat juiridike i ofrohet ndihmë grupeve të marginalizuara, në fusha të ndryshme juridike (e drejta familjare, e drejta obligative, e drejta penale, çështjet e diskriminimit, mbrojtjen e të drejtave të gërave nga dhuna, azili dhe e drejta e refugjatëve, Luftimi i tregëtisë me njerëz). Të gjitha klinikat juridike japin informata juridike klientëve, u ofrojnë këshilla juridike dhe shkruajnë akte të ndryshme.

Në anën tjetër, çështjes së ofrimit të ndihmës juridike falas në materien penalo-juridike nuk iu është përkushtuar vëmendje të mjaftueshme as në vetë ligjin e as në praktikën e deritanishme të institucioneve. Kërkimet e zhvilluara më parë në Serbi tregojnë se numri i madhë i personave në procedurën penale nuk ka qasje në ndihmën juridike. P.sh., kërkimet të cilat në vitin 2005 i ka bërë PILI (Public Interest Law Initiative) ka treguar se 54 % të të dyshuarëve nuk ka pasë mbrojtës gjat paraqitjes së parë pranë gjykatësit hetues, 42% e të akuzuarëve për veprat për të cilat është paraparë denimi deri më 3 vite burgimi nuk ka pasë mbrojtës gjat procedurës penale, deri sa 18 % e të akuzuarëve për vepra për të cilat është paraparë dënimi burgimi prej 3 deri në 10 vite nuk kanë pasë mbrojtës gjat procedurës penale. Sipas dispozitave të LPP ekziston e drejta në mbrojtjen e obliguar dhe e drejta e varfërisë (Neni 68-70), mirëpo të dhënat nga praktika tregojnë se personat të cilat nuk kanë mjete materiale të mjaftueshme kryesisht nuk kanë avokat gjat procedurës penale. Në lidhje me këtë, ofrimi i ndihmës juridike falas, si atë primare ashtu edhe sekondare në materien penalo juridike ka rëndësi të veçantë për sigrimin e qasjes efikase ndaj drejtësisë.

Aktivite e parterëve Sërbia në vendosjen e ndihmës juridike falas në Bujanoc

Nga viti 2009 deri më 2012, Partnerët Serbia dhe CSSP Projekti i ndërmjetësimit integrues nga Berlino, kanë implementuar në Bujanoc aktivitetet të orientuara në arritjen e dialogut në mes të komuniteteve ndër etnike dhe nacional, në kuadër të projektit të mbështetur nga ana e agencionit për zhvillim austriak (ADA). Duke marrë parasysh që projekti CSSP është dashur të përfundoj në vjeshtë të vitit 2012, Partnerët Serbia kanë propozuar që si aktivitet përfundimtar i projekti nga mjetet e mbetura të bëhet një pilot projekt i ndihmës juridike për qytetarët e Bujanocit me rrethinë. Pas një numri të takimeve dhe konsultimeve me liderët e Komunës së Bujanocit dhe odës së avokatëve në Nish, përfaqësuesve të Trupit Koordinues për komunat e Preshevës, Bujanocit dhe Medvegjës, zyrës së avokatit të popullit në Bujanoc, akterëve ndërkombëtarë në jugun e Serbisë, poashtu edhe të gjykatësve, avokatëve, ndërmjetësuesve, organizatave joqeveritare dhe qytetarëve në Bujanoc, në të cilat është treguar mbështetja rezervë për krijimin e një shërbimi për ndihmë juridike falas, është filluar më përpilimin dhe realizimin e këtij projekti.

Në dizajnimin dhe pregaditjen e projekti rol të madh kanë luajtur tri faktorë: mbështetja e Komunës së Bujanocit e cila ka siguruar hapësirat dhe parakushtet logjistike për funksionimin e Shërbimit për NJF, ekspertiza dhe përvoja e Odës së Avokatëve të Nishit e cila prej vitit 2003 e implementon programin e ndihmës juridike falas në bashkupim me komunën e Nishit Medijana, poashtu edhe pjesëmarrja e përfaqësuesve të Partnerët Serbia në grupin punues të Ministrisë së Drejtësisë në përpilimin e Ligjit për mbrojtje juridike falas.

Ka ardh deri te pajtimi që Komuna e Bujanocit të siguroj kushtet hapësinore dhe personale për punë të Shërbimit, dhe të marrë pjesë në aktivitetet promovuese dhe në mbështetje mediatike. Komora e avokatëve e Nishit do të siguroj pjesëmarrjen e avokatëve lokal, bartjen e njohurive dhe përvojave në vendosjen dhe menaxhimin e sistemit të ndihmës juridike falas në bashkupim me vetëqeverisjen lokale, gjithashtu edhe mbikqyrjen dhe kontrollin e kualitetit në ofrimin e ndihmës juridike falas. Partnerët Serbia do të sigurojnë mbështetjen profesionale dhe vendosjen e Shërbimit sipas principeve të aprovuara në Strategjinë e

zhvillimit të ndihmës juridike falas edhe gjatë punës në përpunimin e verzionit punues të Ligjit mbi ndihmën juridike falas, koordinimin dhe monitorimin e të gjitha aktiviteteve të projektit, menaxhimin e programit dhe at financiar dhe raportimin, poashtu edhe komunikimin dhe koordinimin në mes të shfrytëzuesve, pjesëmarrësve, atyre që ofrojnë ndihmën juridike, partnerëve të projektit dhe donatorit.

Gjithsesi, zhvillimi i këtij projekti ka nënkuptuar koordinimin e afërt dhe bashkpunimin me partnerët e projektit nga organizata CSSP nga Berlioni, gjithashtu edhe mirëkuptimin dhe mbështetjen e donatorit, Agjencionit austriak për zhvillim (ADA), dhe Ambasadës së Britanisë së Madhe në Beograd, e cila ka mbështetur projektin në Nëntor të vitit 2012.

Partnerët Serbia do të siguronin mbështetjen profesionale dhe themelimin e Shërbimit në principet e aprovuara në Strategjinë e zhvillimit të ndihmës juridike falas dhe gjat punës në përpilimin e verzionit të punës të Ligjit mbi ndihmën juridike falas, koordinimin dhe monitorimin e të gjitha aktiviteteve të projektit, menaxhimin programor dhe dhe financiar dhe raportimin, si dhe komunikimin dhe koordinimin midis shfrytëzuesëve, pjesëmarrësve, ofruesve të ndihmës juridike, partnerëve të projektit dhe donatorëve.

Formimi I Shërbimit NJF në Komunën e Bujanocit

Shërbimi për NJF ka filluar me punë më 5 dhjetor 2012 në Komunën e Bujanocit¹¹ Për nevojat e vendosjes së shërbimit, Komuna e Bujanocit, KA Nish dhe Partnerët Serbia kanë nënshkruar Marrëveshje bashkpunimi më 6 dhjetor 2012. Në bazë të marrëveshjes, Komuna e Bujanocit ka siguruar hapësirën për funksionim të Shërbimit për NJF dhe ka mbuluar një pjesë të kompenzimit të pagave për dy praktikant të cilët punojnë në kuadër të këtij shërbimit, derisa KA Nish ka siguruar ekspertizën, trajnimin e të punësuarve në shërbimin për NJF dhe trajnimin themelor të avokatëve për ofrimin shërbimit për ndihmë juridike falas, dhe ka bartur know-how për vendosjen e sistemit dhe organizimin e ofrimit të ndihmës juridike falas.¹² Kuptim të vaçant ka fakti që avokatët të cilët marrin pjesë në relizimin e projektit janë të regjistruar në regjistrin e KA Nish, çka nënkupton që KA Nish, së bashku për Partnerët Serbia, kryejnë kontrollin e kualitetit të shërbimeve që ofrohen, dhe sigurojnë që avokatët – ofruesit e ndihmës juridike falas për rastet e shkeljes së detyrave dhe reputacionit të profesionit të avokatërisë I nënshtrohen përgjegjësisë disiplinore, në përputhje me Ligjin mbi avokaturën, Statutin e Odës së Avokatëve të Serbisë, Statutin e Odës së Avokatëve të Nishit dhe Kodin e etikës së avokatëve të.

Partnerët Serbia në bashkpunim me OA Nish kanë organizuar në Nëntor 2012 punëtorinë për dhjetë avokat dhe dy praktikanët të cilët janë paraqitur për pjesëmarrje në realizimin e këtij Projekti. Qëllimi I punëtorisë ka qenë trajnimi për punë në sistemin e ofrimit të ndihmës juridike falas, përgatitja e praktikantëve për punë me shfrytëzuesit e shërbimeve, njohja

---

11 <http://partners-serbia.org/en/arhiva-vesti/128--otvaranje-slube-besplatne-pravne-pomoi-u-bujanovcu.html>

12 KA Nish ka filluar e para në Serbi me pilot projektin e ofrimit të ndihmës juridike falas më vitin 2003, në bashkpunim me qendrën institucionale spanjolle dhe ombuspersonin e Katalonisë, I cili ka zgjatur një vit, e më pastaj ja vazhduar me nënshkrimin e marrëveshjes pastaj me komunën e Nishit, e pastaj me Komunitat Medijana, Palilula dhe Pantelaj. Sot Komora e Avokatëve Nish ofron ndihmë juridike falas në bashkpunim me K Medijana, për territorin e komunës Medijana, e janë duke I mbajtur bisedime me K Pantelej, Palilula, Banja e Nishit dhe Kryqi I Kuq në lidhjen e marrëveshjes në mes të KA Nish dhe komunave të përmendura të qëllim të ofrimit të ndihmës juridike falas.

KA në bashkpunim me OJQ "Partneri Srbija" dhe Komunën e Bujanocit, ofron ndihmë juridike në Bujanoc për territorin e komunës së Bujanocit dhe Preshevës., më shumë në <http://www.advokatskakomoranis.rs/>

me shkathtësitë e intervistimit të klientëve, pregaditja dhe përpilimin e dokumenteve dhe formularëve elementar, poashtu edhe definimi i metodologjisë dhe procedurave teknike për funksionim efikas të shërbimit për NJF. Pjesëmarrësve u janë prezantuar edhe qëllimet e projektit, organizimi i Shërbimit për NJF poashtu edhe formularët në bazë të të cilave mbahet evidence e punës së Shërbimit: ditari i kujdestarisë, dosja e rastit, kërkesat për ofrim të ndihmës juridike falas dhe formularët për evaluim. Përfaqësuesit e OA të Nishit së bashku me pjesëmarrësit kanë shkëmbyer përvojat nga puna e tyre dhe kanë treguar se sin e mënyrë efikase të organizohet puna e Shërbimit për NJF dhe udhëheqja e evidences.

Punëtorja e dytë është mbajtur më 5 dhjetorë në hapësirat e Komunës së Bujanocit. Në punëtori kanë marrë pjesë 32 pjesëmarrës, përfaqësues të organizatave të shoqërisë civile, OA Nish, vetëqeverisjes lokale, mediave, Trupit Koordinues të Qeverisë së RS për komunën e Preshevës, Bujanocit dhe Medvegjës, të cilët janë njoftuar me organizimin e punës së Shërbimit të NJF. Përveç prezantimit të Shërbimit për NJF, qëllimi i punëtorisë ka qenë edhe vendosja e bashkpunimit në mes të shërbimit për NJF dhe subjekteve tjera relevante në komunën e Bujanocit.

Para fillimit të punës, janë zhvilluar dhe distribuuar material propagandues (flajer, posterë dhe bilborde) për ti informuar qytetarët mbi fillimin e punës së Shërbimit NJF. Në këtë mënyrë qytetarëve u janë ofruar informacione mbi kohën e pranimit të palëve dhe shërbimeve të cilat i ofron Shërbimit NJF: dhënia e informacioneve të përgjithshme juridike dhe këshillave juridike themelore mbi çështje konkrete, dhënie e këshillave se cilit institucion do të duheshin ti drejtoheshin qytetarët për të realizuar ndonjë të drejtë të tyre, dhënien e informacionit mbi fillimin e procedurave apo procedurave të cilat veç kanë fillu me qëllim të realizimit të ndonjë të drejte apo për kryerjen e ndonjë obligimi, ndihmë gjatë mbushjes së ndonjë formulari dhe përpilimin e ndonj kërkesë të thjeshtë.

I gjithë materiali propagandues është përpiluar në gjuhën serbe, shqipe dhe rome. Të gjitha dokumentet dhe formularët e Shërbimit për Ndihmë juridike falas janë përpiluar në gjuhën serbe dhe shqipe, përderisa lista anketuese për shfrytëzuesit e shërbimeve është i bërë në gjuhën serbe, shqipe dhe rome.

Metodologjia e punës së Shërbimit NJF

Çysh në fillim të punës, për ofrim të ndihmës juridike falas janë paraqitur tetë avokat. Gjatë realizimit të projektit, është shtuar interesimi i avokatëve nga komuna e Preshevës dhe Bujanocit për pjesëmarrje në projekt dhe ky numër është rritur në trembëdhjetë¹³.

---

13 Numri i përgjithshëm i avokatëve të regjistruar në regjistrin e OA Nish është 22

Shërbimi NJF ka hapësirën e vet në ndërtesën e komunës së Bujanocit dhe është e paisur me dy kompjuterë dhe printer të cilët janë siguruar në kuadër të projektit. Hapësira është adekuate dhe siguron privatësit të mjaftueshme për çdo shfrytëzues të shërbimeve, ashtu që pa pengesë mund ta paraqesë problemin për të cilin ju është drejtuar shërbimit NJF.

Organizimi i punës së Shërbimit PJF është e tillë që praktikanët punojnë çdo ditë pune prej 09-15h, derisa avokatët kujdestarojnë të hënave, mërkurave dhe të premtëve prej 09-13:30h.

Puna e Shërbimit kryhet në tri faza: pranimi i klientëve, parashtrimi i kërkesës për ofrim të këshillës juridike dhe ofrimi i këshillës juridike.

Në këtë faze pilote të punës, shërbimet për ndihmë juridike falas kanë nënkuptuar edhe ofrim të "ndihmës juridike primare", gjegjësisht dhënien e informatave të përgjithshme juridike dhe këshillave të gjithë qytetarëve pa marrë parasysh gjendjen e tyre material.

Me qëllim të lehtësimit të qasjes së qytetarëve, nuk nevojitet termini paraprak për bisedë në shërbimin NJF, ashtu që është përcaktuar procedura për pranim të klientëve në kuadër të të cilës praktikantët e angazhuar I marrin shenimet kryesore të shfrytëzuesit, bëjnë përzgjedhjen e lëndës, caktojnë termin për bisedë me avokatin (nëse shfrytëzuesi vjen në ditën kur nuk kujdestaron avokati), poashtu edhe pregaditjen e dokumentacionit për formimin e lëndës.

Dokumentacionin e Shërbimit NJF e përbëjnë: regjistri, ditari I kujdestarisë, kërkesa për ofrim të shërbimit juridik (aneksi1) në dispozicion në gjuhën serbe dhe shqipe dhe dosja e rastit (Aneksi 2) I cili përmban shënime mbi arsyet se pse është drejtuar klienti, shënime mbi intervisten me klientin, përmbledhje e problemit juridik, reverzi mbi pranimin e dokumentacionit, rezimeja mbi ofrimin e ndihmës juridike dhe lista anketuese të cilën e plotëson klienti (Aneksi3).

Në Shërbimin NJF mbahet evidenca detale mbi çdo lëndë. Secilës kërkesë I jipet numri, hapet dosja e rastit dhe përpilohet raporti mbi punën. Pas dhënies së këshillës juridike, klientet, në qoftë se dëshirojnë, e plotësojnë listen anketuese.

Praktikantët dhe avokatët, me kënaqësi theksojnë se gjatë punës së deritanishme nuk ka pasur pengesa në gjuhë dhe që çdo shfrytëzues ka marrë ndihmën e kërkuar mbi çështjen konkrete juridike. Mënjanimi të pengesave gjuhësore I ka ndihmuar edhe fakti që një praktikant i punësuar në shërbimin NJF I përket nacionalitetit shqiptarë e tjetri serb. Shënimi që shërbimit NJF nga numri I përgjithshëm I shfrytëzuesve I janë drejtuar 40% me përkatësi nacional shqiptare dhe se të gjithëve ju është dhënë ndihma juridike falas është tregues I shkëlqyeshëm që Shërbimit NJF mund ti plotësojë nevojat e komunitetit lokal.

Siç edhe është përmendur, standardet e sjelljes profesionale të avokatëve gjatë ushtrimit të funksioneve të tyre në kuadër të Shërbimit NJF janë rregulluar me ligjin mbi avokaturën, Statutin e Odës së Avokatëve të Serbisë, Statutin e Odës së Avokatëve të Nishit dhe Kodit të etikës së avokatëve të Odës avokatëve të Serbisë.

Statistika e punës së Shërbimit për ndihmë juridike falas

Rezultatet e prezantuara në këtë publikim bazohen në bazën e të dhënave të marra nga kërkesat për dhënie të ndihmës juridike dhe nga të dhënat e marra nga analiyat e përmbajtjes së dosjes së rastit dhe listave anketuese.

Në kuadër të aktiviteteve mujore për koordinim, ekipi I projektit të Partnerëve Serbia ka realizuar koordinim të përhershëm me të gjithë partnerët e projektit, ju ka ndihmuar të punësuarve në kryerjen e aktiviteteve të projektit, ka grumbulluar informacione bazë mbi shërbimet e dhëna, dhe të dhëna statistikore mbi punën e shërbimit NJF.

Nga kërkesat për dhënie NJF janë grumbulluar të dhëna mbi gjininë, përkatësinë kombëtare, gjendjen e pasurisë dhe moshën e shfrytëzuesit.

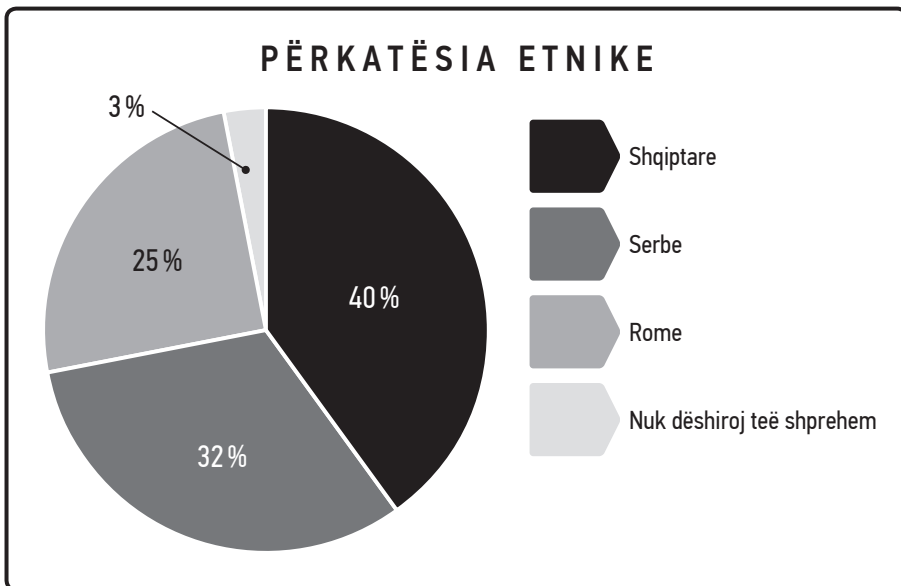
Qasja në dosjen e rastit¹⁴ I ka mundësuar ekipit të projektit që të bëjë klasifikimin e lëndëve sipas fushave juridike. Ndarja është bërë sipas këtyre fushave: materia juridikopenale, material pronëso-ro-juridike, procedurat administrative, realizimi I të drejtave sociale dhe të drejtat nga marrëdhëniet e punës. Analiza e listave anketuese ka shërbyer për vlerësimin e kënaqëshueshmërisë së shfrytëzuesit me shërbimin e ofruar, por edhe ka orientuar drejtë përmirësimit të sistemit të dhënies së ndihmës juridike falas në komunën e Bujanocit.

Gjatë implementimi të projektit, në periudhën prej 5 dhjetorit 2012 deri më 31 Mars 2013, Shërbimit NJF I janë drejtuar 142 qytetarë dhe qytetarë të këtyre përkatësive etnike:

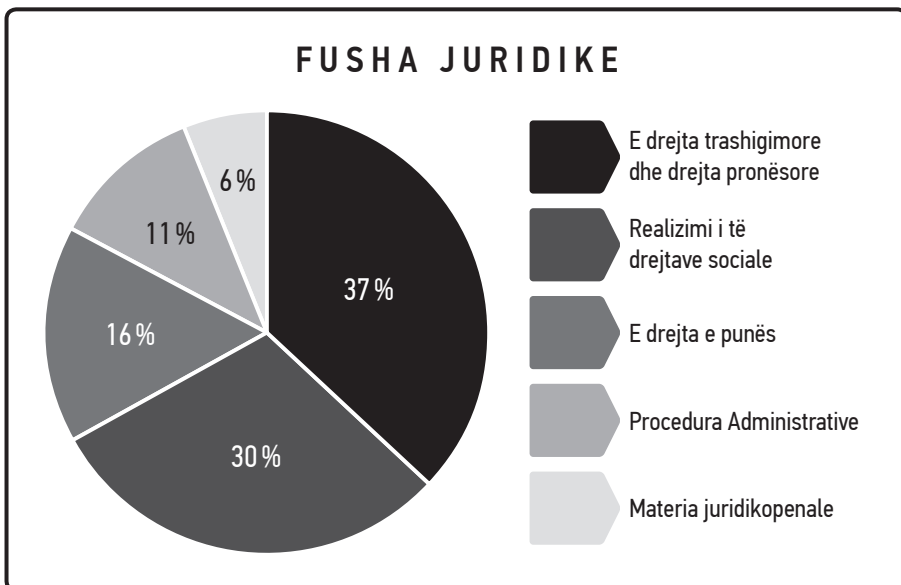
- 56 Shqiptarë (40%),
- 46 Serb (32%)
- 35 Roma (25%)
- 5 persona të cilët nuk kanë dashur të deklarohen (3%)

---

14 Duke rrespektuar rreptësisht principin e konfidencialitetit në përputhje me ligjin mbi avokaturën, Statutin e OA të Sërbisë dhe rregulloreve të Ligjit mbi mbrojtjen e të dhënave të individit

Ndihma juridike e ofruar në këto fusha:

Gjithsej 13 avokat meren me dhënien e ndihmës juridike falas, edhe atë 3 shqiptarë dhe 10 serb.

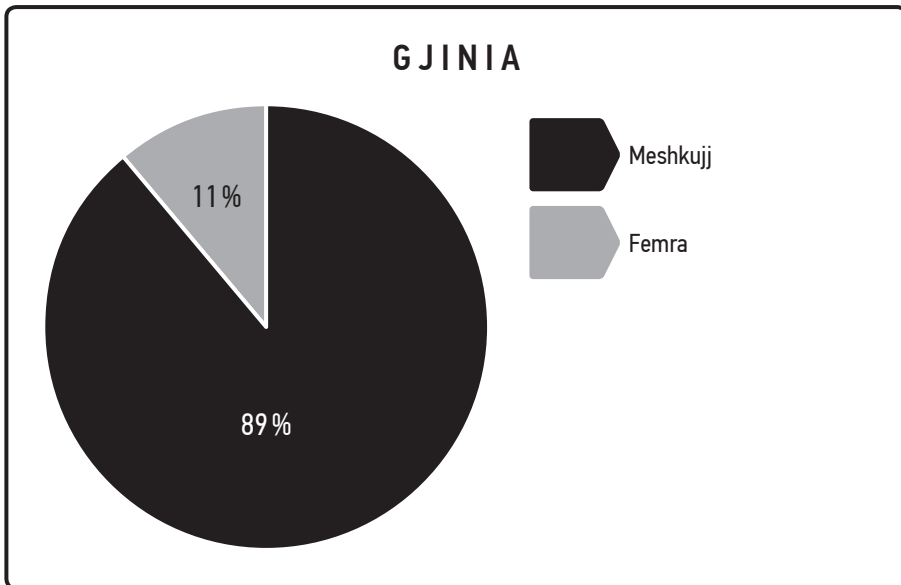
Përkatësia etnike	Shqiptarë	Serb
numri	3	10

Sipas gjinisë	Femra	Meshkuj
numri	1	12

Në komunitet e Bujanocit dhe Preshevës, vetëm një femër është e regjistruar në regjistrin e Odës së Avokatëve të Nishit edhe ajo është e përfshirë në punën e Shërbimit NJF.

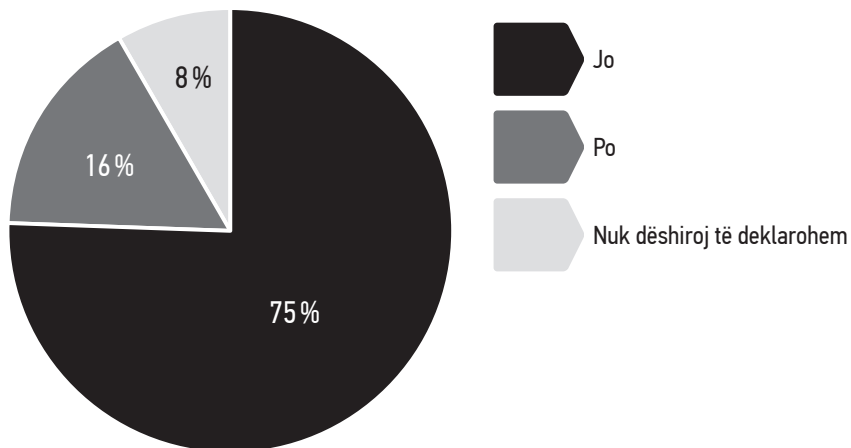
Përqindja e numrit të shfrytëzuesve të ndihmës juridike falas sipas këtyre kriteriumeve:

- gjinia,
- shfrytëzuesit e shërbimeve sociale,
- moshën,
- adresën.

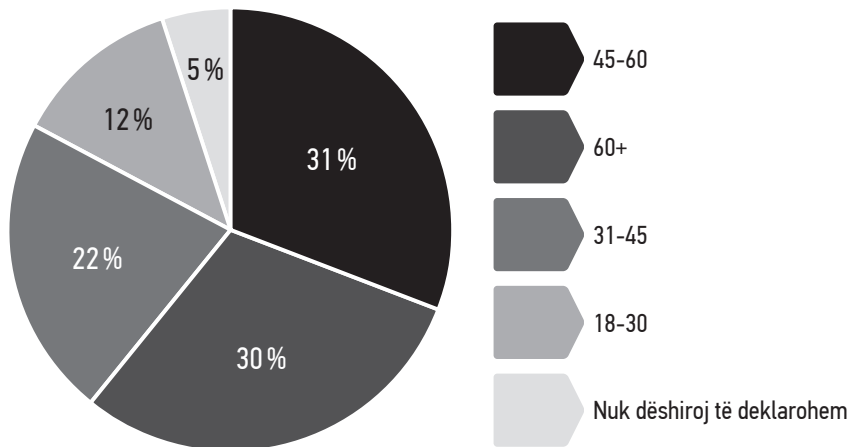
Shërbimit NJF kryesisht u janë drejtuar meshkujt edhe atë në 89% të rasteve

SHFRYTËZUESIT E SHËRBIMEVE SOCIALE

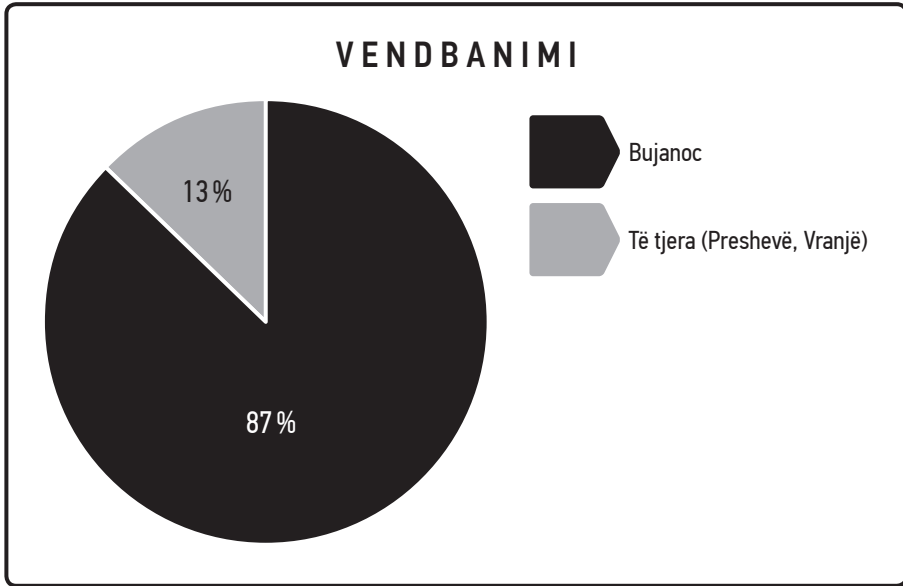
Edhe pse vetëm 16% e shfrytëzuesve NJF kanë deklaruar se janë shfrytëzues të shërbimeve sociale, me analitë të mëtutjeshmë është konstatuar që në minimum 30% të rasteve shfaqet nevoja për realizimin e të drejtave sociale

STRUKTURA E MOSHËS E SHFRYTËZUESVE

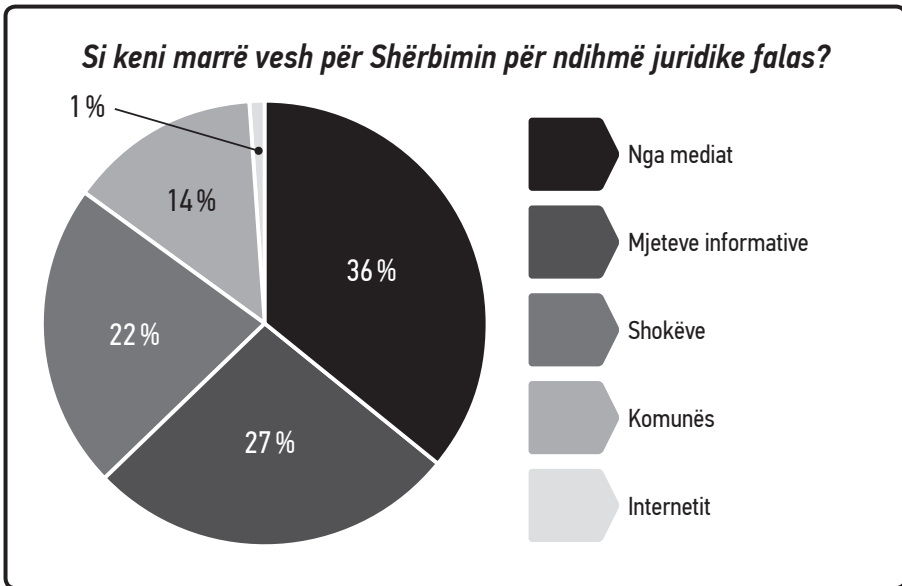

Në pyetjen mbi strukturën e moshës, përqindja më e madhe e qytetarëve (31%) të cilët ju kanë drejtuar shërbimit NJF është e moshës 45-60 vjeçare, pastaj vjen kategoria e personave mbi 60 vjet (30%), çka nënkupton se mbi 61% e qytetarëve të cilët ju kanë drejtuar shërbimit NJF i përket strukturës me moshë mbi 45 vjet. Përqindja më e vogël e qytetarëve të cilët ju kanë drejtuar shërbimit NJF është e moshës 18-30 (12%). Nga numri i përgjithshëm vetëm 5% e qytetarëve nuk ka dëshiruar të deklarohet për moshën.

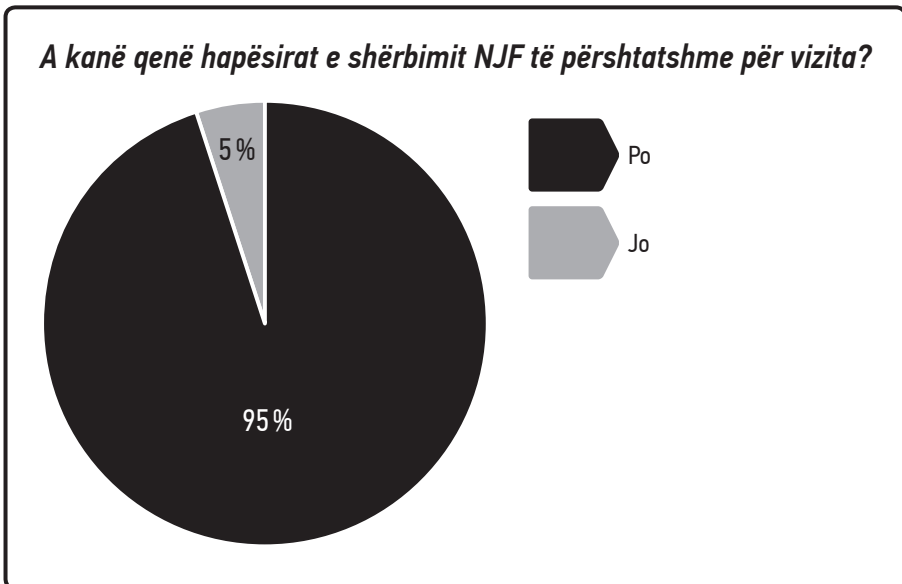

87% e qytetarëve të cilët kanë kërkuar ndihmë nga shërbimit NJF janë nga Bujanoci dhe vendet për rreth (Tërrnoci I madh, Bilaç, Luçan, Krshëvica, Turi, Karadnik, Oslare, Kumanovo, Nesalce, Rakovc, Letovicë dhe Gnjan), përdërisa 13% e shfrytëzuesve ka udhëtuar prej Preshevës dhe Vranjës, çka tregon në nevojën për shërbimet NJF edhe në komunat dhe qytetet tjera në jug të Serbisë.

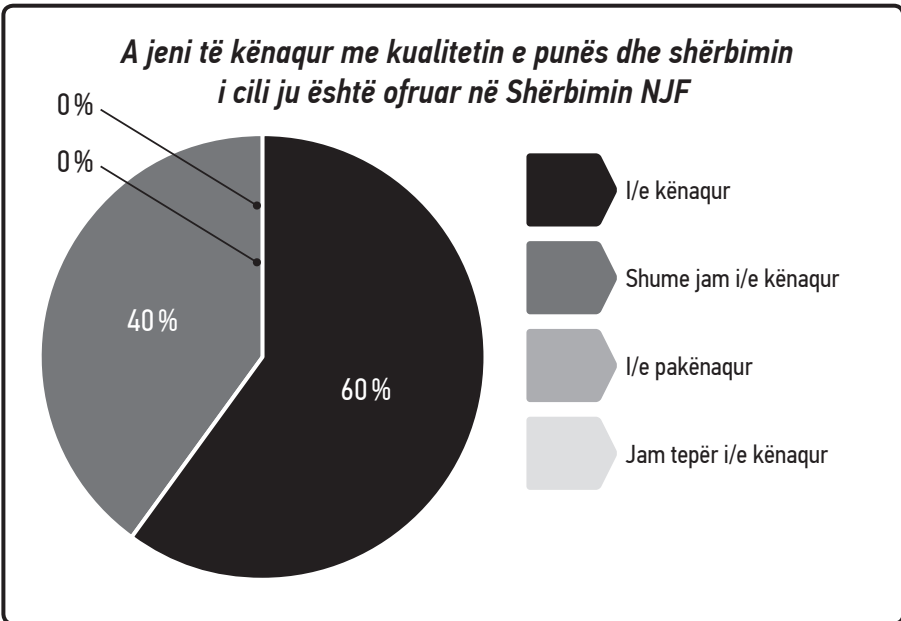
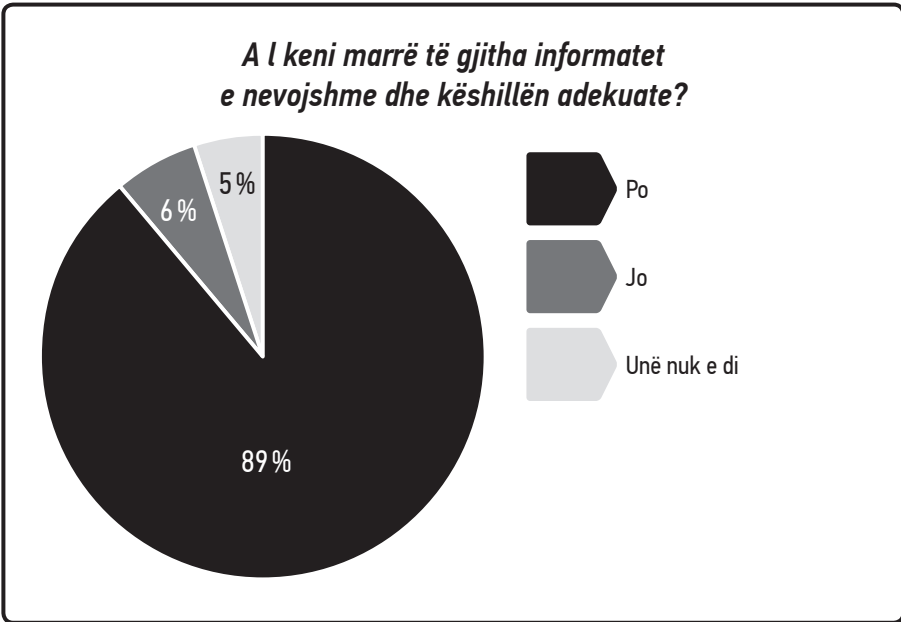
Me analizë të të dhënave të marra nga listat anketuese (aneksi 3), të cilat i kanë plotësuar 62 shfrytëzues të shërbimeve të ndihmës juridike falas është ardh deri te këtë të dhëna:

36% e shfrytëzuesve mbi punën e shërbimit NJF ka marr vesh me anë të mediave, 27% me anë të mjeteve informative derisa 22% e shfrytëzuesve informatën e ka marrë nga shokët.

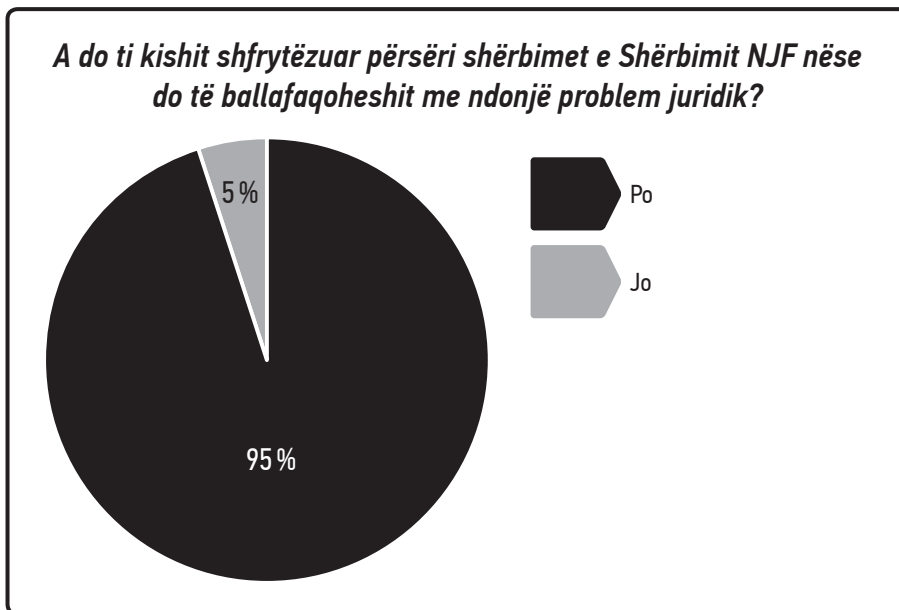

98% e shfrytëzuesve të shërbimit NJF ka vlerësuar se hapësirat kanë qenë të përshtatshme

89% e shfrytëzuesve janë shprehur se kanë marrë informacione të nevojshme dhe këshilla juridike adekuatë. Në pyetjen se në çfarë mase janë të kënaqur me shërbimin e marrë, 40% janë shprehur se janë shumë të kënaqur me shërbimet që ju kanë ofruar, 60% se janë të kënaqur me shërbimet e ofruara nga shërbimit NJF. Asnjëri nga shfrytëzuesit të cilët

e kanë plotësuar listen anketuese nuk janë shprehur sit ë paknaqur ose shumë të pakënaqur me shërbimet e marrë edhe pse ato përgjigje si opcion kanë qenë në listen anketuese.

Në pyetjen se a do ti kishit shfrytëzuar përsëri shërbimet e Shërbimit NJF nëse do të ballafaqoheshit me ndonjë problem juridik rreth 95% e shfrytëzuesve janë deklaruar pozitivisht.

Studimet e rastit

Për nevojat e kësaj analize, kemi nxjerr disa studime të rasteve të cilat figurativisht paraqesin llojllojshmërinë e këshillave juridike të cilat avokatët u kanë ofruar qytetarëve në kuadër të Shërbimit BPP.

Studimi i rastit I – shtyerja e ndjekjes penale (principi i oportunitetit)

Nga fusha e materies penaleo juridike Shërbimit BPP ju kanë drejtuar 8 shfrytëzues, nga ky numër në dy raste në lidhje me shtyerjen e ndjekjes penale.

Ligji i procedurës penale¹⁵ parasheh aplikimin e principit të oportunitetit, sipas të cilit parim prokurori publik autorizohet që të bëjë vlerësimin qëllimi i ndjekjes penale, prandaj në përputhje me këtë mund të vendosë që ndjekjen mos ta ndërmerrë edhe kur janë plotësuar të gjitha rrethanat ligjore për nismën të procedurës penale, në qoftë se gjenë se kjo për një arsye të kuptueshme ka qëllim¹⁶. Në bazë të Nenit 236. të Ligjit të procedurës penale prokurori publik mund ta hedhë fletëparaqitjen penale me bazë për veprën penale për të cilën është paraparë gjoba në të holla apo dënim burgimi deri në tri vite, e sipas pëlqimit të trupit gjykues jashtë gjyqësor edhe për veprat penale për të cilat është paraparë dënim burgimi deri pesë vite, me kusht që i dyshuari në afat prej gjasht muajve të kryej një apo më shumë obligime të cilat ia cakton prokurori publik.¹⁷

---

15 Ligji i procedurës penale "Gz.zyrtare RSJ", nr. 70/2001 dhe 68/2002 dhe " Gz.zyrtare RS", nr. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – etj. ligji, 49/2007, 20/2009 – etj. ligji, 72/2009 dhe 76/2010

16 Momčilo Grubač, Krivično procesno pravo, Beograd, Organizacija za pravnu edukaciju i kulturu prava "Projuris", 2010, Beograd, fq.16

17 Ibid, neni 236, alineja 1, pikat 1-8 parasheh keto obligime : që të kompenzoj dëmin dhe mënjanoj pasojën e kompenzimit, që shumën e caktuar të ja paguaj organizatës humanitare, që të kryej ndonjë punë të dobishme shoqërore dhe ndonjë punë humanitare, ti plotësoj obligimet e krijuara për përkujdesje, që të filloj me lënien e alkoholit apo mjeteve narkotike, që ti nënshtrohet terapisë psikosociale, që të kryej detyrimin e përcaktuar me vendim të plotfuqishën të gjykatës dhe të kryej testin e vozitjes.

Në të dyja rastet personat të cilat janë drejtuar Shërbimit BPP kanë qenë të akuzuar për veprën penale vetëautorizim¹⁸ dhe Prokuroria themelore në Vranjë ka sjellë vendim me të cilin këtyre personave i urdhërohet që të paguajn shumën e caktuar të parave në favor të NPK Elektrodistribucioni. Vepra penale vetëautorizim bënë pjesë në veprat penale kundër organeve shtetërore dhe nënkupton sigurimin e një të drejte për të cilën personi mendon se i takon. Në rastet konkrete bëhet fjalë për "vjedhjen e rrymës" Personat iu kanë drejtuar Shërbimit BPP sepse nuk e kishin të qartë se cilat janë pasojat juridike të aktvendimit të sjellur.

Në bazë të aktvendimit të Prokurorisë publike në Vranjë avokatët shfrytëzuesëve ia kanë bërë të ditur se fjala është për zbatimin e principit të oportunitetit, gjegjësisht shtyerjes së ndjekjes penale. Avokatët shfrytëzuesëve të nxihmës juridike u kanë sqaruar çka kjo nënkupton, si dhe cilat pasoja i tërheq mos kryerja e obligimeve sipas aktvendimit.

Është interesan se në një rast shfrytëzuesit të kombësisë shqipëtare nxihmë juridike i ka ofruar avokati me kobësi serbe, deri sa në rastin tjetër situata ka qenë e kundërta. Edhe për këso çështje juridike të komplikua është dëshmuar se gjuha nuk është pengesë dhe se shfrytëzuesit ju është ofruar ndihmë adekuate juridike.

Studimi i rastit II – eksproprijimi

Spektori për punë juridike të kuadrove dhe punë të përgjithshme të ndërmarrjes "Putevi Srbije" komunave dhe qyteteve kompetente në Republikën e sërbiës i ka paraqitur 15 000 propozime për eksproprijimin e patundshmërive që nevoiten për ndërtimin e autostradës në Korridorin X dhe në autorrugë E-763. Duke proceduar sipas propozimeve të paraqitura, komunat dhe qytetet kompetente sjellin vendimin e eksproprijimit, pas të çkafit me qytetarët lidhen marrëveshje mbi kompenzimin e patundshmërive të ekproprijuara. Procedura e eksproprijimit është zbatuar në komunën e Bujanocit¹⁹ për shkak të ndërtimit të pjesës së E-75.

Numri i caktuar i qytetarëve toka e të cilëve është lëndë e eksproprijimit ju kanë drejtuar Shërbimit BPP.

Tri lëndë kishin të bëjnë me mospagesën e kompenzimeve për tokën e eksproprijuar. Shfrytëzuesit janë këshilluar që ti drejtohen shërbimit kompetent pronësoro juridik të komunës së Bujanocit apo Avokatit

---

18 Krivični zakonik, "Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009 i 121/2012, član 330

19 <http://www.putevi-srbije.rs/index.php?lang=sr&Itemid=1419>

publik komunal dhe të sigurojnë aktvendimin mbi eksproprijim në bazë të të cilit edhe më tutje do të kërkonin realizimin e të drejtave të tyre. Shfrytëzuesit para së gjithash janë këshilluar që të tentojnë arritjen e marrëveshjeve me investitorët, e në rast se kjo nuk është e mundur në realizimin e të drejtave të tyre përmes gjykatës.

Në një lëndë, është ekzekutuar ekproprijimi i pjesërishëm i tokës për ndërtimin e autostradës. Për tokën e mbetur, me kërkesë të shfrytëzuesve, është sjellë aktvendim plotësues i cili është hedhë poshtë në procedurën sipas ankesës. Shfrytëzuesi në Shërbimin BPPka ardhë me pyetjen se çka mund të bëhet dhe kujt duhet drejtuar sepse toka e cila ka mbetë nuk e ka vlerën sikur para eksproprijimit. Avokati kujdestar shfrytëzuesit i ka sqaruar se mund të nisë procedurë administrative ku do ti paraqes vërejtjet e veta dhe eventualisht të angazhoj ekspertin e lëmisë bujqësore i cili do të marrë pjesë në procedurë të provave.

Në dy lëndë, personat në mënyrë indirekte kanë duruar dëmin për shkak të eksproprijimit. Gjat zhvillimit të punëve në autostradë sasia e madhe e dheut është shtyer nëarat e afërta gjë që pronarët e tyre i ka pamundësuar ti zhvillojnë punët bujqësore. Edhe tek ky rast avokatët i kanë drejtuar shfrytëzuesit, para së gjithash në zgjidhje të problemeve jashta gjykatës: me shkrim të kërkojnë që dheu i hedhur të hiqet dhe të kërkojnë kompensim për përfitimet e humbura.

Në lëndët e cekura më lartë janë vërejtë procedura të komplikuar juridike por edhe mungesa e informatave kujt personi mund ti drejtohet kur hasë në problemin konkret. Tek këto raste pjesëmarrja e avokatëve mund të jetë parakusht për mbrojtjen e të drejtave të qytetarëve dhe qytetareve.

Studimi i rastit III – kontestet pronësoro juridike dhe nevoja për ndihmën juridike sekondare

Më shumë se një e treta e rasteve pranë Shërbimit BPP (37%) kishte të bënte me çështjet pronësoro-juridike, procedurën kontestimore dhe ekzekutimin.

Me analizën e detajuar të lëndëve është konstatuar se qytetarët nuk kanë ardhë për ndihmë juridike tek Shërbimi BPP vetëm para paraqitjes së aktit inicial por edhe kur ka filluar procedura, por nga një arsye nuk është zbatuar deri në sjelljen e vendimit përfundimtarë të plotëfuqishëm.

Në njërin nga rastet pala iu ka drejtuar Shërbimit BPP për shkak se nga gjykata ka sjellë aktvendimin me të cilin kërkohet rregullimi i aktpadisë. Në fakt, gjykata e hedhë poshtë aktpadinë në qoftë se nuk i përmbanë të gjitha elementet e caktuara me ligj. Në rastin konkret, pala ka marrë këshillë juridike adekuate dhe është këshilluar se si ta përpiloj aktpadinë. Këshilla e avokatit në masë të madhe e ka përcaktuar se a do të hedhet posht padia apo jo.

Me analizën e mëtejme është vërejtur se tek disa lëndë ekziston nevoja e shfrytëzuesëve për shkruarjen e ankesës, por për shkak të mungesës së

mjeteve dhe/apo mos dijes, pala këtë nuk e ka bërë në kohë të duhur dhe me vetë këtë e ka humbë të drejtën e ankesës.

Në numrin e caktuar të rasteve shfrytëzuesit kanë sjellë aktgjykime për tu shikuar nga avokatët e Shërbimit BPP, por nuk e kanë ditë se aktgjykimi është i plotëfuqishëm ose/dhe si dhe kujt ti drejtohen për ekzekutim. Tek këto raste avokatët i kanë këshilluar shfrytëzuesit që të paraqesin kërkesë për lëshimin e vërtetimit mbi plotëfuqishmërinë, propozimin për ekzekutim, por edhe mundësinë që të vendosin për ekzekutuesin privat.

Në masë më të madhe shfrytëzuesit kanë kërkuar këshillë juridike se si ta regjistrojnë patundshmërinë, gjë që kërkon mbledhjen e dokumentave, shkruarjen e akteve dhe procedurë e cila nga ana e shfrytëzuesëve është karakterizuar si shumë e komplikuar.

Pengesa e posedimit është edhe një problem për shkak të të cilit qytetarët janë drejtuar në Shërbimin BPP. Qytetarëve iu është sugjeruar që të tentojnë ta zgjidhin kontestin jashtë gjykate, mirëpo, aty ku tendenca ka qenë e pasuksesshme pala është drejtuar në iniciimin e procedurës gjyqësore.

Kategorinë e veçantë të rasteve e përbëjnë ato nga lëmia e të drejtës familjare: ushtrimi i të drejtës prindërore, modeli i takimit të fëmisë me prindin, përkujdesja, prishja e kurorës. Tek të gjitha këto raste realizimi i të drejtës është i kushtëzuar me sjelljen e aktgjykimit të plotëfuqishëm gjyqësor.

Edhe pse qytetarët, para së gjithash, janë drejtuar në zgjidhjen jashtëgjyqësore të kontesteve, numri i madhë i rasteve të Shërbimit BPP ka kërkuar pjesëmarrjen e gjykatës në zgjidhjen e problemit konkret juridik, gjë që nënkupton edhe procedura të shumta të cilat vetë qytetarët i kanë karakterizuar si shumë të komplikuar: rrespektimi i supozimeve procesore siç është kompetenca reale dhe e vendit, nisma e aktit inicial, korrespondenca me gjykatën, rrespektimi i afateve dhe procedurave të parapara me ligj. E gjithë kjo kërkon dituri profesionale ose angazhim të avokatëve të cilët të gjitha shërbimet i paguajnë në përputhje me tarifën e Asociacionit të avokatëve të serbisë.

Në praktikë parashtrrohet pyetja se si qytetari i cili është me gjendje të keqe ekonomike ose është shfrytëzues i ndihmës sociale do të angazhoj avokat për shkruarjen e aktit inicial dhe ti realizoj të drejtat e veta të garantuara me ligj posaqërisht në qoftë se merret parasyshë fakti që Shërbimit BPP iu kanë drejtuar 30% e qytetarëve të cilët kanë pasë problem në fushën e realizimit të të drejtave sociale dhe 16% të cilët tash më janë shfrytëzues të shërbimeve sociale.

Konkludimet dhe rekomandimet

Duke marrë parasyshë instrumentet ndërkombëtare dhe kornizën juridike vendore, duke përfshirë edhe Kushtetutën e RS-së i cili në kornizë të principit të pushtetit të ligjit (Neni 32.al.1) garanton edhe të drejtën në gjykim të drejtë, shteti është i obliguar që të siguroj qasje të barabart ndaj drejtësisë për të gjithë qytetarët, si dhe kualitetin përkatës të shërbimeve juridike për grupet skamore dhe të ndjeshme të qytetarëve. Duke marrë parasyshë rritjen e vazhdueshme të numrit të personave të varfur, njëkohësisht rritet edhe nevoja e qytetarëve që shteti të siguroj ndihmë juridike falas apo ndimë juridike pjesërisht të paguar.

Krijimi i sistemit efikas për ndihmë juridike falas duhet të bazohet në kërkimet paraprake të zhvilluara dhe në problemet e dhëna në kornizë të kontesktit specifik të bashkësisë lokale, ndërsa Projekti ka treguar se nevojat për ndihmën juridike falas në Bujanoc, por edhe në rrethinë, janë të lëmive të ndryshme. Bujanoci është njëra ndër komunat me standard ekonomik më të ulët në vend, me shkallë të lartë të papunësisë dhe me numër të madhë të shfrytëzuesëve të shërbimeve sociale. Shumica e qytetarëve nuk kanë pasë mundësi që të sigurojnë madje as këshillë juridike iniciale dhe ti realizojnë të drejtat e tyre themelore. Problem shtesë paraqet fakti se bëhet fjalë për bashkësi multietnike në të cilën nuk ekziston përfaqësim i barabart i grupeve etnike në mesin e gjykatësve, avokatëve dhe personelit gjyqësor, deri sa procedura gjyqësore në Vranjë kryesisht zhvillohet në gjuhën serbe. Poashtu, bashkësia Rome është ballafaquar me probleme të shumta gjat realizimit të të drejtave themelore sociale dhe politike, e sidomos në lidhje me lëshimin e dokumentave personale.

Në mënyrë që principi i pushtetit të drejtësisë të zbatohet në mënyrë adekuate në praktikë, përmes Projektit është siguruar mbrojtja efikase dhe realizimi i të drejtave për të gjithë shfrytëzuesit në përputhje me standardet e larta të kualitetit. Implementimi i projektit ka mundësuar që në nivel lokal të ekzistojnë më shumë ofrues të ndihmës juridike, duke siguruar në këtë mënyrë qasjem të madhe ndaj drejtësisë për qytetarët. Rrethi i ofruesëve para së gjithash ka siguruar edhe kualitetin e ndihmës së ofruar, me që ndihmën juridike e ofrojnë avokatët, e se edhe punëtorët administrativ në Shërbimin BPP janë poashtu jurist-praktikant të aftësuar për ta njohur natyrën dhe kompleksitetin e problemeve të shfrytëzuesëve. Poashtu, është realizuar bashkëpunimi efikas në mes të institucioneve të ndryshme, asociacionit të avokatëve, OJQ dhe Komunës, gjë që paraqet modelin e ofrimit të ndihmës juridike i cili është në përputhje me principet e Strategjisë së zhvillimit të

ndihmës juridike falas në Serbi. Ky model poashtu është me rëndësi sepse mund të interpretohet edhe si pilot projekt i zbatimit të verzionit të punës së Ligjit mbi ndihmën juridike falas. Bashkëpunimi i suksesshëm i cili është realizuar përmes projektit poashtu është i rëndësishëm edhe për qytetarët e Bujanocit duke marrë parasyshë se ofruesit e ndihmës juridike falas gjat punës me klientët kanë bashkëpunuar, edhe më tutje bashkëpunojnë, me institucione të ndryshme shtetërore siç janë komunat, gjykatat, policia, qendrat për punë sociale etj. Poashtu, të gjitha dokumentat dhe raportet të cilat janë përdorë në punë kanë qenë në dispozicion në gjuhët e grupeve etnike më të numërta në Bujanoc dhe rrethinë.

Analiza e përmbajtjeve të Shërbimit BPP tregon, se në aspektin e materies civilo juridike dhe të procedurës administrative, ekziston rëndësia e veçantë e ndihmës primare juridike, para së gjithash këshillave juridike, për parandalimin e shkeljes së të drejtave dhe anashkalimi i procedurave të panevojshme. Në aspektin e ofrimit të ndihmës juridike në çështjet penale, është vërtetuar se qytetarëve të cilët nuk kanë mbrojtës në procedurat penale i nevojitet mbështetje shtesë, e sidomos në aspektin e të kuptuarit të instituteve të caktuara dhe njohjen me pasojat e punëve të caktuara procedurale. Poashtu, procedurat e thjeshta dhe lehetë të kuptueshme e të realizimit të të drejtave për shfrytëzuesit e ndihmës juridike mundësojnë qasje më të shpejtë ndaj ndihmës juridike dhe kënaqësi më të madhe të qytetarëve me shërbimet e ofruara.

- ▶ Në atë aspekt, me vendosjen e sistemit të ndihmës juridike falas në Komunën e Bujanocit, në mënyrë të konsiderueshme është përmirësuar qasja ndaj drejtësisë për të gjithë qytetarët e Bujanocit dhe është dhënë kontribut në avancimit të kohezionit shoqërorë të të gjitha grupeve etnike. Pilot projekti i ndihmës juridike Falas në Komunën e Bujanocit, ka terguar që, në afat relativisht të shkurtër, sistemi efikas i ndihmës juridike falas në kuadër të bashkësisë lokale mund të vendoset me sukse, dhe kështu qytetarëve më të rrezikuar ti mundësoj ti realizojnë disa nga të drejtat njerëzore të tyre më themelore. Mirëpo, në mënyrë që një sistem i tillë të funksionoj, që të jetë i qëndrueshëm në mënyrë afatgjate, është i domosdoshëm ekzistimi më shumë parakushteve, të cilat i cekim si udhërrëfyes dhe preferenca për vazhdimin e punës së Shërbimit BPP në komunën e Bujanocit, por edhe vendosjen e shërbimeve të ngjashme në bashkësitë lokale tjera në vend:
- ▶ Garanca kushtetuese e të drejtës në ndihmë juridike ²⁰ nënkupton obligimin e shtetit në aspektin e sigurimit të kushteve për kënaqjen

---

20 Kushtetuta e Republikës së Serbisë, Neni 67: "Secilit, në bazë të kushteve të përcaktuara me ligj, i ofrohet e drejta në ndihmë juridike. Ndhmën juridike e ofrojnë avokaturat, si shërbime private dhe të pavarura, dhe shërbimet për ndihmë juridike të cilat themelohet në njësi të vetqeverisjes lokale, në përputhje me ligjin. Me ligj përcaktohet se kur ndihma juridike është falas."

dhe mbrojtjen e kësaj të drejte, e që para së gjithash d.m.th. krijimi i kornizës normativo-juridike moderne efikase;

- ▶ Për themelimin e sukseshëm të shërbimit të ndihmës juridike falas në bashkësi lokale, është e domosdoshme pjesmarrja e rrethit të gjërë të faktorëve, e para së gjithash kuptimi i rëndësisë së BPP për funksionimin, zhvillimin dhe integrimin e bashkësisë lokale nga ana e vendimmarrësve, në nivel nacional dhe lokal;
- ▶ Rrethi i ofruesëve të ndihmës juridike do të duhet të jetë i gjërë, e ti përfshijë avokatët lokal, organizaqtat e shoqërisë civile, mediatorët, përfaqësuesit e trupave të pavarur dhe kopetent për mbrojtjen e të drejtave të qytetarëve (mbrojtësit të qytetarëve – ombudsmanit në nivel nacional dhe lokal, Krug pružalaca pravne pomoći trebalo bi da bude širok, te da obuhvati lokalne advokate, organizacije civilnog društva, medijatore, predstavnike nezavisnih tela nadležnih za zaštitu prava građana (zaštitnika građana-ombudsmana na nacionalnom i lokalnom nivou, përfaqësuesit për mbrojtjen e barazisë, etj), në mënyrë që qytetarëve ti ofrohet ndihmë më adekuate e mundshme në aspektin e profesionalizimit të ofruesve të cekur BPP.
- ▶ Në mënyrë që qytetarët ti realizojnë të drejtat e tyre nevojitet ti mundësohet qasja ndihmës juridike sekondare, e cila nënkupton paraqitjen pranë gjykatës, organit të administratës apo pranë organit tjetër, duke përfshirë edhe përpilimin dhe ushtrimin e shkrimeve të lidhura për lëndën konkrete.
- ▶ Për funksionimin e sukseshëm të shërbimeve të BPP, është e domosdoshme edhe të sigurohen edhe mekanizmat efikas për vëzhgim dhe kontrollë të kualitetit të shërbimeve;
- ▶ Meqë buxhetet e vetëadministratave lokale edhe më tutje nuk posedojnë mjete të mjaftueshme të cilat do të mund të drejtohen për BPP, mbështetja e donatorëve ndërkombëtarë është e domosdoshme, para së gjithash në fazën e vendosjes së sistemit;
- ▶ Për qëndrueshmërinë afatgjate të sistemit BPP, është e domosdoshme që vetëadministrata lokale dhe anëtarët e bashkësisë lokale në tërësi të marrin "pronësinë" mbi funksionimin e shërbimit dhe me këtë ti japin kontribut shtesë zhvillimit të mëtutjeshëm të bashkësisë, me çka do ti jipnin shembuj dhe bashkësive tjera lokale dhe shtetit që ekzistimi i sistemit të tillë është parakusht i nevojshëm për avacimin e gjendjes së përgjithshme të të drejtave njerëzore në Serbi.

**BESPLATNA
PRAVNA POMOĆ**
na jugu Srbije

**NDIHMA
JURIDIKE FALAS**
në Jug të Serbisë

**BILOVESKO
JURIDIKANO AŽUTIPE**
ani tati Srbija

FREE LEGAL AID
in South Serbia

Anglomothovdipe

Formiriba Servisi bilovesko juridikano ažutipe (Servisi BJA) sito kotor projektesko Bilovesko juridikano ažutipe ani komuna Bujanovac (Projekti) save legarena Partneria vaš demokratikane prmiba Srbija (Partneria Srbija), ano maškaribe e Komuna Bujanovac thaj Advokatska komora Niš (AK Niš), a uzo devibe dumo CSSP Projekti integrativna medijacija kotar Berlini, Austrijsko barjaripaski agncija thaj Amasada Bari Britanijaki ani Republika Beogradi. Reso e projektesko sito pašakaripe Servisi bilovesko juridikano ažutipe sebepi anglunipe pašakaripe juridika vaš dizutne ani Bujanovca, Preševo thaj pašutne thana sar ini lačaribe pačiv thaj integracija aver aver etnikane grupe ano amalipasko dživdie ani tati Srbija.

Palo pobuter kotar 12 maseka gatisaribe, Servisi bilovesko juridikano ažutipe (BJA) startuindja e buča 5. Decembri 2012. beršeste. Servisi arakhipe ano kher Komunako Bujanovac, a bilovesko juridikano ažutipe dena advokatia kotar Bujanovca thaj Preševo, registruime ano anavengo ljil ani Advokatsko komora Niš.

Palo numa 4 masek bučako, buti Servisesko BJA istemalkerdja pobuter kotar 140 dizutne, kotar Bujanovca, Preševo, Vranje thaj paše thana. Ani avutni faza projekteski, ka ovel bufljardo lokalno partneribe mašakar komune, thaneske advokatska komore, bithagarutne organizacije, lokalne medijatorija thaj advokatia so ano avutnipe ka del anglunipe vaš kvaliteti e bučako save denape e dizutnenge. Poulavdo amen frda barikanipe so maškar direktni komunikacija thaj khuvibe e dženengo kotar sa nacionalne thaj etnikane grupe, akava Projekti dendja vaš lačaribe amalipaski kohezija ani akaja multietnikani khupatni.

Akava projekti na mi šaj te ovel bizo ulavdo angažuipe thaj devibe Komunaki Bujanovac, Advokatsko komora Niš, sari ini advokatia kotar Bujanovca thaj Preševo, thaj adjahar poulavdo ruidjisara olenge ano devibe dumo thaj haljovibe maškar gatisaribe thaj realizacija projktna aktivnostia. Amen hačara kaj ini ano avutno vakhti ka lundjara leljiro suksesno maškaribe, thaj te bufljara suksesia thaj sistemi e bučako bilovesko juridikano ažutipe vaš šukaripe sasutna amalipaska khupatnake ani tati Srbija.

Blažo Nedić

Partneri vaš demokratikane prmiba Srbija

Kotar projekti Bilovesko juridikano ažitipe ani komuna Bujanovac

Palo nadur legarde reforme ano juridikanokrisipasko sistemi, alope dži ko bare problemia ani relacija e pašakaribe e dizutnengo vaš juridika. Ano rami nevo sistemi e krisengo, fundono krisi vaš teritorija Bujanovac isila bešipasko than ani Vranja, savo sito dur paše 20 kilometria. Dizutne siton majbut bičaljarde, pedo dikhiba kaj musaj pobuter te djan, procesi lundjaripe thaj pokiniba sito barjarde.¹ But dizutne savege siton manginutno gndipe nane ano šajipe te pokinen akava. Pedi aver rig, lokalne adovakatia naneljen but buti, pedo dikhibe kaj o dizutne angažuinena advokatia kotar Vranja, kaj tano ini bešipasko than fundone krieske, dži kaj krisutne isiljen pobuter procesia save rodona djanibe ano drumo, ini kana sa o elementia proceseske phandle vaš lokalni khupatni ani Bujanovca (pedo dikhibe istemalkerdutne ano procesi, than kerdine, ispatia, thaj aver).

Komuna Bujanovac isila paše 43 000 bešutne, savenda paše 12 000 bešene ani dizjaki (centralno) umal. Akaja khupatni isila jekh kotar najtikne ekonomikane standardia ani phuv thaj jekh kotar najbari stopa bibučipaski,² baro procenti istemalkerdutne socijalno ažitipe (so pana dela pharipe vaš lokalno budžeti). Bujanovca sito multietnikani khupatni, baripe e dizutnengo (55%) tane albansko nacionalno khupatni, paše 34% srbikani, a 9% Romani khupatni.³ Numa, nane jekhutni, ni pašutno, asavko gendo e etnikane grupe maškar krisutne, advoatia thaj krisipaske džanutne, dži kaj procesi ano Vranja najbut legaripe ani srbikani čhib. Pedo dikhiba o reso dendo ano nevo bučipasko teksti

---

1 Akala komentaria siton leljine ani vizita reprezentatorengi kotar Partneria Srbija ani komuna Bujanovac, 7.juli 2011.beršeste savi prezentuindja kotor CSSP projekti kotar Integrativni medijacija. Reso akala vizitake sine te rodenpe mangipa, ano odo-va momenti potencijalia thaj šajipa vaš anavibe sistemi bilovesko juridikano ažitipe so sito dikhimo pedo fundo intervjui thaj bešipa e relevantne akterenca sar sito reprezentatoria komunake direkcija Bujanovac, organizacija civilno amalipe, lokalne advokatia thaj krisutne.

2 See <http://www.021.rs/Info/Srbija/Vojvodani-najvise-na-socijalnoj-pomoci.html>

3 See http://bujanovac.rs/cms/lat/licna_karta_bujanovca

Kanunesko kotar bilovesko juridikano ažutipe, kotar majbut sito semno te lokalne khupatne gatisarenpe vaš istemalkeribe nevo sistemi bilovesko juridikano ažutipe thaj te barjaripe gndipe lokalna korkorodirekcijaki kotar olenge neve obligacije ano rami akale kanunea.

Komune Preševo thaj Bujanovca arakhenape ani tati rig Srbijaki uzi samatrenda e Makedonija thaj jekh kotar najbare barjaripaske problemia ani akaj umal sito bičaljardipe kotar edukuibaski struktura dizutnengi, paro procenti e bibučipa, bisiklibe thaj džene e biagorisime edukuiba⁴, soj sito ani direktna korelacija e bibučipaski⁵. Akala, marginalizuime kategorije e dženengi siton pendžarde ini kotar Konsili Evropako ani Rekomandacija Komiteti Ministrengi Konsili Evropako kotar efikasno pašakaribe vaš juridika thaj čačipe vaš but čorolje manuša.⁶

Rekomandacija telo čorolje manuša dikhljarela marginalizuime džene ano ekonomikano, socijalno thaj kulturno gndipe, džene saven ano teluno niveli edukuibasko thaj longovakhteko nanelen buti. Pedo dikhibe sa upre mothavdo, komune Bujanovaca thaj Preševo pendžardje sar lokalne korkorodirekcije kaj o formiribe Servisi BJA kotar baro semnibe vaš lokalna dizutne.

Ini kaj palo registuribe e dizutnengo organizuimo ano 2011. berš,⁷ butipasko dženutne albaniaka nacionalna minoritetengo andja pratsav te kerel bojkot kotar registruibe, dikhljariba kaj sito čalavdo olengo hakaj pedo istemalkeribe dajakhi čhib, hem kaj ini sasutni procedura ani relacija e registruiba isila but čučipa.⁸ Pedo odova ani tabela siton mothavde gendia kotar numero e dizutnengo, verefikuime registruiba kotar 2002. berš.⁹

---

4 Strategija lungovakhtesko ekonomikano barjaripe tati Srbija, komuna Preševo, Bujanovac thaj Medvedja ("Sl. glasnik RS", br. 21/2007).

5 Procenti e ternengo save činavena skoluibe ani tati Srbija siton dži 7 drom pobari ze ano avera umalia ani Srbija, pobuter isi http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/jug_srbije-najsiromasniji_deo-analiza0313_cyr.pdf, Rodipe savo prezentuindja Ministri vaš regionalno barjaripe thaj lokalno korkorodirekcija ani Thagarutni Srbija Verica Kalanović ani Kopaonik biznis forumi 2013.

6 Rekomandacija numero R (93) 1.

7 Pobuter isi ano <http://www.makroekonomija.org/demografija/etnicke-promene-u-srbiji-između-popisa-2002-2011-9-albanci/>.

8 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=09&dd=03&nav_category=12&nav_id=539454

9 Pobuter isi ano <http://www.kt.gov.rs/cr/articles/opstine/opstina-bujanovac/>, poslednji pristu 13.03.2013.

Komuna	Than ano km²	Sasutno gedno dizutnengo 2002.	Gendo bibučako 2005.	Albania	Srbi	Roma
Preševo	264	35.118	5.418	89%	8,5%	-
Bujanovac	461	43.202	5.449	54,7%	34,1%	8,9%

Juridikano rami vaš devibe buti bilovesko juridikano ažitipe ani Republika Srbija

Ano rami e principa thagaripasko juridika thaj hako sakone dženosko ano juridikano krisipe, hakaj pedo juridikano ažitipe garantuimo sito baro gendo maškarthemutne instrumentenca, ano rami Evropaki Konvencija vaš arakhibe manuškane hakaja thaj fundone tromalipa, Maškarthemutno pakti kotar dizjake thaj politikane hakaja, Konvncija KN kotar hakaja e čhavorengi, Fundone principia KN kotar rola advokateski, Akciono plani kotar sistemi juridikano ažitipe Evropako komiteti vaš juridikano maškaribe, Maškarthemutni konvencija kotar činadipe sa forme rasna diskriminacija, sar ini neve KN Principia thaj Droma vaš khuvibe ani juridika ano došalipaskojuridikano sistemi.

Atoska, hakaj pedo juridikano ažitipe regulišimo si ini e instrumentenca Konsili Evropako, ano rami: i) Rezolucija 76 (5) kotar juridikano ažitipe ano dizjako, ekonomikan thaj direktijake buća, ii) Rezolucija 78 (8) kotar juridikano ažitipe thaj konsilia, iii) Rekomandacija (81) 7 kotar napia poloke dikhibe juridika, iv) Rekomandacija R (93) 1 kotar efikasno pašakaripe hakaj thaj juridika vaš but čorore, v) Rekomandacija (2000) 21 kotar tromalo keribe profesija sar advokati, hem vi) Rekomandacija (2011) 3 kotar keribe krisipasko thaj avera juridikane buća save denape e dizutnenge istemalkeriba neve tehnologije. Palo odova, hakaj pedo juridikano ažitipe sito garantuimo ini Konvencija Konsili Evropa kotar mariba opipe marketi e manušenca, Direktiva Konsileski 2002/8/EC (2003) vaš anglunipe pašipe juridikake ano prekalosamatrendake procesia prekalo verefikuiba minimumi khupatna kanunia vaš juridikano ažitipe thaj ano Rami pratsav Konsilesko kotar pašljoibe čalavdutnesko ano došalipasko procesi (Dženo 6, Ulavdo ažitipe čalavdutneske, 2001).

Pedo dikhljaribe devibe bilovesko juridikano ažitipe ano došalipaske buća, dži akana na sine precizne mašarthemutne standardia save mi ka roden te raštra pokinen biloveske juridikano ažitipe maškar sasutno došalipasko procesi. Numa, nevo KN Pricipia thaj Droma mothavena kaj o juridikano ažitipe semno elementi kotar funkcionišibe došalipaskojuridikano sistei savo sito kerdino pedo thagaripe hakaja, fundo leibe avera hakaja, ano rami ini hakaj pedo čačuno krisipe sar ini semno principii arakhibe savo anela dži odova čačunipe thaj pačiv

e publikako ano došalipasko procesi. Ano rami e neve KN Principia, manginutno sito te arakhipe sigato khuvibe efektiva juridikano ažutipe kotar phandipe maškar faze došalipasko procesi, a lelape ini hakaj te ovel pe informišimo kotar hakaj pedo bilovesko juridikano ažutipe thaj avera procesna arakhiba, kotar momenti phandipasko thaj anglo varesavo pučljaripe, ano rami ini hakaj te na mothavipe khonik. Akala principia perena pedi primarno thaj sekundarno juridikano ažutipe thaj dikhljarena ano rami so bufljardo roto devibasko bilovesko juridikano ažutipe sar ini soj o advokatia, juridikane džene, organizacije civilno amalipaske thaj juridikane klinike. Ko agor, KN Principia rodona te barjaripe sistem pedo niveli raštrako e verefikuime strukture regalipe savo isilje adekvatna finansijska thaj manuškane resursia thaj savo sito biphanglo kotar politikani infuena ano arakhibe efikasno thaj kvalitetno devibe buti bilovesko juridikano ažutipe. Akava nevo instrumenti lelape ano rami KN ano momenti kana Evropaki komisija kerela buti pedo ledibe bahami Direktivako Evropaka unijako kotar efikasno juridikano ažutipe, a savi ka ovel putardi vaš bahamia ano aver kvašipe 2013.

Ano rami juridikano sistemi Republika Srbijako hakaj pedo juridikano ažutipe sito regulišimo Ačhimosea (Dženo 67) thaj relevantna maškarthemutne dokumentia. Ano rami e Dženoa 67, Ačhimos garantuini hakaj pedo juridikano ažutipe sakova dženoske, pedo forma mothavde ano kanuni, thaj dikhljarela te juridikano ažutipe dena advokature thaj servisia juridikana ažutipaske ani lokalni korkorodirekcija. Asavko ačhimosko reso anela dži ko avera dikhljariba ani praksa, pedo dikhibe kaj ani butipe nane ano šajipe te den sakonese juridikano ažutipe, thaj jekh kotar fundone problemia sito leibe bifuljardo jase bufljardo dikhljaribe Dženo 67 Ačhimosko RS. Jekh kotor ekspertengo lelja gndipe kaj Dženo 67 Ačhiosko dela eksluzivno hakaj devibe bilovesko juridikano ažutipe vaš advokatura thaj servisenge juridikana ažutipaske uzi lokalna korkorodirekcija, uzo savo fuljini sa avera džene save dena bilovesko juridikano ažutipe, maškar save tane sindikatia, bithagartune organizacije thaj juridikane klinike. Avera mothavena kaj Dženo 67 Ačhimosko čhivela obligacija vaš advokatura thaj servisenge juridikana ažutipaske te arakhen devibe bilovesko juridikano ažutipe e dizutnenge, numa na fuljina avera džene save dena bilovesko juridikano ažutipe save longo vakhti e beršesko dena juridikano ažutipe vaš disave kategorije manušenge thaj ano specifikane umalia. Asavko gndipe poulavdo dela dumo Dženo 20. Ačhimosko savo garantuini kaj lelino niveli manuškane hakaja našti te tiknjaripe, sar ini Pratsav Ačhimosko krisesko kotar 2010. berš¹⁰ kotar šukar ikljola kaj Dženo 67 dikhljarela obligacija vaš džene save dena bilovesko juridikano ažutipe.

Ačhimos dikhljarela te e kanunea dikhljaripe kana si juridikano ažutipe bilovesko. Ano reso lačaripe poefikasno sistemi vaš bilovesko juridikano ažutipe, Thagarutni Srbija lelja Strategija vaš barjaripe bilovesko

---

10 Pratsav Ačhimoske kriseske, IUI gendo 45/2009 kotar 18.februari 2010.berš, ikaldi ano "Sl.glasniku RS", gendo 55/2010 kotar 6.avgusti 2010.beršeste

juridikano ažutipe 2010. beršeste, savea verefikuinenape droma thaj fundone principia vaš avutno kanuneso thaj institucionalno rami. Bućaki verzija Kanunesi kotar bilovesko juridikano ažutipe (KBJA) sito fundoni pedi Strategija kotar 2010.berš thaj regulišini biloveske juridikane ažutipa ano procesi kana si o buća finansirinenape kotar budžeti RS jase kotar lokalni korkorodirekcija, numa na regulišini kobar valjani vaš devibe bilovesko juridikano ažutipe savo sito ani praksa.

Buti pedo nevo Kanuni kotar bilovesko juridikano ažutipe

Odolea ani relacija, faktia kaj bućarni verzija Kanuneski kotar bilovesko juridikano ažutipe (Kanuni BJA) dikhljarela te formirini hamimo sistemi savo ljela avera džene kola dena bilovesko juridikano ažutipe manglape te ovel pozitivno e nota. Maškarthemutne stantardia thaj najšukar prakse ano juridikan ažutipe dikhljarena juridikano ažutipe obligacija khupatnaki sar jekh sasutnipe, thaj dena zor vaš leibe kotar thaj maškaribe sa organizacijengo thaj ulavde dženegro save šaj thaj mangena te adjahar dena plo ažutipe.

Numa, ani akanutni bućarni verzija Kanuneski, statusi avera devibaske juridikane ažutipaske sito tano aver čhane, so ano longo vakhti šaj te ovel sebepi vaš disfunkcionišibe. Averipe ano statusi kola dena angluno dikhljarelape ano trin umalia: forme thaj procesi vaš registruibe, kobar isilje mukljipe kotar devibaske džene juridikane ažutipaske thaj sar finansirinipe. Akala averipa šaj te dikhljarenpe ini sar deklarativno khuvibe disave dženegro ano sistemi juridikana ažutipaske, šaj te dikhljarel avera normativne forme cidela jase čhivela ano rami prekalo pana disave forme verefikuime ano kanuni. Adjahar, subsidijarno lelibe statusi vaš džene save dena juridikano ažutipe vaš avera organizacije numa na advokatska komora thaj olenge dženutne siton opipe e najšukar praksa thaj našti te dikhljaripe sar šukar.

Bućarni verzija KBJA lela ulavdipe juridikano ažutipe ani primarna thaj sekundarna, so sikavi koncepti lelino kotar Strategija. Adjahar, sito dikhljarno te ***primarna juridikano ažutipe*** sikavi pedo devibe sasutne juridikane informacije, startna juridikane mothovdipa, sar ini keribe inicijalne formularna thaj avera ljila. Primarno bilovesko juridikano ažutipe šaj te lelpe thaj tani biloveski vaš sa dizutne. Džene save dena primarno bilovesko juridikano ažutipe siton komunake servisia thaj sindikatia, advokatia prekalo advokatikani komora, sar ini amalipa, organizacije civilne amalipasko, juridikane klinike ano rami e ulavde formenca ano kanuni ano rami savenca realizuinenape vaš finansiribe olenge buća. ***Sekundaranojuridikano ažutipe*** ljela arakhibe anglo krisi thaj organia direktijake, devibe phare juridikano ažutipe thaj keribe ljila. Sekundarno bilovesko juridikano ažutipe dena advokatija, a šaj te den ini avera džene ano rami e kanuneske formenca. Sekundarna bilovesko juridikano ažutipe sito šajutno istemalkerdutnenge kola pherena forma bilačo mangin jase interesi vaš hakaj, savo sito definišimo e kanunea pedo fundo praksa Evropaka kriseske vaš manuškane hakaja (ESLJP)

ano Strazbur. Srbija sar hramosardutni Konvencijako vaš manuškane hakaja thaj fundone tromalipa musaj te pačaven olenge aktia thaj standardia save čivena ESLJP.

Pedo dikhibe realizacije hajaka pedo bilovesko juridikano ažutipe, bučarni verzija Kanuneski isila avera kriterijumia vaš primarno thaj sekundarno juridikano ažutipe. Vaš primano juridikano ažutipe sito manginutno dikhljaribe šukaripasko jase "interesi juridikako/jekhipi", dži kaj vaš sekundarno juridikano ažutipe rodutne musaj te pheren kriterijumi ekonomikano statusi (Dženo 9. Akti 1 punkto 1). Ekonomikano statusi istemalkerdutnengo juridikana ažutipaske dikhljarela kaj juridikanao ažutipe ka delspe e dženoske "pedo plji materijalni situacija thaj materijalni situacija kotar oleski familija, kola na ka oven ano šajipe te pokinen vaš devibe juridikano ažutipe bizo uškavibe plo finansiribe thaj finansiribe pli familija, sar ini džene savo sito pedo kanuni te finansirini" (Dženo 10, akti 1). Kanuni na dikhljarela konkretikano niveli kotar leibe love jase mangin e dženosko, veke mothavi kaj vaš leibe hakaha manglape te djevaptuno organi ljela pedo dikhibe "hakaj manginesko pedo phiravde thaj biphiravde šeja, rndona thaj ano jekh vakhti leibe love, sar ini avera love rodutesko ano momenti devibe rodipe".

Kriterijumi vaš realizacija primarno juridikano ažutipe sito čivdo but bufljardo, numa avelape dži ko pučibe ano savo napi thaj dži ko savo niveli asavko juridikano ažutipe šaj te del dumo kotar raštri. Džikananutne emperie e dizutnengi sikavena pedo baro gendo problemia ani realizacija hakaja sebepi biinteresube kotar raštrake organia, administrativne problemia thaj aver, so sito ini jekh kotar sebepia savo o Kanunea lelape obligacija vaš devibe primarno juridikano ažutipe kotar sa raštrake organia. Kriterijumia vaš realizacija hakaja pedo sekundarno juridikano ažutipe sito mothavdi pedi fleskibilni forma, phaniba ekonomikano statusi dženosko savo dela ljil thaj olesko šajipe te učari manginutne krisipaske pokiniba bizo manginutne pharipa. Asavki medota verefikuiba sito kompatibilna e standardenca manuškane hakajenca save tane ani Evropaki konvencija kotar manuškane hakaja thaj ani krisipaski praksa ESLJP. Kotar aver rig, sebepi fleksibilnost akava kriterijumi, but phare si te kerelpe ano rami dikhljaribe jekh kotar dizutnipasko savo ka ovel učardo programea juridikano ažutipe palo leibe Kanuni. Disave ulavde kategorije devibaske dženoske, sar sito istemalkerdutne socijlane ažutipaske, čaljardinena kriterijumi automatikano (KBJA, Dženo 10 akti 4). Atoska, ulavde kategorije sar sito čhave, viktimia kotar mariba ani familija, viktimia kotar marketi e manušenca thaj azilantia, automatikana isiljen hakaj ano bilovesko juridikano ažutipe. Pedo dikibe kaj potencijalno procenti dizutnipasko savo perela ani kategorija save automatikano kvalifikuinenape vaš juridikano ažutipe but učo, kotar baro semnibe te raštri dikhljarela forme finansiribe sistemi. Palo odova, diskrekciono karakteri dikhljaribe sasutne kriterijuma šaj te anavel dži ko pharipe ano leibe jekhutni praksa. Atoska ačhola te dikhelpe kobor ka mekel po vodji jase restriktivna politika djevaptune trupengo vaš juridikano ažutipe, thaj jase mi procesi verifikacija informacije ani relacija ekonomikano

statusi ka ovel adekvatno sigato. Ini kaj generalno pašakaripe ano rami e principenca manuškane hakajenca, olesko istemalkeribe sigurno ka ovel semno zumavipe vaš dikhime trupia.

Pedo dikhibe kaj o Kanuni kotar bilovesko juridikano ažutipe pana na lelape, istemalkerenape relevantna aktia save siton vaš trumalipe kotar badžakia ano rami e Kanunea kotar došalipasko procesi, Kanunea kotar parnično procesi thaj Kanuni kotar sasutno direktijako procesi.

Ano biegzistiribe precizno juridikano rami, bilovesko juridikano ažutipe dena komune, amalipa (bithagarutne organizacije thaj sindikatia) thaj juridikane klinike fundone ano juridikane fakultetia. Komune dena avera juridikane ažutipa (devibe juridikane mothovdipa, keribe ljila, arakhibe anglo krisia jase avera organia). Džene najbut džana ko servisi juridikano ažutipasko kana isiljen pučiba kotar buti, penzijsko-invalidsko thaj socijalno siguripa, keribe kontrakti thaj statusne pučiba. Ini kaj isi Ačhimosea dikhini obligacija, dži avdive numa 40 komune kerdje servisi vaš devibe bilovesko juridikano ažutipe. Majbut sar fundono sebepi mothavipe ano nanipe materijalno-tehnikane forme, so dela šajipe te baro gendo e komunako te organizuini servisi vaš devibe bilovesko juridikano ažutipe. Organizacije civilno amalipasko dena bilovesko juridikano ažutipe ano rami specijalizuime umalia (ano misal diskriminacija, phagipe manuškane hakaja, familijarno hakaj, manginesko-juridikane relacije, hakaja našutnengi, marketi e manušenca, tortura, tromalo vakeribe). Organizacije kotar civilno amalipe siton šukar pendžarde e problemenca kotar uškavde grupe, ano baripe kerena avrijalutni buti (soj sito but semno vaš but čorore dizutne) thaj džana ano rndone edukacij. Ano principi, arakhena klijenje savenge siton čalavde manuškane hakaja (bizo dikhibe pedi materijalni situacija) thaj majbut isiljen jekh advokati ano plo tim. Devibe bilovsko juridikano ažutipe kotar bithagarutne organizacije isilje irimo efekti pedo thagaripe hakaja ani Srbija soske ćedena thaj analizirina emperije save kerena ano avera projektia thaj dena bahami vaš napia vaš prmime kanunipe.

Atoska, ano specifikano umali juridikano ažutipe dena juridikane klinike formirime ano juridikane fakultetia ani Srbija. Ano sa juridikane klinike treningi e studentengo kerena profesoria, ekspertia (ano misal psiholozia) angažuipe kotar rig, sar ini krisutne sar advokatia, praktičaria. Buti e klijentenca, procesi intervjuišibe klijeti, devibe mothovdipe thaj hramosaribe ljilja ano sakova procesi dikhena jekh profesori thaj jekh advokati. Avera lafenca, sa klinike isiljen maškaribe e jekhe advokatea savo arakhi ekspertibe thaj profesionalibe ano devibe bilovesko juridikano ažutipe. Majbut, ano juridikane klinike delape ažutipe vaš marginalizuibe grupe, ano avera umalia (familijako hakaj, obligaciono hakaj, došalipasko hakaj, pučibe diskriminacija, arakhibe hakaja vaš djuvlja kotar mariba, azili thaj našutno hakaj, tiknjaribe marketi e manušenca). Sa juridikae klinike dena juridikane informacije klijentenge, dena juridikane mothovdipa thaj hramosarena aver-aver ljila.

Kotar aver rig, pučibe devibe bilovesko juridikano ažutipe ano došalipaskohakajeski materija nana dendini manginutni pačiv ni ano korkoro Kanunu ni ani džiakanutni praksa institucijaki. Anglune

kerdine rodipa ani Srbija mothavena kaj baro gendo ano došalipasko procesi naneljen dikhljaribe juridikana ažutipaske. Pede misal, rodipe savo 2005. beršeste legardja PILI (Public Interest Law Initiative) sikavdja kaj 54% davijutne na ineljen advokatia kana ikljistile anglo rodipasko kristuno, 42% davijutne vaš buća vaš savi si dikhimo došalipe dži ko 3 berš phandipasko na ineljen advokati ano došalipasko procesi, dži kaj 18% davijutne vaš buća vaš savi si dikhimo phandilipe kotar 3 dži ko 10 berš na inelje advokati ano došalipasko procesi. Prekalo aktia KDH, isi hakaj pedo obligaciono arakhibe thaj čororengo hakaj (Dženo 68-70), numa gendia kotar praksa mothavena kaj džene save nanelen materijalne vastuša majbut naneljen adtvokati ano došalipasko procesi. Odoljena ani relacija, devibe bilovesko juridikano ažutipe, sar primarno, adjahar ini sekundarno ano došalipasohakajeski meterija kotar ulavdo semnibe vaš arakhibe efikasno pašakaripe vaš juridika.

Aktivnostia Partnerengo Srbija ani realizacija bilovesko juridikano ažutipe ani Bujanovca

Kotar 2009. dži 2012. berš, Partneri Srbija thaj CSSP Projekti intergrativna medijacij kotar Berlini, legardje ani Bujanovca aktivnostia vaš vazdipe dijalogi maškar etnikane thaj nacionalne khupatne, ano rami projekti deviba dumo kotar Austrijsko barjaripaski agencija (ADA). Pede dikhiba kaj CSSP projekti manglape te ovel gatisardo ano anglojevend 2012.beršeste, Partneria Srbija dendje bahami te sar agorisardi aktivnost projekteski kotar vastuša save ačhilje lelape pilot programi bilovesko juridikano ažutipe vaš dizutne ani Bujanovca thaj ano olako pašipe. Palo serije bešipaske thaj konsultacije e liderenca Komunake Bujanovac thaj Advokatsko komora Niš, reprezentatorenge Koordinacione trupeske vaš komune Preševo, Bujanovac thaj Medvedja, kancelarija Republikano arakhibasko dženo e dizutnengo ani Bujanovca, maškarthemutne organizacijenge save tane aktivna ani tati Srbija, sari ini krisenge, advokatenge, medijatorenge, bithagarutne organizacijenge thaj e dizutnenge ani Bujanovca, pedo savi si mothavdi birezervno devibe dumo leibe servisi bilovesko juridikano ažutipe, leljape ano gatisaribe thaj realizacija akava projekti.

Ano keribe dizajni thaj gatisaribe projekti trin faktoria keldje bari rola: devibe dumo Komunaki Bujanovac savi arakhavdja thana thaj logistikane angloforme vaš funkcionišibe Servisi BJA, ekspertza thaj emeprije Advokatska komorake Niš savi kotar 2003.berš legari programi bilovesko juridikanao ažutipe ano maškaribe e niša komuna Medijana, sar ini leibe kotor e dženengo Partneri Srbija ani bučarni grupa Ministribe juridikaki vaš keribe nevo Kanuni vaš bilovesko juridkano ažutipe.

Anjdape pratsav te Komunaka Bujanovac arakhi than thaj personalne forme vaš buti Serviseko, thaj te ljel kotor ano promotivne aktivnostia thaj ano medijsko devibe dumo. Advokatsko komora Niš ka arakhi leibe kotor lokalne advokatengo, legaripe emperije thaj džanibe pedo leibe thaj legaripe sistemea bilovesko juridikano ažutipe ano maškaribe e lokalna korkorodirekcija, sar ini dikhljaribe thaj kontrola pedo kvaliteti devibe bilovesko juridikano ažutipe. Partneri Srbija arakhlje

ekspertikano devibe dumo thaj realizacija Servisi pedo principia leline ani Strategija barjaripaski biloveske juridikano ažitipe ini ano buti pedo keribe bućarni verzija Kanuni kotar bilovesko juridikano ažitipe, koordinacija thaj monitoring sa projektna aktvinostia, programsko thaj finansijsko legaripe thaj raportia, sar ini komunikacija thaj koordinacija maškar istemalkerdutne, dženutne, džene save dena juridikano ažitipe, projektna partneria thaj donatoria.

Asavko barjaripe projektesko dikhljardja ini pašutni koordinacija thaj maškaribe e projektno partnerenca kotar organizacije CSSP kotar Berlini, sar ini haljovibe thaj devibe dumo kotar donatoria, Austrijsko barjaripaski agencija (ADA), thaj Ambasada Bara Britanijaki ano Beogradi, savi dendja dumo vaš projekti ano novembri 2012.berš.

Formiribe Servisi BJA ani Komuna Bujanovac

Servisi BJA lelape e buća 5.decembri 2012. beršeste ani Komuna Bujanovac¹¹. Vaš mangipe anavibe Servisi, Komuna Bujanovac, AK Niš thaj Partneri Srbija hramosardje Haljovibasko maškaribe 6.decembri 2012. beršeste pedo fundo Haljovibe, Komuna Bujanovac arakhlja than vaš buti Serviseski BJA thaj u učardja kotor lovengo vaš duj džene save kerena buti ano rami akale Serviseske, dži kaj AK Niš arakhlja ekspertiza, trening butikerdutnengo ano servisi BJA thaj fundono trening advokatengo vaš devibe bilovesko juridikano ažutipe, thaj legardja know-how vaš leibe sistemi thaj organizacija devibe bilovesko juridikano ažutipe.¹² Ulavdo semnibe isilje faki so o advokatia save lelje kotor ani ralizacija Projektisi registruime ano anavaskoljil AK Niš, so sikavi kaj AK Niš, khupatna e Partneri Srbija, kerela kontrola kvaliteti dendine bućengi, thaj arakhi te advokatia – džene save dena bilovesko juridikano ažutipe vaš procesi čalavdipe buti thaj barikanibe advokatski profesija perena pedi disciplinsko djevapipe, ano rami e Kanunea kotar advokatura, Statutea Advokatska komora Srbija, Satuti Advokatsko komora Niš thaj Kodeksi advokatikani etika Advokatsko komora Srbija.

Partneria Srbija ano maškaribe e AK Niš organizuindje 30.novembri 2012.beršeste butikerdutnipe vaš deš advokatia thaj duj sikavne save registruindjepe vaš leibe kotor ani realizacija akava Projekti. Reso butikerdutneske sine trenig vaš buti ano sistemi devibe bilovesko juridikano ažutipe, gatisaribe dženengo vaš buti e istemalkerdutnenca, pednjaribe vaš intervjuišibe klijeti, gatisaribe thaj barjaripe fundone dokumentia thaj formularia, sar ini definišibe metodologija thaj tehnikane procedure vaš efikasno funkcionišibe

---

11 <http://partners-serbia.org/en/arhiva-vesti/128--otvaranje-slube-besplatne-pravne-pomoi-u-bujanovcu.html>

12 AK Niš sito anglnuni ani Srbija lelja pilot projekti devibe bilovesko juridikano ažutipe 2003.beršeste, ano maškaribe e Spanijaka institucionalne centrea thaj ombudsmanea Katalonija, savo sine berš dive, a pale lundardjape hramosariba kontrakti e komuna Niš, a palo odova e Komuna Medijana, Palilula hem Pantalej. Avdive Advokatsko Komora Niš dela bilovesko juridikano ažutipe ano maškaribe e GO Medijana, vaš teritorija komuna Niš thaj mothavdine komune sebeip devibe bilovesko juridikano ažutipe. Ak Niš ano maškaribe e BTO "Partneri Srbija" thaj komuna Bujanovac, dela bilovesko juridikanao ažutipe ani Bujanovca vaš teritorija komuna Bujanovac thaj Preševo, šaj te dikhelpe ano <http://www.advokatskakomoranis.rs/>

servisi BJA. Participantenge si mothavde resia prejekteske, organizacije Serviseske BJA sar ini formulari pedo fundo legaripe evidencija butipaski Serviseski: pustik kotar dežurstvo, avrijalunto ljil, rodipa vaš devibe bilovesko juridikano ažitipe thaj evaluciono formulari. Rezentatoria AK Niš e participantenca ulavdje emperije kotar pli džiakanutni buti thaj bičaldje sa poefikasno te organizuinen buti Serviseski BJA thaj legaripe evidencija.

Dujto butikerdutn trening sine 5.decembri ano thana Komunake Bujanovac. Ani butikerdutni lelje kotar 32 džene, reprezentatorija organizacijake civilno amalipaske, AK Niš, lokalne korkorodirekcije, mediji, Koordinaciono trupo Thagarutnako Srbija vaš komune Preševo, Bujanovac thaj Medvedja, save siton pendjarde e organizacija bućaki Serviseski BJA. Uzo mothovdie e Serviesko BJA reso butikertune treningesko sine ini leibe maškaribe maškar Servisi BJA thaj avera relevantne subjektia ani komuna Bujanovac.

Anglo leibe buti, vazdime siton ini distribuirime propagandna materijalia (flajeria, posteria thaj bilbord) vaš mothovdipe e dizutnengo kotar leibe buti Serviseski BJA. Akale dromea e dizutnenge siton dendine informacije kotar vakhti kana šaj te aven thaj buća save dela Servisi BJA: devibe sasutne juridikane informacije thaj leline juridikane mothovdipa ano konkretikane situacije, devibe informacije ani koja institucija o dizutne manglape te nakhen te šaj te realizuinen plo hakaj, devibe informacije kotar leibe procesi jase procesi save veke lelepe sebepi realizacija disavo hakaj jase egzikucija disavi obligacija, ažitipe uzo pheribe formulari thaj keribe disave ljila.

Sa propagandna materijalia kerdjepe ani srbikani, albaniai thaj romani čhib. Sa dokumentia thaj formularia Serviseske biloveske juridikano ažitipe kerdjepe ani srbikani thaj albaniaki čhib, dži kaj ankento ljil vaš istemalkerdutne kerdino ani srbikani, albaniaki thaj romani čhib.

Metodologija bućaki Serviseski BJA

Ano leibe e bućako, vaš devibe juridikano ažitipe javindjepe ofto advokatia. Ani realizacija projekti, interesuibe advokatengo kotar komune Preševo thaj Bujanoca vaš leibe kotar ano projekti barilo ini akava gendo ko dešutrin¹³.

Servisi BJA isila plo than ano kher komunako Bujanovac thaj isila duj kompjuteria e štampačea save si arakhavde ano rami Projektesko. Than

---

13 Khupanto gendo advokatengo kotar Bujanovca thaj Preševo, registruime ano registar AK Niš, sito 22

sito adekvatno thaj isi than vaš privatnost vaš sakova istemalkerdutno, adjahar kaj šaj te mothavi problemi sebepi alo ano Servisi BJA.

Organizacija bućaki Serviseski BJA asavki kaj uzoadvokatia kerena sakova dive kotar 09–15h, dži kaj advokatia tane dežurna ko pondaniko, tatradji thaj ko paraćuj kotar 09–13:30h.

Buti Serviseski realizuinepe ano trin faze: vakeribe e klijentea, devibe rodie vaš devibe jurdikano mothovdipe thaj devibe juridikano mothovdipe.

Ani akaja pilot faza butipaski, forme biloveske juridikano ažutipe dikhljardja ini devibe "primarno juridikano ažutipe", devibe sasutne juridikane inforacije thaj juridikane mothovdipa sa dizutnenge bizo dikhiba pedi olengi materijalni situacija.

Sebepi poloko pašakaripe e dizutnengo, nane manginutno angluno mothovdipe vaš vakeribe ano Servisi BJA, thaj adjahar lalape procedura vaš leibe klijenti ano rami save angažuime angloadvokatia ljena fundone gndia kotar istemalkerdutne, kerena trijaža proceseski, mothavena termini vakeribasko e advokatea (te sine istemalkerdutno avela ano dive kana nane dežurstvo), sar ini gatisaribe dokumentacija vaš formiribe procesi.

Dokumentacija Serviseski BJA siton: registraciono ljil, pustik kotar dežurstvo, rodipe vaš devibe juridikano ažutipe (Prilog 1) isi ani srbikani thaj albaniaki čhib, thaj avrijalutno ljil (Prilog 2) savo isilje gendia kotar sebepia vaš vakeribe klijentia, hramosariba kotar intervjui e klijentea, rezime juridikano problemi, pherela klijenti (Prilog 3).

Ano Servisi BJA legaripe detaljna evidencija kotar sakova procesi. Sakone rodipaske delape gendo, putaripe avrijalutno ljil thaj kerelape raporti kotar buti. Palo devibe jurdikano mothovdipe, klijentia, te sine mangena, pherena ankento ljil.

Angloadvokatia thaj advokatia e čaljardipa mothavena kaj ano džiakanutni buti na sine čhibjakani barijera thaj kaj sakova istemalkerdutno lelja rodutno ažutipe kotar konkretno juridikano pučibe. Ano cidipe čhibjikani barijera ano prilog djala fakti kaj jekh kotar angloadvokati savo kerela ano Servisi BJA, albanco, a aver gadjo. Gendo kaj e Serviseske BJA kotar sasutno gendo istealkerdutnengo rodindje 40% dženutne albancia thaj kaj savorenge dendino bilovesko juridikano ažutipe sito but šukar mothovdipe kaj Servisi BJA šaj te del djevapi vaš mangipe lokalna khupatnake.

Sar veke mohavdjam, standardia kotar profesionalno keribe advokatia kana kerena buti ano Servisi BJA sito regulišimo Kanunea kotar advokatura, Statutea Advokatikana komora Srbija, Statutea Advokatsko komora Niš thaj Kodekse advokatsko etika Advokatsko komora Srbija.

Statistikavaš buti Serviseski bilovesko juridikano ažitipe

Rezultatiamothavde ani akaja publikacija fundone ano temelji gendia leline kotar rodipe vaš devibe juridikano ažitipe thaj kotar gendia leline kotar analize liljengi thaj anketno ljila.

Ano rami rndone masekeske aktivnostia ani koordinacija, Projektno tim Partneria Srbija kerdja sasutni koordinacija e sa projektno partnerenca, asistirindja butikerdutnenge ano keribe projektna aktvinostia, khedindja fundone informcaije kotar devibe informacije, thaj statistikane gendia kotar buti Servisesko BJA.

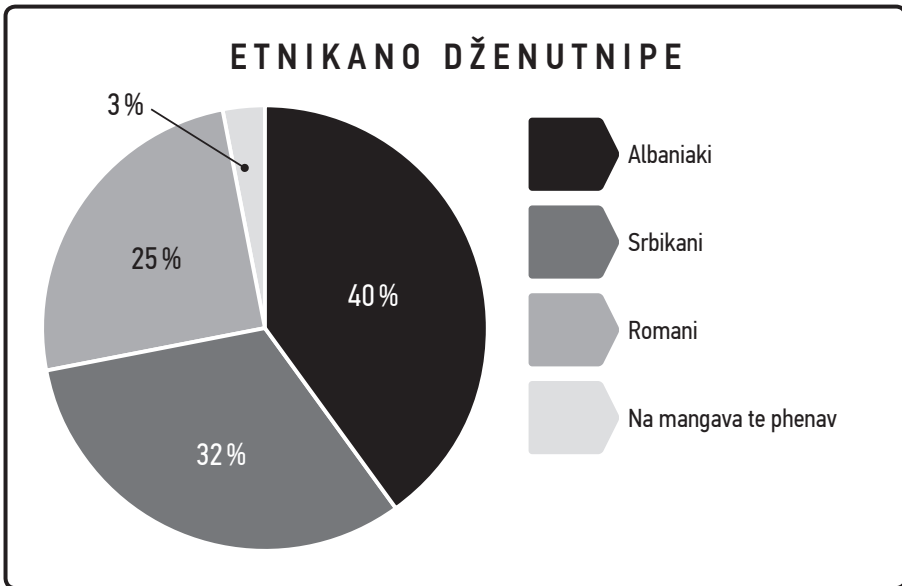
Kotar rodipe vaš devibe BJA kedime si ini gendia kotar pol, nacionalno pheribe, mangin thaj berša istemalkerdutnengo.

Dikhlaribe ano ljilja¹⁴ dendja šajipe projektno timeske te kerel klasifikacij proceseksi prekalo umalia. Ulavdipe kerdjape pedo akala umalia: došalipaskohakajesko materija, mangineskohakajesko materija, direktijako procesi, realizuibe socijalne hakaja thaj hakaja kotar umal bučarne relacije. Analiza kotar anketna ljila sine šukar vaš devibe nota čaljardipe istemalkerdutnengo dendine buća, numa ini dendje drom vaš anglunipe sistemi devibe bilovesko juridikano ažitipe ani komuna Bujanovac.

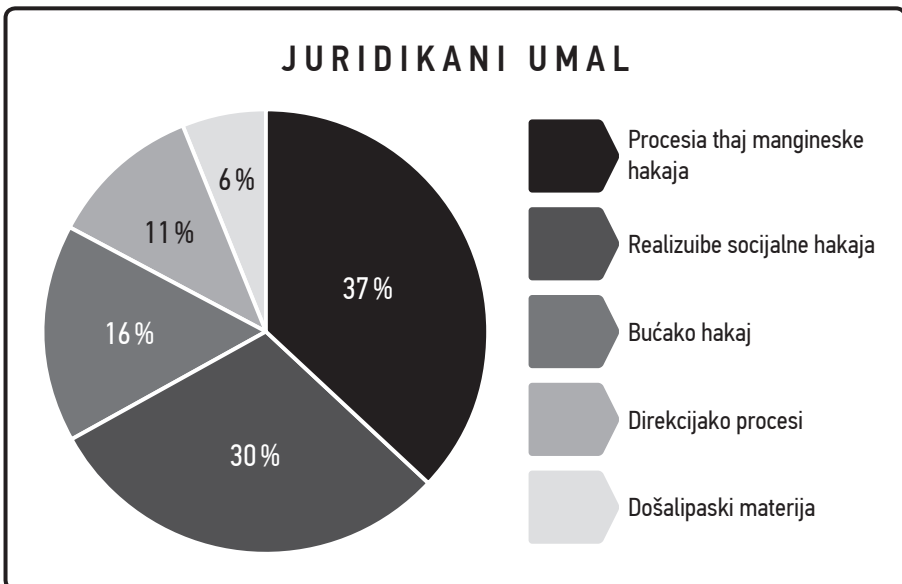
- ▶ 56 Albancia (40%),
- ▶ 46 Gadje (32%)
- ▶ 35 Roma (25%)
- ▶ 5 džene kola na manglje te vakeren (3%)

---

14 Uzo zoralo pačavibe principia pačavibasko ano rami e Kanunea kotar advokatura, Statuti AK Srbija thaj aktia Kanuneski kotar arakhibe gendia kotar persona.

Juridikano ažutipe sine dendi ano akala juridikane umalia:

Khupatna 13 advokatia kerena buti ano devibe biloveskeo juridikano ažutipe, hem odova 3 Albancia hem 10 Gadje.

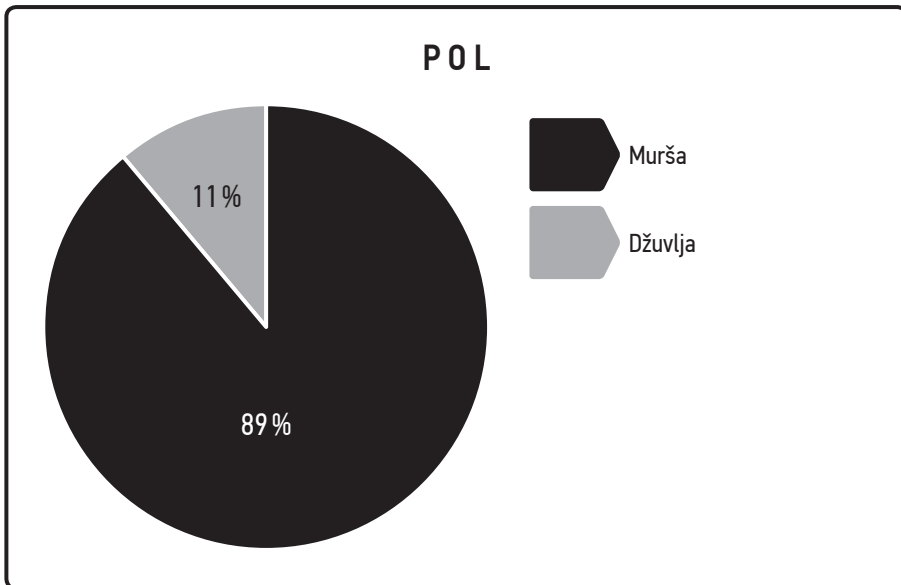
Etnikano dženutnipe	Albancia	Gadže
gendo	3	10

Prekalo pol	Džjuvlja	Murša
gendo	1	12

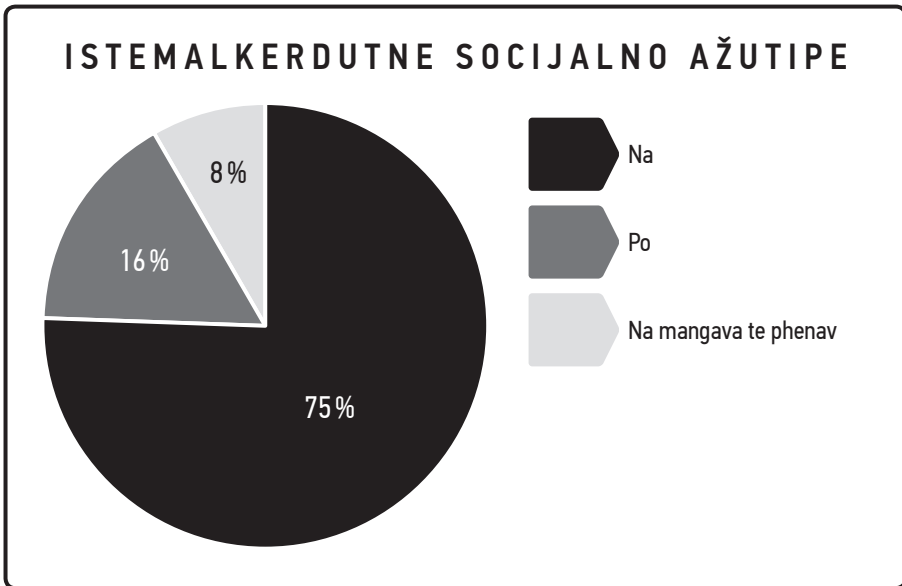
Ano komune Bujanovac thaj Preševo, numa jekh džuvlji sito registruimi ano anaveskoljil Advokatska komorako Niš thaj oj tani ani buti Serviseski BJA.

Činadipe gendo istemalkerdutnengo biloveso juridikano ažutipe pedo akala kriterijumia:

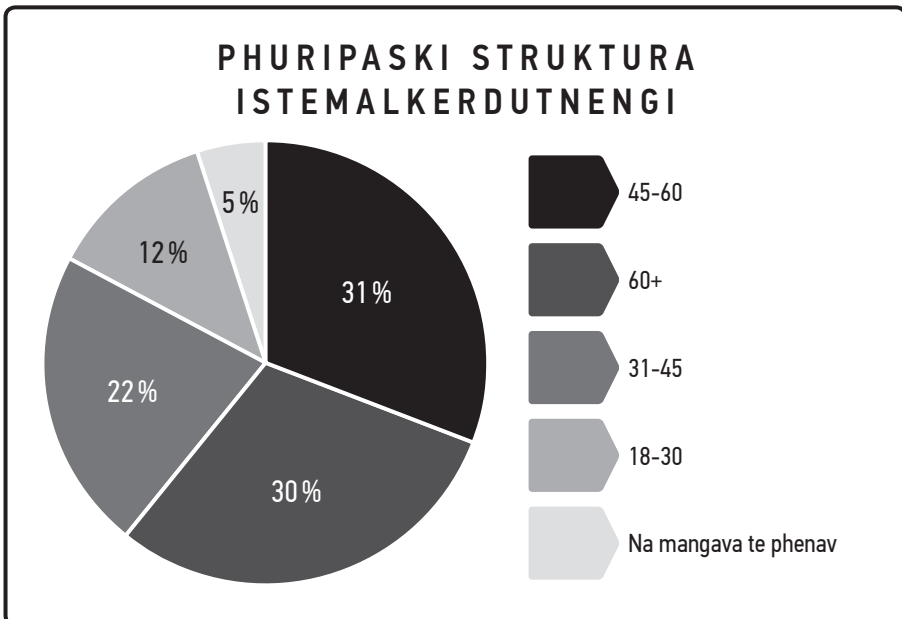
- pol,
- istemalkerdutne socijalna ažutipaske,
- phuripe,
- than dživdipasko.

Serviseske majbut vakerdje dženutne muršikane polesko ini odova ano 89% procesi.

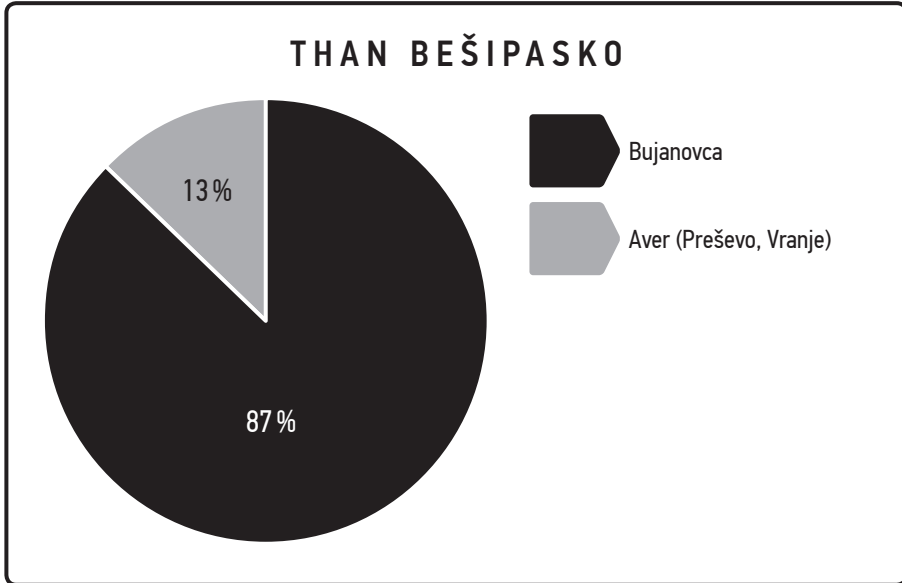

Ini kaj numa 16% istemalkerdutne BJA mothavdja kaj siton istemalkerdutne socijalna ažutiasko, dur analiza verefikuimo kaj majhari 30% procesesko isi mangipe vaš realizacija socijalno hakaj.

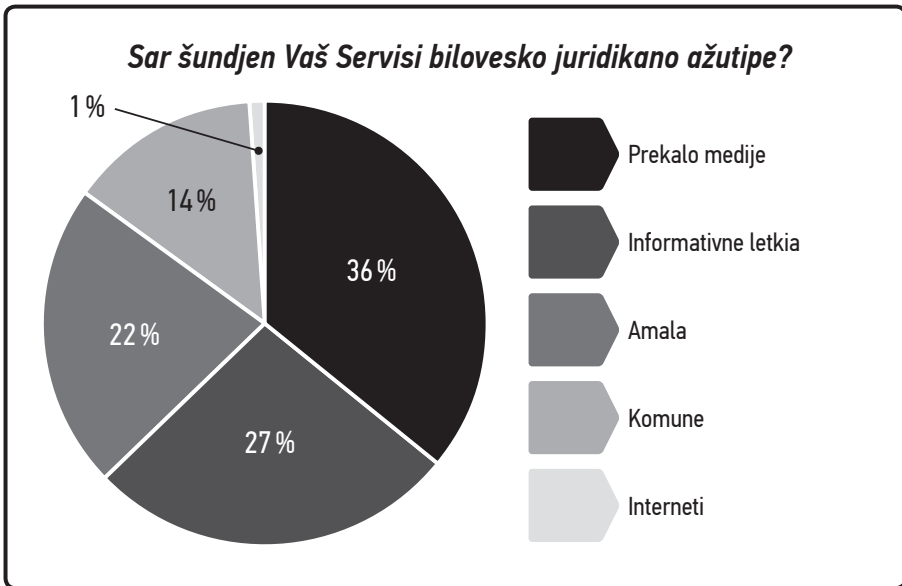

Pedo pučibe phuripaski struktura, majbaro procenti e dizutnengo (31%) save alje ano Servisi BJA si kotar 45-60 berš, palo savo avela kategorija dženengi prekalo 60 berš (30%), so mothavi kaj prekalo 61% dizutne save alje ano Servisi BJA ani phuripaski struktura džene prekalo 45 berš. Majtikno procenti e dizutnengo save alje ano Servisi BJA si kotar 18-30 berš (12%). Kotar khupatno gendo numa 5% dizutnengo na manglja te phenel kobor berš isilje.

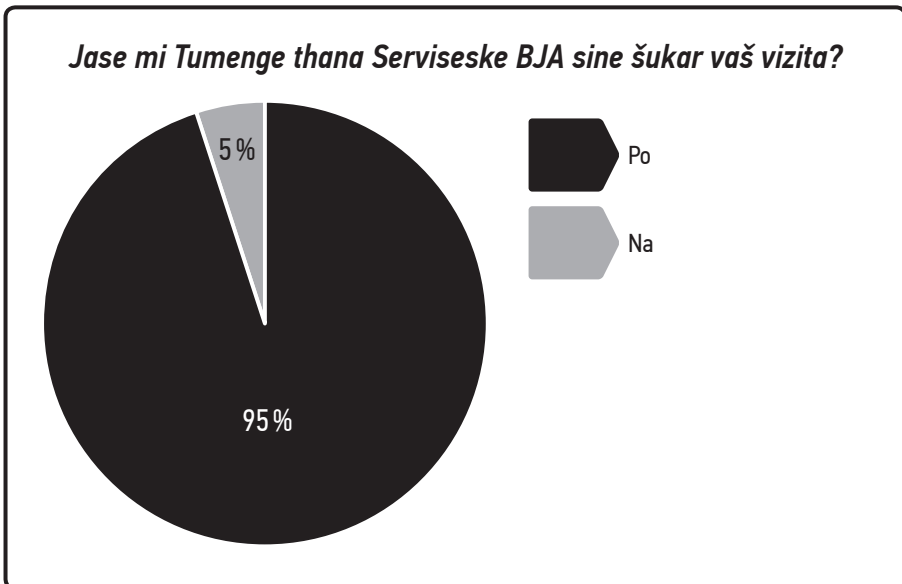

87% dizutnengo save rodindje ažitipe kotar Servisi BJA si kotar Bujanovca thaj paše thana (Baro Trnovac, Biljača, Lučane, Krševica, Turija, Karadnik, Oslare, Kumanovo, Nesalce, Rakovac, Letovica thaj Gnjilane), dži kaj 13% istemalkerdutne alje kotar Preševo thaj Vranje, so sikavi ano mangipe vaš servisi BJA ini ano aver komune thaj dizja ani tati Srbia.

Analiza leljinje kotar anketno ljila (Prilog 3), save pherde 62 istemalkerdutne servisi biloveske juridikano ažitipe alope dži ko akala gendja:

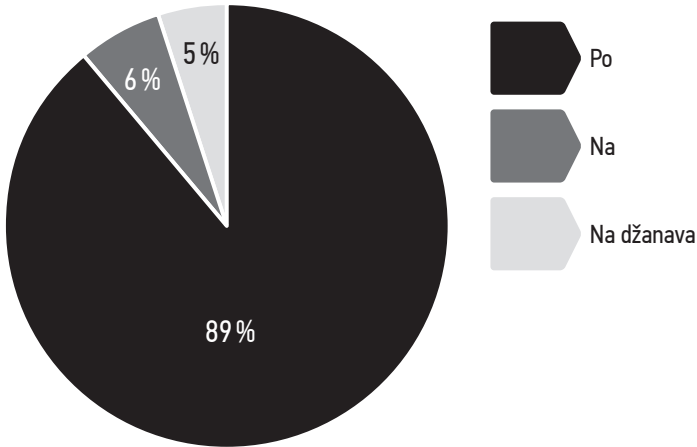

36% istemalkerdutne kotar buti Servisesko BJA šundja prekalo medije, 27% prekalo informativne letkia dži kaj 22% istemalkerdutne akaja informacija šundja kotar amala.

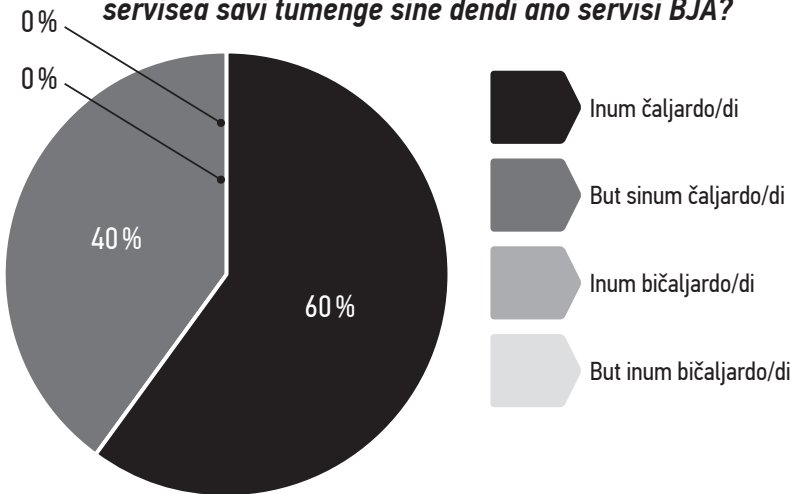

98% istemalkerdutne o thana Serviseske BJA dendja nota sar šukar vaš akaja buti.

***Jase mi leljen sa manginutne informacije
thaj djevaputne mot hovdipa?***

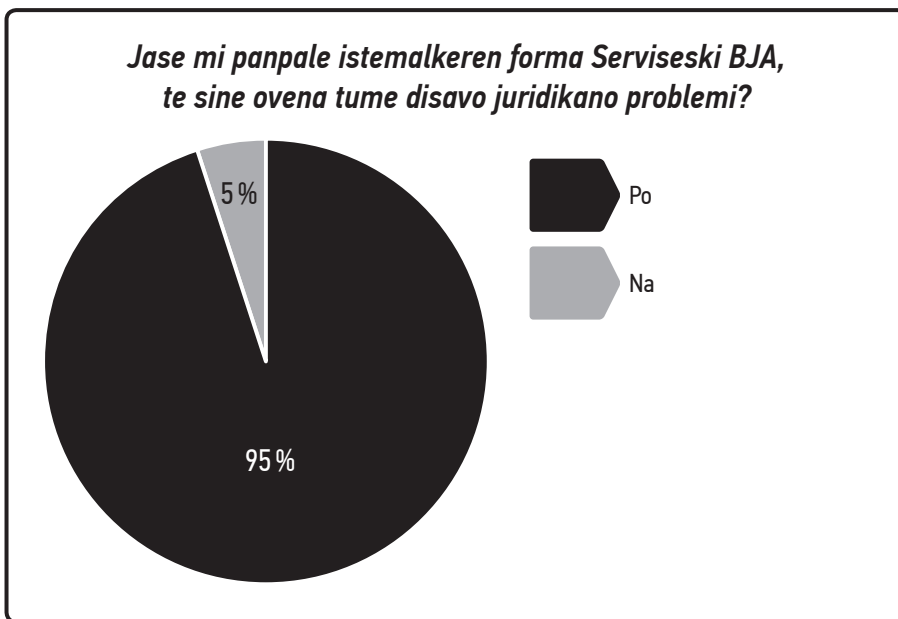

***Jase mi inen čaljarde kvalitetea buća thaj
servisea savi tumenge sine dendi ano servisi BJA?***

89% istemalkerdutne phendja kaj lelje sa manginutne informacije thaj djevaptuno juridikano mothovdipe. Pedo pučibe ano save napia siton čaljarde leljine buća, 40% istemalkerdtutnengo phendja kaj tane but čaljarde leljina buća, 60% tane čaljarde leljine buća save lelje ano Servisi BJA. Ni jekh kotar istemalkerdtune save pherdje anketno ljil na

phendja kaj nane čaljardo jase but bičaljardo leljina buća ini kaj odola djevapia sine dende sar šajutno djevapi ano anketno ljlil.

Pedo pučibe jase mi panpale istemalkeren forma Serviseski BJA, te sine ovena tume disavo juridikano problemi 95% istemalkerdutnengo vakerdja pozitivno.

Studije proceseske

Vaš mangipe akaja analiza, ulavdjam nekobor studija proceseske save šukar mothavena averipe juridikane mothovdipa save advokatia ano rami Servisi BJA dendje dizutnenge.

Studija proceseski I – stopiribe ano jekh vakhti rodipe (principi oportuniteti)

Kotar došalipaskijuridikani materija Servisi BJA alje ofto istemalkerdutne, kotar odova gendo ano duj procesia ani relacija kotar stopiribe ano jekh vakhti došalipasko rodipe.

Kanuni kotar došalipasko procesi¹⁵ dikhljarela realizacija principu oportuniteti, prekalo savo počekat publikako davijutno isilje thagaripe te dikhljarela sasutnipe kotar došalipasko rodipe, adjahar ano rami odoljea šaj te anel pratsav te o rodipe na ljela ini kana sa o kanuneske forme vaš leibe došalipasko procesi pherde, te sine arakhi kaj odova sito kotar disavo šukar sebepi sasutno.¹⁶ Prekalo Dženo 236. Kanunesko kotar došalipasko procesi publikako davijutno šaj te fuljinel fundono došalipasko uziregistracija vaš došalipaski buti vaš savo sito dikhljini loveski doš jase doš phandlipasko dži ko trin berš, a pedo mukljibe avrijalvakeribasko šerutnipe ini vaš došalipaski buti vaš savi sito dikhimo doš phandlipasko dži pandž berš, pedo forme kaj davijutno ano roki kotar šov masek kerla jekh jase pobuter obligacije save publikako davijutno mothavi.¹⁷

---

15 Kanuni kotar došalipasko procesi "Sl.list SRJ", br.70/2001 i 68/2002 i "Sl.glasnikRS", br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – dr. zakon, 49/2007, 20/2009 – dr. zakon, 72/2009 i 76/2010

16 Momčilo Grubač, došalipasko procesesko hakaj, Beogradi, Organizacija vaš juridikani edukacija thaj kulturna hakaja "Projuris", 2010, Beogradi, str.16

17 Ibid, dženo 236, stav 1,punkto 1-8 mothavi akala obligacije: te učari škokdra jase cidela škodraki kosekvenca, te vakerde love pokinel humanitarna organiacijake, te kerel disavo amalipasko istemalkerdo jase humanitarni buti, te pherel obligacije save alje ikeribaske, te činavipe kotar alkohol jase droga, te djal ko psihosocijalni terapija, te kerel obligaija verefikuimi juridikanozoralipaska krisipaska pratsava jase te mekel vozibasko testi.

Ano solduj procsia džene save alje ano Servisi BJA sine davijutne vaš došalipaski buti korkorothagaripe¹⁸ thaj Fundono davijutnipe ani Vranja anavdja reso save akale dženege phenelape te pokinen love ano istemalkeribe JKP Elektrodistribucija. Došalipaski buti korkorothagaripe sito došalipaski buti opipe raštrake organia thaj dikhljarela leibe disavo hakaj vaš savo dženo dikhljarela kaj perela oljese. Ano konkretikane procesia buti sine kotar "ćoribe elektrika". Džene alje ano Servisi BJA sose na djandje kola tane juridikane kosekvence kotar anavdo reso.

Pedo fundo reso Fundono publikako davijutnipe ani Vranja advokatia istemalkerdutnenge mothavdje kaj sito lafi kotar istemalkeribe principi oportuniteti, stopiribe ano jekh vakhti došalipasko rodipe. Advokatia mothavdje istemalkerdutnenge juridikana ažutipaske soj odova, sar ini save kosekvence bikeribaske obligacije pedo reso cidela.

Interesantno kaj ano jekh procesi istemalkerdutneske albansko nacionalnost juridikana ažutipaske dendja advokati srbikana nacionalnost, dži kaj ano aver procesi situacija sine kontra. Ini vaš asavke komplikuike juridikane pučiba mothavdjape kaj čhib nane barijera thaj kaj istemalkerdutnenge dendino adekvatno juridikano ažutipe.

Studija proceseski II – eksproprijacija

Sektoru vaš jurdikaane kadrovska thaj sasutne buća Publikaki firma "Putevi Srbija" dendja čekatune komunenge thaj dizjenge ani Republika Srbija 15 000 bahamia vaš eksproprijacija biphiribaske manginutne vaš keribe autodrom ano Korideri X thaj autodrom E-763. Keriba pedo dende bahamia, čekatune komune thaj dizja anena reso kotar eksproprijacija, palo savo e manušenca kerelape kontrakti kotar devibe love vaš ekspropišime biphiribaske vastuša. Procesi eksproprijacijako legardjape ani komuna Bujanovac¹⁹ sebeci keribe kotar E-75.

Disavo gendo e dizutnengo kaski phuv procesi eksproprijacija alo ano Servisi BJA.

Trin procesia sine vaš bipokinibe love vaš ekpropišimi phuv. Istemalkerdutne save sikljilje te vakern e čekatuna manginojuridikana serviseske ani komuna Bujanovac jase Komunako publikako hakajeskoarakhibe thaj te arakhen reso kotar eksproprijacija pedo fundo savo ini dur šaj te roden realizuibe plo hakaj. Istemalkerdutne anglo sa

---

18 Došalipasko kanuni, "Sl.glasnikRS", br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009 i 121/2012, član 330

19 <http://www.putevi-srbije.rs/index.php?lang=sr&Itemid=1419>

sine sikljilje te dikhen astaribe haljovibe e investitorenca, a ano procesi kaj odova našti pedo realizuibe ple hakaja krisipaske droma.

Ano jekh procesi, na kerdjape ano sasutnipe eksproprijacija e phuvjaki sebei keribe autodrom. Vaš aver phuv, pedo rodipe istemalkerdutnengo, anavdjape pana reso savo sito fuljimo ano procesi pedo eroibe. Istemalkerdutno ano Servisi BJA alo e pučiba so šaj te kerel thaj kasar šaj te vakeri soske phuv savo ačhilo nanele molipe sar angli ekproprijacija. Dežurno advokati e istemalkerdutnenske mothavdja kaj šaj te ljel direcijako procesi kaj ka ikalji ple mothovdipa thaj eventualno angažuipe veštako agroekonomikano eksperti savo ka ljel kotor ano ispatipasko procesi.

Ano duj procesia, džene ano bidirektni forma ineljen škodra sebepi eksproprijacija. Ano legaripe buti ano autodrom but phuv sine fuljime ano paše phuvja soj olinge manginutne na dindja šajipe te keren agroekonomikane buća. Ini ano akava procesi advokatia bičaldje istemalkerdutne, anglo sa ano avrijalkrisipasko reslibe problemi: te hramime droma rodona te fulimi phu cidelape thaj te roden pokinibe ano anav našaldo pokinibe.

Ano upre mothavde procesia dikhime siton komplikuime juridikane procedure numa ini biinformišibe kaske o dženo šaj te vakeri kana avela ano konkretikano problemi. Ano savke procesia leibe kotor advokatengo šaj te ovel angloform vaš realizacija thaj arakhibe hakaja dizutnenge.

Studija proceseski III – mangineski-juridikane procesia thaj mangipe vaš sekundarno juridikano ažitipe

Pobuter kotar trinšelipe anglo Servisi BJA (37%) sine pedo manginesko-juridikane pučiba, parnične procesia thaj realizacija.

Detaljna analiza proceseski verifikuimo sito kaj dizutne na alje vaš juridikano mothovdipe ano Servisi BJA numa anglo anavibe inicijalno akti veke ini kana o procesi leljape, numa kotar disavo sebepi na legardjape dži ko anavibe agorisardo, juridikano anglokrisi.

Ano jekh kotar procesia jekh dženo alo ano Servisi BJA soske kotar krisi dobindja reso savea rodelape keribe davija. Krisi fuljini davija te sine nanelje sa kanuneske hramime elementia.

Ano konkretikano procesi, dženo lelja adekvatno juridikano mothovdipe thaj sikavdi sar te kerel davija. Mothovdipe advokatengo ano bare napia anavdja jase mi davija ka ovel fuljime jase na.

Dur analiza sito dikhimo kaj ano ulavde procesia isi mangipe istemalkerdutnenge vaš hramibe davija, numa sebepi bivastuša jase/nanibe djanibe, dženo odova na kerdja ano vakhti thaj korkori odolea našaldja hakaj pedo eroibe.

Ano nekobor procesia istemalkerdutne anavdje anglokrisia pedo dikhibe advokatenge Servisi BJA, numa na djandje kaj anglokrisi juridikanozorali thaj sar ini kaske te pučen vaš realizacija. Ano akala

procesia advokatia sikavdje istemalkerdutne te den rodipe vaš ikaljibe verefikuimo ljil kotar juridikanozoralipe, bahami vaš realizacija, numa ini kotar šajipe te anen pratsav vaš privatni realizacija.

Ano majbare napia istemalkerdutne rodindje juridikane mothovdipa sar te čhiven ani pustik biphiribaske vastuša, so rodela kedipe dokumentacija, hramosaribe ljila thaj procedura savi kotar istemalkerdutne Servisi BJA okarakterišie sar but komplikuime.

Problematikani mangin sito jekh kotar probleim sebepi o dizutne alje ano Servisi BJA. Dizutnge sine sugerišimo te pana jekh drom resena procesi avrijalkrisipasko drom, numa, oduri kaj mangipe sine bisuksesimo dženo sito bičaldi ano leibe krisipasko procesi.

Poulavdi kategorija proceseski siton okola kotar familijako hakaj: keribe dad-dajako hakaj thaj modeli dikhibe čhaven e dade-dajenca, dikhljaribe, phagipe prandipe. Ano sa akala procesia realizacija hakaja sito pedo forme anaviba juridikanozoralo krisipaske krisia.

Ini kaj o dizutne, anglo sa, bičalde ano avrijalkrisipasko reslibe procesi, baro gendo procesesko Servisi BJA rodindja leibe kotor e krieske ano reslibe konkretikano juridikano problemi, so dikhljarela ini baro gendo save korkore dizutne okarakterišindje sar but komplikuime: pačavibe procesne anglomothovibe sar sito čačuno thaj thanesko čekatunipe, leibe inicijalno akti, korespodencija thaj ekspertsko djanibe jase mi angažuipe advokatia save ple buča pokinena ano rami e tarifa Advokatikana komora Srbija.

Ani praksa čhivdjape pučibe sar o dizutno savo tano bilača mangineska situacija jase istemalkerdutno socijalna ažutipasko ka angažuipe advokate vaš hramosaribe inicijalno akti thaj ka realizuini pere kanunea garantuime hakaja majbut kana dikhelape sar fakti kaj ano Servisi BJA alo 30% dizutne save ineljen problemi kotar umal realizacija socijalne ažutipa thaj 16% save veke tane istemalkerdutne socijalna ažutipa.

Konkluzie thaj rekomandacije

Pedo dikhibe maškartheutne instrumentia thaj kherutno juridikano rami, ano sa ini Ačhimos RS savo ano rami principia thagaripe hakaja (Dženo 32.stav 1) garantuini ini hakaj ano hakajesko krisipe, raštri sito pedi obligacija te arakhi jekhutno pašakaripe juridikake sa dizutnenge, sar ini djevaptuno kvaliteti juridikane buća vaš čorore thaj čalavde grupe dizutnengi. Pedo dikhibe ano konststanto baripe gendo čororengo ani RS, ano jekha jekh vakhti barjola ini mangipe e dizutnengo te raštri arakhi bilovesko juridikao ažutipe jase jekh kotor pokinimo juridikano ažutipe.

Keribe efikasno sistemi bilovsko juridikano ažutipe musaj te ovel pedo fundo prekalo poanglo legardo rodipe thaj verefikuime problemia ano rami specifikano konteksti lokalna khupatnake, a Projekti sikavdja kaj siton manginutno vaš bilovesko juridikano ažutipe ani Bujanovca, numa ini ano pašipe, but bare. Bujanovca sito jekh kotar majčorore komune e majtiken ekonomikana standardea ani phuv, bare nivelea bibučako thaj bare gendoa istemalkerdutnengo socijalna ažutipa. But dizutne nane ano šajipe te pokinen ini inicijalno juridikano mothovdipe thaj te realizuinen pere fundone hakaja. Pana problemi sikavi fakti kaj buti tani kotar multietnikani khupatni ani savi nane jekhhakajesko egzistiribe etnikana grupe maškar krisia, advokatia thaj krisipaske dženutne, dži kaj krisipasko procesi ani Vranja majbut legaripe ani srbikani čhib. Atoska, Romani khupatni dikhljardjape e bare problemenca vaš realizacija fundone socijalne thaj politikane hakaja, poulavdo ani relacija e deviba personalne dokumentia.

Sar mi principi thagaripe hakajesko adekvatno legardjape ani praksa, maškar Projekti sito arakhavdini efikasno arakhibe thaj realizacija hakaja savore istemalkerdutnenge ano rami e uče standardecna kvaliteti. Implementacija projekteski dendja šajipe te ano lokalno niveli isi pobuter devibaske džene juridikano ažutipe, arakhibe adjahar pobaro šajipe vaš hakaja e dizutnenge. Trujal devibaske dženengo anglo sa arakhlja ini kvaliteti devibe ažutipe, pedo dikhibe kaj juridikano ažutipe dena advokatiaj, a kaj tane ini administrativna butikerdutne ano Servisi BJA atoska advokatia – angloadvokatia, formirime te pendžaren pharipe kotar problemi istemalkerdutnengo. Atoska, kerdjape ini efikasno maškaribe maškar aver-aver institucije, advokatsko komor, BTO thaj Komuna, so sikavi modeli devibe juridikano ažutipe savo sito ano rami e principenca Strategijaki barjaripe bilovesko juridikano ažutipe ani Srbija. Akava

modeli atoske semno soske šaj te dikhelpe ini sar pilot projekti realizacija bućarna verzijako Kanuni kotar bilovesko juridikano ažutipe. Suksesuno maškaribe savi realizuindjape maškar projekti atoska sito kotar semnibe ini vaš dizutne ani Bujanovca, kana dikhelape kaj od džene biloveske juridikano ažutipe ani pli buti e manušenca ineljen maškaribe, a ini dur isiljen maškaribe, e aver-aver raštrake inistitucijenca sar sito komune, krisia, policija, centri vaš socijalno buti, ini dur. Atoska, sa dokumentia thaj raportia save si istemalkerdjepe ani buti, sine tromale ano čhibja majbare etnikane grupe ani Bujanovca thaj olako pašipe.

Analiza proceseski Servisi BJA sikavi kaj, pedo dikhkibe dizjakojuridikani materija thaj direktijako procesi, isi ulavdo semnibe primarna juridikana ažutipaske, anglo sa juridikano mothovdipe, vaš prevencija čalavdipe hakaja jase našibe kotar bimanginutne procedure. Ano dikhibe devibe juridikano ažutipe ano došalipaske šeja, verefikuimo kaj e dizutnege save naneljen arakhibaske džene ano došalipasko procesi manginutni pana devibe dumo, poulavdo pedo dikhibe haljovibe disave institucije thaj pendjariba e procedura disave procesna buća. Atoska, loke thaj loke haljovibaske procedure realizacija hakaja vaš istemalkerdutne juridikano ažutipe dela šajipe posigato pašakaripe juridikana ažutipaske thaj pobaro čaljardipe e dizutnengo deviba buća.

Adjahar, leibe sistemi bilovesko juridikano ažutipe ani Komuna Bujanovac, sito pobut lačardo pašakaripe hakajeske sa dizutnege ani Bujanovca ini dendjape kotor vaš anglunipe amalipaski kohezija sa etnikana grupake. Pilot projekti Bilovesko juridikano ažutipe ani Komuna Bujanovac, mothavdjape kaj, ano relativno horno vakhtesko rok, efikasno sistemi bilovesko juridikano ažutipe ano rami lokalni khupatni šaj suksesuno te anelpe, ini adjahar majuškavde dizutnege te delpe šajipe te realizuinen disave kotar pere fundone manuškane hakaja. Numa, te mi jekh asavko sistemi funkcionišini numa ini te ovel ano longo vakhti adikardo, musaj te ovel pobuter angloforme save mothava sar droma thaj rekomandacije vaš lundjaripe buti Servisi BJA ani Komuna Bujanovac, numa ini te lelape savke servisia ano avera lokalne khupante ani phuv:

- ▶ Ačhimosko siguripe pedo juridikano ažutipe²⁰ dikhljarela obligacija raštraki ano dikhibe arakhi forme vaš lačaribe thaj arakhibe akava hakaj, a so anglo sa sikavi realizacija moderno thaj efikasno normativno-juridikano rami;
- ▶ Vaš suksesuno astaribe servisi bilovesko juridikano ažutipe ani lokalni khupatni, sito manginutnu leibe kotor bufljardo trujal e

---

20 Ačhimos Republika Srbijako, Dženo 67: "Sakonese, telo forme disave kanunea, dela hakaj pedo juridikano ažutipe. Juridikano ažutipe dena advokatura, sar korkorutni thaj biphanglo servisi, thaj servisi juridikano ažutipe save kerenape ani lokalni korkorodirekcija, ano rai e kanunea. Kanuna mothavipe kana sito juridikano ažutipe bilovesko."

dženengo, a anglo sa haljovibe semnibasko BJA vaš funkcionišibe, barjaripe thaj integracija lokalni khupatni kotar džene save anavena pratsav, ano nacionalno thaj lokalno niveli;

- ▶ Trujal dženge save dena juridikano ažutipe manglape te ovel bufljardo, thaj te čedel lokalne advokatia, organizacija civilno amalipe, medijatoria, reprezentatoria biphangle trupia čekatune vaš arakhibe hakaja dizutnengi (arakhibasko dženo e dizutnengo-obudsmeni ano nacionalno thaj lokalno niveli, Pačavibasko dženo vaš arakhibasko jekhipe, ini dur), sar mi e dizutnenge dela majadekvatno šajipaske ažutipa ano rami ekspertiza mothavdine devibaske džene BJA;
- ▶ Te mi dizutne ano sasutnipe šaj te realizuinen pere hakaja manglape te delpe šajipe vaš pašakaripe sekundarno juridikano ažutipe, savi dikhljarela inkljistibe anglo krisi, organea direktijake jase avera organenge, ano rami thaj keribe thaj devibe hramosardo phandle vaš konkretikane vastuša;
- ▶ Vaš suksesno funkcionišibe servisi BJA, manginutno si te arakhi thaj efikasno mehanizmi vaš dikhibe thaj kontrola kvaliteti bućako;
- ▶ Pedo dikhibe kaj o budžeti lokalne korkorodirekcijako pana naneljen manginutne vastuša save šaj te bićaljenpe vaš BJA, devibe dumo maškarthemutne donatoria sito manginutno, ango sa ani faza astaribe sistemi;
- ▶ Vaš longovakhtesko adikaribe sistemi BJA, manginutno si te lokalni korkorodirekcija thaj džanutne lokalna korkorodirekcijako thaj džanutne lokalna khupatnake ano sasutnipe ljena "mangin" pedo funkcionišibe servisi thaj adjahar pana anavena ini dur barjaripe khupatnake, savea ka da misal ini aver lokalne khupatne thaj raštrake kaj egzistiribe jekh asavko sistemi manginutni angliforma vaš anglunipe sasutni situacija manuškane hakaja ani Srbija.

**BESPLATNA
PRAVNA POMOĆ**
na jugu Srbije

**NDIHMA
JURIDIKE FALAS**
në Jug të Serbisë

**BILOVESKO
JURIDIKANO AŽUTIPE**
ani tati Srbija

FREE LEGAL AID
in South Serbia

Foreword

The establishment of the Free Legal Aid Service (FLA Service) is part of the pilot project Free Legal Aid in the municipality of Bujanovac (Project) implemented by Partners for Democratic Change Serbia (Partners Serbia), in cooperation with the municipality of Bujanovac and the Bar Association of Nis (BA Nis), with the support of the British Embassy in Belgrade, CSSP Project for Integrative Mediation from Berlin, and the Austrian Development Agency. The aim of the project is the establishment of the Free Legal Aid Service aiming to improve access to justice of the citizens of Bujanovac, Presevo and the surrounding areas, as well as to build confidence and integration of different ethnic groups in the social life in the south of Serbia.

After more than 12 months of preparation, the Free Legal Aid Service (FLA) began operating on 5th December 2012. The service is located in the Municipality of Bujanovac, and free legal aid is provided by lawyers from the region of Bujanovac and Presevo who are registered with the directory of the Bar Association of Nis.

After only four months of work, the services of the FLA Service were used by more than 140 citizens from the area of Bujanovac, Presevo, Vranje and the surrounding areas. In the next phase of the project, local partnership between the Municipality, the regional Bar Association, non-governmental organizations, local mediators and lawyers will be extended, which will further improve the quality of services provided to the citizens. We are particularly proud that through direct communication and involvement of all the national and ethnic groups, this project contributed to building social cohesion in this multi-ethnic community.

This project would not have been possible without the special commitment and contribution of the Bujanovac municipality, Nis Bar Association, as well as lawyers from Bujanovac and Presevo, and we are particularly grateful for their support and understanding during the preparation and implementation of the project. We hope that we will continue with successful cooperation in the future, and expand the scope of the system of free legal aid services for the benefit of the whole community in southern Serbia.

Blazo Nedic
Partners for Democratic Change Serbia

The Free Legal Aid Project in the municipality of Bujanovac

Following recent judicial reforms, a number of problems regarding citizens' access to justice occurred. Within the new court network, the basic court for Bujanovac is based in Vranje, which is already around 20 kilometers away. The citizens are mostly dissatisfied, since they have to travel more often, procedures last longer, and expenses are higher.¹ Many citizens who need initial legal advice cannot afford to pay for this service. On the other hand, local attorneys have less work, since citizens engage attorneys from Vranje, where the basic court is located, while judges have more cases that require travel, even when all the case elements are related to local the community of Bujanovac (in terms of parties, place of the event, witnesses, etc).

The municipality Bujanovac has about 43,000 inhabitants, out of which around 12,000 live in the urban (central) area of the town. This community has one of the lowest economic standards in the country, with one of the highest unemployment rates,² and a high percentage of social services consumers (putting further pressure on the local budget). Bujanovac is a multiethnic community, with the majority of population (55%) being Albanian, around 34% Serbian, and 9% Roma.³ However, there is no equal (or even close to that) representation of ethnic groups among judges, lawyers, and court staff, while the court proceeding in Vranje are conducted mostly in Serbian. Considering the solutions of the new Draft Law on Free Legal Aid, it is of major importance to prepare the local communities for implementation of the new system of free legal aid and to raise awareness of local self-government units about their obligations in line with the law.

---

1 These comments were heard during the visit of two representatives of the Partners Serbia to Bujanovac, on 7 July 2011, as a part of CSSP Project on Integrative Mediation. The goal of the visit was to explore the need, potentials and possible methods for establishment of a free legal aid system, which was assessed through interviews and meetings with relevant subjects, such as representatives of the Municipality administration, civil society organisations, local attorneys and judges.

2 See <http://www.021.rs/Info/Srbija/Vojvodani-najvise-na-socijalnoj-pomoci.html>

3 See http://bujanovac.rs/cms/lat/licna_karta_bujanovca

The municipalities of Presevo and Bujanovac are located in southern Serbia near the border with Macedonia. One of the biggest problems of development in this area is unsatisfactory educational structure of the population, as a large percentage is unemployed, illiterate, and have an incomplete education⁴, which is in direct correlation with unemployment⁵. These marginalized groups are recognized by the Council of Europe Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe on effective access to law and justice for the very poor people.⁶ The Recommendation defines poor persons as marginalized people in economic, social and cultural terms, persons of low education levels who suffer long-term unemployment. Given the above, the municipality of Bujanovac and Presevo have been recognized as local self-government units where the formation of FLA service is of crucial importance for the local population.

Although the population census was organized in 2011,⁷ most of the Albanian minority boycotted the census, arguing that their right to use their language was violated and that the whole census procedure was deficient.⁸ Therefore, the table presents the latest data on population, obtained in the 2002 census.⁹

Municipality	Territory km ²	Total number of inhabitants 2002	Number of unemployed 2005	Albanian	Serbian	Roma
Presevo	264	35.118	5.418	89%	8,5%	-
Bujanovac	461	43.202	5.449	54,7%	34,1%	8,9%

4 Strategy for the long-term economic development of the South of Serbia, municipality Presevo, Bujanovac i Medvedja ("Official Gazette RS", no. 21/2007)

5 The percent of youth who stopped going to school in south of Serbia is up to seven times higher than in other parts of Serbia, more information available at http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/jug_srbije-najsiromasniji_deo_analiza0313_cyr.pdf, Research represented by the Minister of regional development and local self-government in the Government of Serbia Verica Kalanovic on the Kopaonik business forum 2013.

6 Recommendation R (93) 1.

7 More information available at <http://www.makroekonomija.org/demografija/etnicke-promene-u-srbiji-izmedu-popisa-2002-2011-9-albanci/>

8 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=09&dd=03&nav_category=12&nav_id=539454

9 More information available at <http://www.kt.gov.rs/cr/articles/opstine/opstina-bujanovac/>

Legal framework for provision of free legal aid services in the Republic of Serbia

In accordance with rule of law principles and the right of every person to a fair trial, the right to legal aid is guaranteed by numerous international instruments, including the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the International Covenant on Civil and Political Rights, the UN Convention on the Rights of the Child, General UN principles on the role of lawyers, the Action plan on legal aid systems of the European Committee for Legal Co-operation, the International Convention on the Elimination of All forms of Racial discrimination, and the new UN principles and Guidelines for Access to Justice in the criminal justice system.

Moreover, the right to legal aid is regulated by instruments of the Council of Europe, including: i) Resolution 76 (5) on legal aid in civil, commercial and administrative matters, ii) Resolution 78 (8) on legal aid and advice, iii) Recommendation R (81) 7 on measures facilitating access to justice, iv) Recommendation No. R (93) 1 on effective access to law and justice for the very poor, v) Recommendation (2000) 21 on the freedom to practice law, and vi) Recommendation (2011) 3 on acting of the court and other legal services provided to the citizens by using new technologies. In addition, the right to legal aid is guaranteed by the Council of Europe Convention on the Fight against Trafficking in Human Beings, Council Directive 2002/8/EC (2003) to improve access to justice in cross-border disputes by establishing minimum common rules relating to legal aid, and the Council Framework Decision on the position of the injured party in criminal proceedings (Article 6, Special assistance to the injured party, 2001).

In relation to provision of free legal aid in criminal matters, a precise international standard that would require the state to provide free legal aid throughout the course of criminal proceedings does not exist so far. Nevertheless, the new UN Principles and Guidelines state that legal aid is an essential element of a functioning criminal justice system that is based on the rule of law, a foundation for the enjoyment

of other rights, including the right to a fair trial, and an important safeguard that ensures fundamental fairness and public trust in the criminal justice process.

According to the new UN Principles, it is necessary to provide prompt access to effective legal aid from the outset of police custody, through all stages of the criminal proceedings, to establish the right to be informed about the right to free legal aid and other procedural safeguards from the moment of deprivation of liberty and before any questioning, including the right to remain silent. These principles apply to primary and secondary legal aid, and provide for a wide range of free legal aid providers such as attorneys, lawyers, civil society organizations and legal clinics. Finally, the UN Principles require development of a nationwide legal aid system with designated legal aid management authorities that are sufficiently staffed and resourced and independent from undue political influence in order to ensure effective and quality legal aid services delivery. This new instrument has been adopted by the UN at the time when the European Commission is working on a proposal for a new EU Directive on efficient legal aid, which will be open for negotiations in the second half of 2013.

In the legal system of the Republic of Serbia, the right to legal aid is regulated by the Constitution (Article 67) and relevant international instruments. In accordance with Article 67, the Constitution guarantees the right to legal aid to any person, under the conditions stipulated by law, stipulating that legal aid shall be provided by attorneys and legal aid services at local self-government units. This constitutional solution has led to different interpretations in practice, since it significantly limits the range of providers of legal aid, that is, one of the main problems is the adoption of the narrower or broader interpretation of the Article 67 of the Constitution of RS. One group of experts holds that Article 67 of the Constitution gives the exclusive right to provide free legal aid to attorneys and legal aid services at the local self-government units, excluding all other free legal aid providers, such as trade unions, NGOs and legal clinics. Another group of experts supports that the Article 67 of the Constitution imposes an obligation on the Bar and legal aid services to provide free legal aid to citizens, but does not exclude other free legal aid providers who have been providing legal aid to certain categories of people in specific areas for many years. This position is particularly supported by the Article 20 of the Constitution, which guarantees that the level of achieved human rights can not be reduced, as well as by the decision of the Constitutional Court in 2010¹⁰ which clearly indicates that Article 67 establishes the obligation for free legal aid providers.

The Constitution further provides that special laws shall determine when legal aid is free. In order to build an efficient system of free legal aid, the Government of Serbia adopted the Strategy for the development

---

10 The decision of the Constitutional court, IUI number 45/2009 18th February 2010, published in "Official Gazette RS", no. 55/2010 from 6th August 2010)

of legal aid 2010, laying down basic guidelines and principles for the future legal and institutional framework. The Draft Law on Free Legal Aid (LFLA) is based on the 2010 Strategy and governs the provision of free legal aid in cases where the services are financed from the budget of the RS or local government, but does not regulate voluntary legal aid that exists in practice.

The work on the new Law on Free Legal Aid

In this regard, the fact that the Draft Law on Legal Aid (Law, LFLA) attempts to establish a mixed system that includes a variety of free legal aid providers should be positively evaluated. International standards and best practices on legal aid perceive legal aid as an obligation of the community as a whole, and encourage the participation and cooperation of all organizations and individuals who can and want to contribute to this process.

However, in the current Draft law, the status of various legal aid providers differs significantly, which may cause long-term dysfunction. The differences in the status of providers is reflected primarily in three areas: the conditions and procedures for registration, the scope of powers of various legal aid providers, and methods of funding. These differences can be interpreted as a declarative inclusion of certain providers in the legal aid system i.e. it is possible that different normative conditions exclude or limit the right of certain free legal aid providers, by stipulating significant limitations through additional conditions set forth in the law. In this sense, the subsidiary nature of the status of legal aid providers for organizations other than the Bar Association and its members is contrary to best practices and can not be justified.

The Draft version of the LFLA includes differentiation of legal aid to primary and secondary, which is a concept taken from the Strategy. In this regard, it is envisaged that ***primary legal aid*** relates to the provision of general legal information, initial legal advice, and preparation of initial forms and other submissions. Primary legal aid is available and free to everyone. Providers of primary legal aid services are local self-government units, attorneys through bar associations, as well as associations, civil society organizations, and legal clinics, in line with the specific requirements in the law according to which the conditions for financing of their services are established. ***Secondary legal aid*** includes representation before courts and administrative bodies, provision of complex legal advice, and drafting motions. Secondary legal aid is provided by attorneys, but also by other providers in accordance with certain legal requirements. Secondary legal aid is available to applicants who meet the requirement of difficult material condition or the interests of justice, which is defined by the law of the European Court of Human Rights (ECHR) in Strasbourg. As a signatory to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Serbia is obliged to comply with its provisions and standards set by the ECHR.

In terms of exercising the right to free legal aid, the Draft law provides different criteria for primary and secondary legal aid. For primary legal aid, checking eligibility or the "interests of justice/equality" is not necessary, whereas for secondary legal aid the applicants must meet the criteria of economic status (Article 9, Para 1, Item 1). Economic status of the legal aid applicant implies that legal aid will be provided to a person who, "with respect to his/her financial condition and financial situation of his/her household members, could not pay for the cost of providing legal aid without jeopardizing the maintenance and support of members of the household, as well as persons which he/she is legally obliged to support" (Article 10, Para 1). The law does not provide a specific level of income or assets for the applicant, but states that in order to be entitled to free legal aid, the competent body shall take into account "the right of ownership of movable and immovable property, regular and occasional income, and other income of the applicant at the time of application."

The criterion for exercising primary legal aid is set broadly, but the question is to what extent and up to which level this type of legal aid can be supported by the state. Previous citizens' experiences indicate a number of problems in exercising their rights, due to the lack of interest of the state authorities, administrative problems, and the like, which is one of the reasons due to which the Law establishes the obligation for all state bodies to provide primary legal aid. The criteria for exercising secondary legal aid are determined in a flexible manner, linking the economic status of the applicant and the ability to cover necessary costs and expenses without undue difficulty. This method of determining eligibility is overall compatible with human rights standards contained in the European Convention on Human Rights and the jurisprudence of the ECHR.

On the other hand, due to the flexibility of this criterion, it is very difficult to make a rough estimation of the population that will be covered by legal aid upon adoption of the Law. Some special categories of applicants, such as beneficiaries of social support services, are automatically eligible (LFLA, Article 10, Para 4). Also, special categories such as children, victims of domestic violence, victims of human trafficking, and asylum seekers, are automatically entitled to free legal aid. Given the potential for a high percentage of the population to fall into these categories, it is very important that the state ensures sustainable ways of financing the system. Moreover, the discretionary nature of the assessment of the general criteria may result in difficulties in establishing uniform practices. It also remains to be seen how generous or restrictive the policy of the competent bodies for free legal aid will be, and whether the process of verification of economic status will be adequately swift. While the general approach is consistent with human rights principles, its implementation will certainly be a significant challenge to the competent bodies.

Considering that the Law on Free Legal Aid has yet to be adopted, the relevant provisions referring to the exemption from the expenses in line with the Criminal Procedure Code, Civil Procedure Code in the Law on Administrative Procedure are applied.

In the absence of a precise legal framework, free legal aid is provided by the municipalities, associations (non-governmental organizations and trade unions) and legal clinics established at the law schools. Municipalities provide various types of legal aid (legal advice, drafting motions, representation before courts or other bodies). The parties usually seek legal aid services related to labor relations, pension, disability and social insurance, drafting of contracts, and statutory matters. Although the Constitution stipulates this obligation, to date, only 40 municipalities have established free legal aid services. The most frequently cited reason for this situation is lack of material and technical resources, which prevents a number of municipalities from organizing free legal aid services. Civil society organizations provide free legal aid in specialized areas (e.g. discrimination, human rights, family law, property matters, the rights of refugees and displaced persons, human trafficking, torture, and freedom of expression). Civil society organizations are well aware of the problems of vulnerable groups; the majority are conducting field work (which is extremely important for poor people) and attend regular training. In general, they represent clients whose human rights have been violated (regardless of their financial situation) and usually have at least one attorney in the team. Provision of free legal aid by non-governmental organizations has an important feedback effect on the rule of law in Serbia, as they collect and analyze experiences that are translated into other projects and suggest measures to change the legislation.

Also, legal clinics established at the law schools in Serbia provide legal aid in specific areas. At all legal clinics, the training of students is performed by professors, externally engaged experts (e.g. psychologists), as well as judges and attorneys, i.e. practitioners. Work with clients and the process of interviewing clients, providing advice and drafting motions is always supervised by a professor and an attorney. In other words, all the clinics collaborate with at least one attorney who ensures expertise and professionalism in the provision of free legal aid. The legal clinics mainly assist marginalized groups in various areas of law (family law, contract law, criminal law, discrimination issues, protection of women against violence, asylum and refugee law, combating trafficking in human beings). All legal clinics provide legal information to clients, legal advice, and drafting of a variety of motions.

On the other hand, provision of free legal aid in criminal matters has not received sufficient attention in the law or in the practice of institutions. Previous research conducted in Serbia indicates a large number of individuals did not have access to legal aid in criminal proceedings. For example, a survey by PILI (Public Interest Law Initiative) in 2005 indicated that 54 % of suspects did not have an attorney at the first appearance before the investigating judge, 42% of the accused for offenses punishable by up to 3 years in prison did not have an attorney during criminal proceedings, and 18% of defendants for offences punishable by 3 to 10 years of imprisonment did not have an attorney during criminal proceedings. According to the provisions of the CPC, mandatory defense and defense of indigent persons (Art. 68-70) is provided, however, data

from practice show that people who do not have sufficient financial resources generally do not have an attorney during criminal proceedings. In this regard, the provision of free legal aid in criminal proceedings, both primary and secondary, is of particular importance to ensure effective access to justice.

Activities of Partners Serbia on the establishment of free legal aid in the municipality of Bujanovac

From 2009 to 2012, Partners Serbia and CSSP Project of Integrative Mediation from Berlin have been conducting activities aimed at encouraging a dialogue between ethnic and national communities in Bujanovac, within the project supported by the Austrian Development Agency (ADA). Since the CSSP project had to be completed in the fall 2012, Partners Serbia suggested the establishment of a pilot free legal aid program for the citizens of Bujanovac and its surroundings, as the final activity of the remaining project funds. After a series of meetings and consultations with the leaders of Bujanovac and Nis Bar Association, representatives of the Coordinating Body for Presevo, Bujanovac and Medvedja, Office of the National Ombudsman in Bujanovac, international organizations active in the south of Serbia, as well as judges, lawyers, mediators, NGOs and citizens in Bujanovac, where unreserved support for the establishment of legal aid service was expressed, we have started the preparation and implementation of this project.

In the process of design and preparation of the project, three factors played a major role: the support of the municipality of Bujanovac, which provided space and logistic preconditions for the functioning of the FLA Service, the expertise and experience of the Nis Bar Association which implements a free legal aid program as of 2003 in cooperation with Medijana municipality, as well as the participation of a Partners Serbia representative in the Working Group of the Ministry of Justice for drafting a new law on free legal aid.

It was agreed that the municipality of Bujanovac shall provide space and personnel requirements for the operation of the Service, and participate in promotional activities and media support. The Nis Bar Association was responsible for the participation of local attorneys, knowledge transfer and experience exchange regarding the establishment and administration of free legal aid in cooperation with local governments, as well as supervision and control of the quality of provided free legal aid. Partners Serbia was responsible for the provision

of technical assistance and the establishment of the Service on the basis of the principles adopted in the Strategy for the development of free legal aid and during the preparation of the Draft Law on Free Legal Aid, coordination and monitoring of all project activities, program and financial management and reporting, as well as communication and coordination between users, stakeholders, legal aid providers, project partners and donors.

Certainly, the development of this project involved close coordination and cooperation with project partners from the CSSP in Berlin, as well as understanding and support of the donors, the Austrian Development Agency (ADA) and the British Embassy in Belgrade, which has supported the project in November 2012.

The establishment and work of the FLA Service in the municipality of Bujanovac

The FLA Service began operating on 5 December 2012 in the municipality of Bujanovac.¹¹ In order to establish the Service, the Municipality of Bujanovac, BA Nis and Partners Serbia signed a Cooperation Agreement on 6th December 2012. Pursuant to the Agreement, the municipality of Bujanovac has provided the premises for the work of the FLA Service and covered part of the fee for two interns working in the Service, while the BA Nis provided expertise, training of staff of the FLA Service and the basic training of lawyers to provide free legal aid and transferred know-how for the establishment of the organization of free legal aid provision.¹² It is of particular importance that attorneys taking part in the project are registered in the directory of the BA Nis, which means that BA Nis, together with Partners Serbia, controls the quality of the provided services, and ensures that attorneys – free legal aid providers, in cases of breach of duty and reputation of the profession, are subject to disciplinary responsibility, in accordance with the Law on Advocacy, the Statute of the Bar Association of Serbia, the Statute of the Nis Bar Association and the Code of Ethics of the Bar Association of Serbia.

Partners Serbia, in cooperation with BA Nis, organized the workshop on 30 November 2012 for ten attorneys and two trainees who applied to participate in this project. The aim of the workshop was training

---

11 <http://partners-serbia.org/en/arhiva-vesti/128--otvaranje-slube-besplatne-pravne-pomoi-u-bujanovcu.html>

12 BA Nis was the first in Serbia to initiate pilot project of providing free legal aid in 2003, in cooperation with the Spanish institutional center and the Ombudsman of Catalonia, which lasted a year, and continued with the signing of the contract with the municipality of Nis, and subsequently with the municipalities Medijana, Zemun and Pantalej. Nowadays, Nis Bar Association provides free legal aid in cooperation with GO Medijana for the municipality Medijana, while negotiations are underway with Pantelej, Zemun, Niska Banja and Crveni Krst for the conclusion of a contract between BA Nis and these municipalities to provide free legal aid.

BA Nis in cooperation with the NGO "Partners Serbia" and the municipality of Bujanovac, provides free legal aid to the municipalities of Bujanovac and Presevo, Available at <http://www.advokatskakomoranis.rs/>.

for work in the system of free legal aid, preparation of trainees to work with customers, learn the skills of interviewing clients, preparing and developing basic documents and forms, as well as defining the methodology and technical procedures for the effective functioning of the FLA service. Participants were introduced to the program objectives, the organization of the FLA Service, as well as the forms used for record keeping in the Service: the duty diary, case files, requests for free legal aid, and evaluation forms. Representatives of the BA Nis shared experiences from their previous work with the participants and presented effective methods for organization and record keeping.

The second workshop was held on 5 December at the premises of the Municipality of Bujanovac. The workshop was attended by 32 participants, representatives of civil society organizations, BA Nis, local governments, the media, and the Coordinating Body of the Government of the RS for Presevo, Bujanovac and Medvedja, who are familiar with the work of the FLA Service. In addition to the presentation of the FLA Service, the aim of the workshop was the establishment of cooperation between the FLA Service and other relevant stakeholders in the municipality of Bujanovac.

Before initiating operation, promotional materials (flyers, posters, and billboards) have been developed and distributed to inform citizens about the beginning of work of the FLA Service. In this way, the citizens were provided with information on the time of receipt of the citizens and the services provided by the FLA Service: provision of general legal information and initial legal advice on specific matters, advising which institution people should turn to in order to exercise certain right, giving notice on initiation of proceedings or on the proceedings that have already been initiated in order to exercise certain right or perform certain duties, assistance in filling out forms, and drafting simple motions.

All promotional material was developed in Serbian, Albanian, and Roma languages. All the documents and forms of the FLA Service were developed in the Serbian and Albanian language, while the questionnaire for the service users was developed in Serbian, Albanian, and Roma languages.

Work methodology of the FLA Service

At the beginning, eight attorneys applied for the provision of legal aid. During the implementation of the project, the interest of the attorneys from Presevo and Bujanovac to participate in the project increased and reached thirteen¹³.

---

13 The total number of attorneys from the municipalities Bujanovac and Preševo registered in the BA Nis is 22

The FLA Service has its premises in the building of Bujanovac municipality and is equipped with two computers and a printer that are provided under the project. The space is adequate and provides sufficient privacy for each user to freely share the problem due to which he/she addressed the FLA Service.

The work of the FLA Service is organized in a way that interns work every day from 09–15h, while attorneys are on duty on Mondays, Wednesdays, and Fridays from 09–13:30.

The work takes place in three stages: receiving clients, applying for legal advice, and provision of legal advice.

In this pilot phase of the work, legal aid services included the provision of "primary legal aid", that is, providing general legal information and legal advice to all citizens regardless of their financial situation.

To facilitate access of the citizens, it is not necessary to schedule an appointment with the FLA Service and therefore the procedures for clients' reception have been established, providing that the hired interns take basic information from the user, perform triage of the cases, schedule appointments for an interview with a lawyer (if the user comes on the day when there is no duty), and prepare documents for forming the case.

Documentation of the FLA Service involves: register, the duty diary, a request for free legal aid (Appendix 1), available in Serbian and Albanian, and a case file (Appendix 2), which contains information on the client's reasons for addressing the Service, notes on the interview with the client, a summary of the legal issues, receipt of the documentation, a summary of the provided legal advice, and a questionnaire completed by the client (Appendix 3).

In the FLA Service, detailed records of each case are kept. Each application is assigned a number, a case file is opened, and a report on the work is prepared. After providing legal advice, the clients complete the questionnaire if they wish to do so.

Trainees and attorneys point out with pleasure that the work performed so far was not hindered by any language barrier and that each user got the required legal aid on a particular legal issue. The removal of language barriers is supported by the fact that one trainee employed in the FLA Service was Albanian and another was Serbian. The fact that from the total number of users, the FLA Service was contacted by 40% of those who were of Albanian ethnicity and that everyone received free legal aid, is an excellent indicator that the Service can correspond to the needs of the local community.

As noted above, the standards of professional conduct of attorneys in the FLA Service are regulated by the Law on Advocacy, the Statute of the Bar Association of Serbia, the Statute of the Nis Bar Association, and the Code of Ethics of the Bar Association of Serbia.

Statistical data on the work of Free Legal Aid Service

The results presented in this publication are based on data obtained from the requests for provision of free legal aid and the data obtained by analyzing the content of case files and questionnaires.

As part of the regular monthly activities, the project team coordinated by Partners Serbia performed constant coordination with all project partners, assisted the employees in the performance of the project activities, collected basic information about the services provided, and the statistics of the FLA Service.

From the requests for provision of FLA, data was collected on gender, ethnicity, financial status, and age of the users.

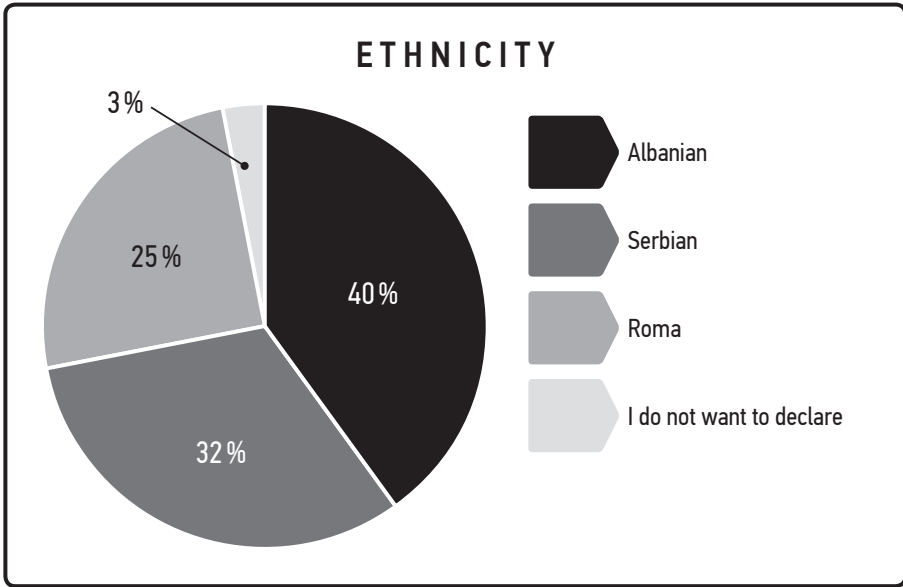
Insight into case files¹⁴ enabled the project team to classify cases according to areas of law. Classification is based on the following areas: criminal justice, property matters, administrative proceedings, exercising social rights, and labor law rights. Analysis of the questionnaires was used to assess users' satisfaction with the service provided, as well as to give directions for improving the system of free legal aid in the municipality of Bujanovac.

During the pilot project, from 5 December 2012 to 31 March 2013, the FLA Service was contacted by 142 citizens, members of the following ethnic groups:

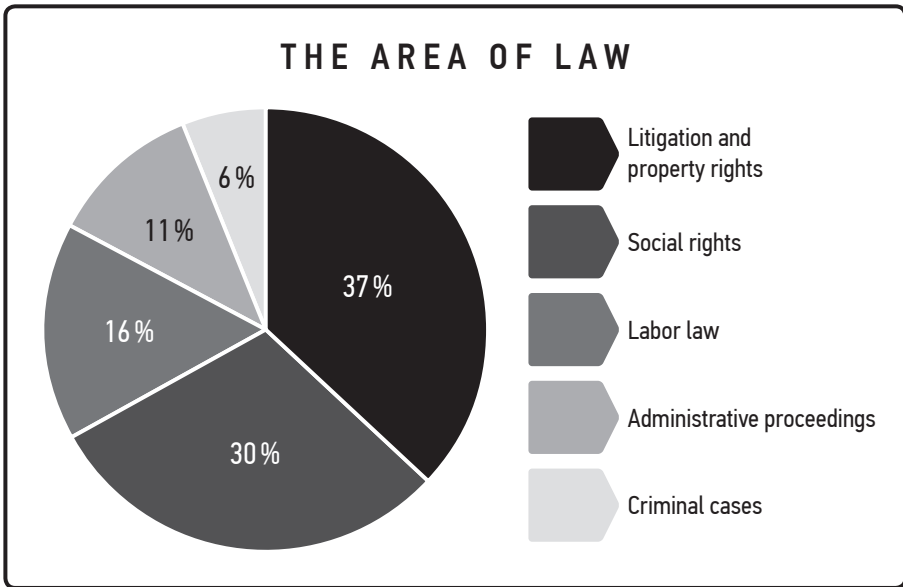
- ▶ 56 Albanian (40%),
- ▶ 46 Serbian (32%)
- ▶ 35 Roma (25%)
- ▶ 5 persons who didn't want to declare (3%)

---

14 Strictly respecting the confidentiality principle in line with the Law on Advocacy, Statute of the BA of Serbia and the provisions of the Law on Personal Data Protection.

Legal aid was provided in the following legal areas:

The total of 13 attorneys is providing free legal aid, 3 are Albanian and 10 Serbian nationality.

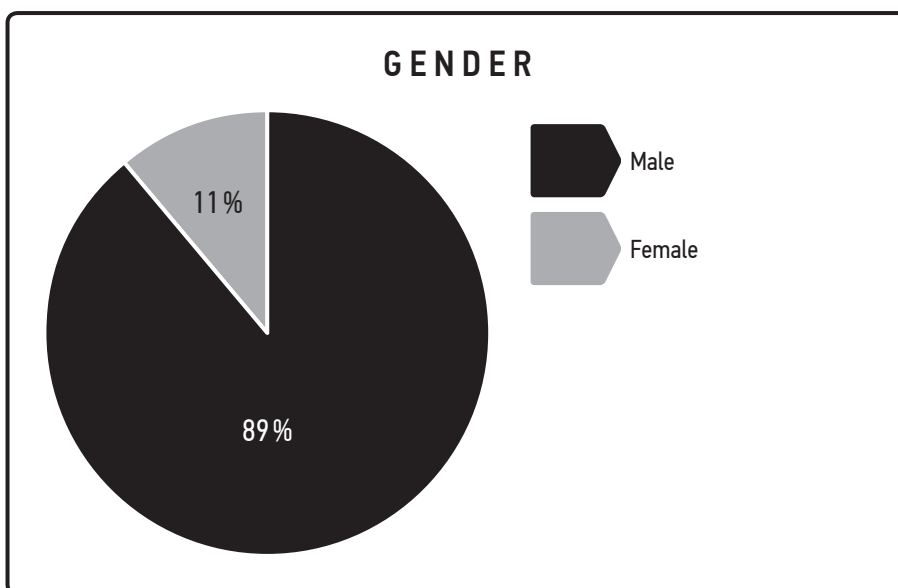
Ethnicity	Albanian	Serbian
number	3	10

Gender	Female	Male
number	1	12

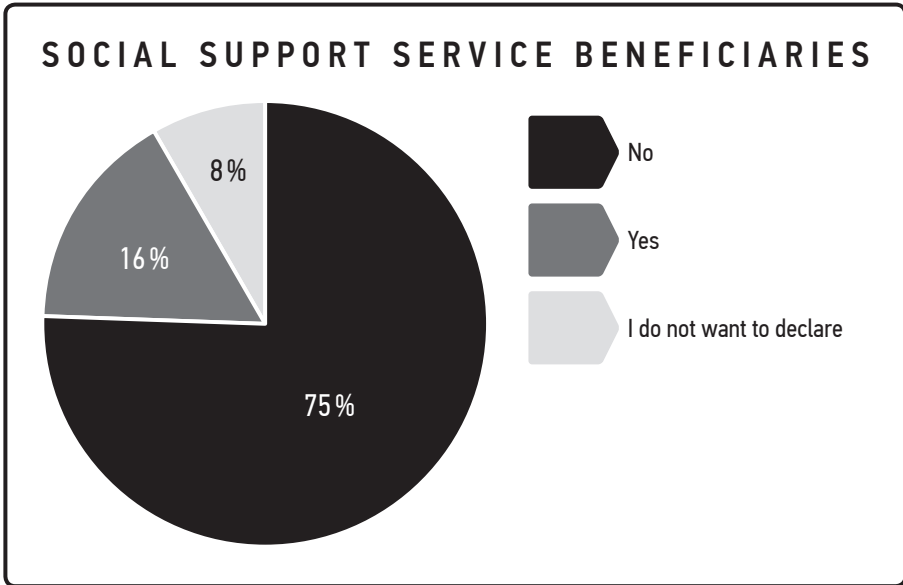
In municipalities Bujanovac and Presevo, only one woman is registered in the BA Nis registry and she is included in the work of the FLA Service.

The number of free legal aid users on the following criteria:

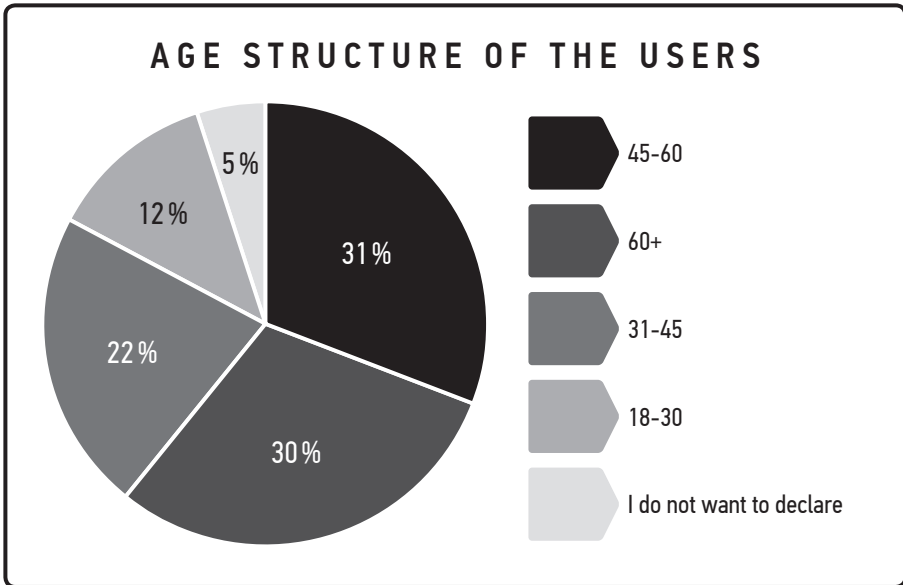
- ▶ gender,
- ▶ social service beneficiaries,
- ▶ age,
- ▶ domicile.

The FLA Service was mainly approached by men, actually in 89% of cases.

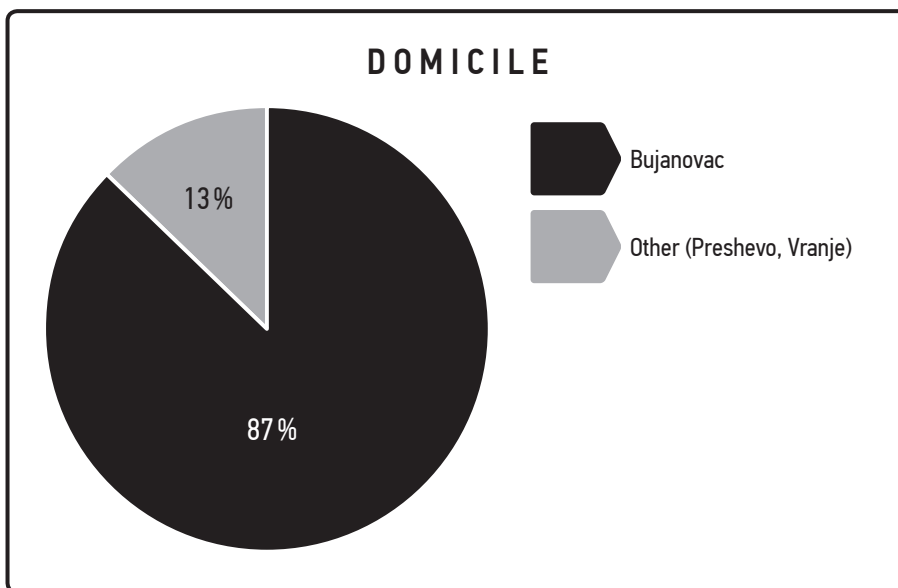

Although only 16% of the FLA users stated that they are beneficiaries of social support services, further analysis showed that in at least 30% of cases there is a need for the exercise of social rights.

In terms of age structure, the highest percentage of the citizens (31%) who addressed the FLA Service were aged 45-60 years, followed by

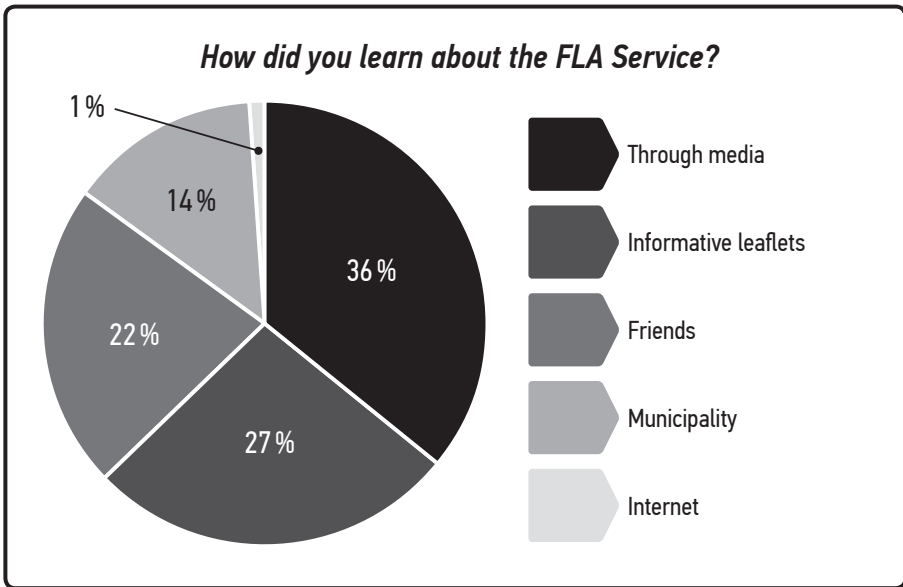
citizens who are over 60 years of age (30%), which means that over 61% of the citizens who addressed the FLA Service belong to the age group over 45 years old. The lowest percentage of citizens who addressed the FLA Service was aged 18-30 years (12%). From the total number of users, only 5% did not want to comment on age.

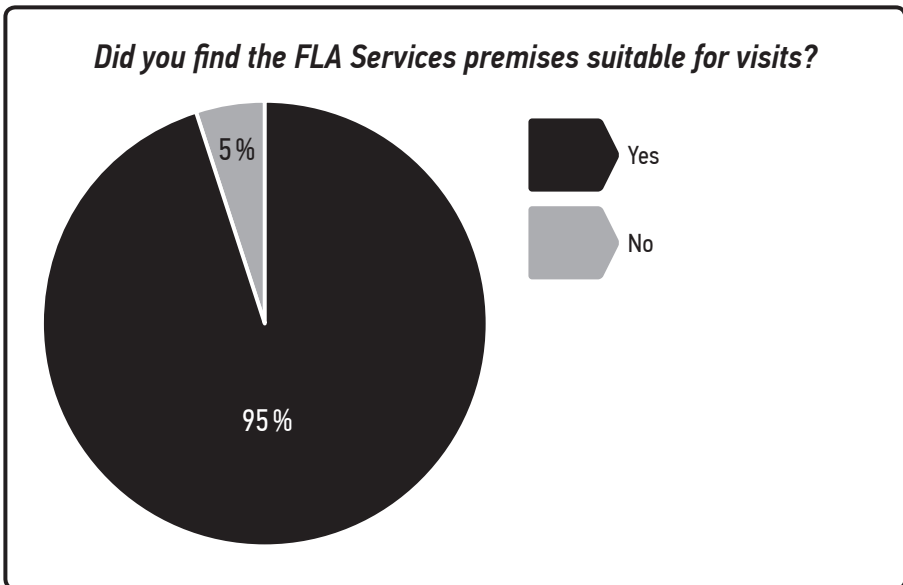
87% of the citizens who sought help from the FLA Service are from Bujanovac and the surrounding places (Veliki Trnovac, Biljaca, Lucane, Krsevisa, Turija, Karadnik, Oslare, Kumanovo, Nesalce, Rakovac, Letovica i Gnjlane), while 13% of users came from Presevo and Vranje, indicating a need for FLA services in other cities and municipalities in southern Serbia as well.

The analysis of the data obtained from the questionnaires (Appendix 3), completed by 62 free legal aid service users, the following data was obtained:

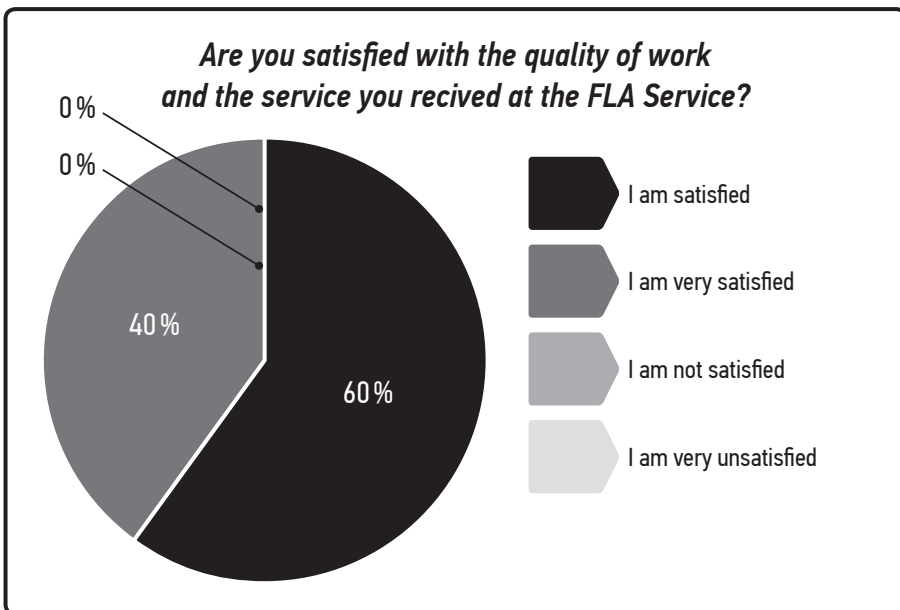
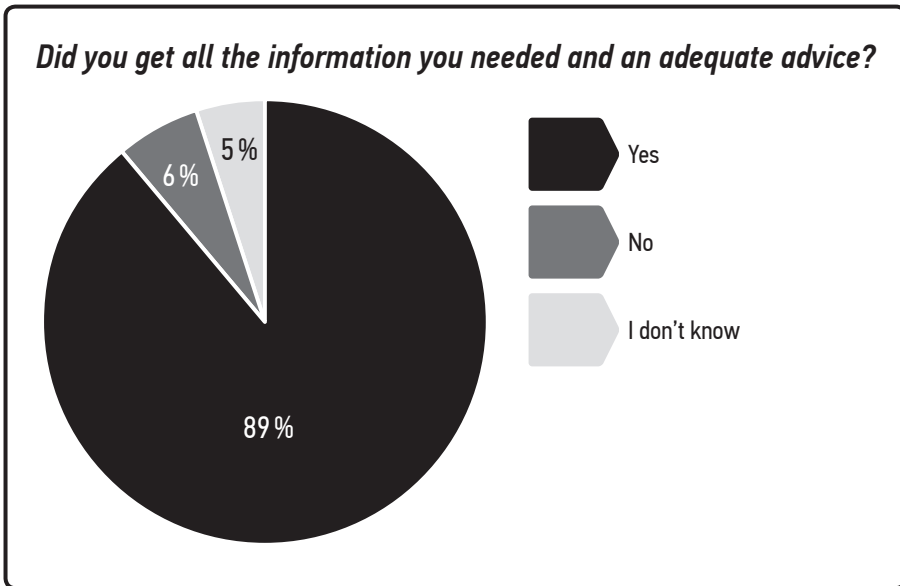

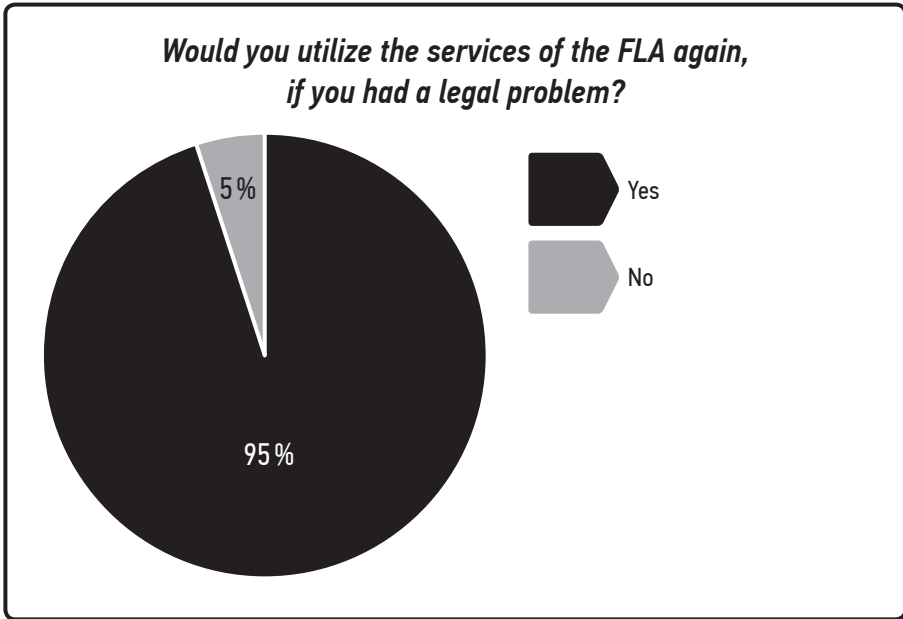
36% of the users heard about the FLA Service through media, 27% through informative leaflets, while 22 % of the users heard this information from friends.

98% of the users evaluated the premises of the FLA Service as reachable and suitable for this purpose.

89% of the users said that they had received the necessary information and appropriate legal advice. When asked to what extent they were satisfied with the service, 40% of the users said they were very satisfied with the service received, while 60% were satisfied with the service received in the FLA Service. None of the users who completed the questionnaire declared as unsatisfied, or very unsatisfied with the given service, although these responses were offered in the questionnaire.

When asked whether they would use the services provided by the FLA Service again if the had a legal problem, 95% of the users responded positively.

Case studies

For the needs of this analysis, we have selected several case studies portraying the diversity of the legal advice provided to citizens by the attorneys at the FLA Service.

Case study I – disposal of criminal prosecution (opportunity principle)

In the field of criminal justice, the FLA Service was contacted by eight service users, out of which two cases related to the disposal of criminal prosecution.

The Criminal Procedure Code¹⁵ provides for the application of the principle of opportunity, according to which the prosecutor is authorized to assess the appropriateness of prosecution, and accordingly may decide to not undertake prosecution, even though all the conditions for initiating criminal proceedings are met, if he/she finds that this is expedient for certain reasonable cause.¹⁶ According to Article 236 of the Criminal Procedure Code, the Public Prosecutor may dispose reasonable charges for a criminal offense which is punishable by a fine or imprisonment up to three years, subject to the approval of the pre-trial counsel, for criminal offenses punishable by imprisonment of up to five years, provided that the suspect undertakes one or more obligations determined by the prosecutor within six months.¹⁷

In both cases, the individuals who contacted the FLA Service were accused of the criminal offence of autocracy¹⁸ and the Basic Public

---

15 Criminal Procedure Code "Official Gazette SRJ", no. 70/2001 and 68/2002 and "Official Gazette RS", br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – other law, 49/2007, 20/2009 – other law, 72/2009 and 76/2010

16 Momcilo Grubac, Criminal Procedure Law, Belgrade, Organization for Legal Education and Cultural Rights "Projuris", 2010, Belgrade, p.16

17 Ibid, Article 236, Para 1, items 1-8 lists the following obligations: to compensate or eliminate harmful effects, pay a certain amount to a charity, perform community service or humanitarian work, fulfill maintenance obligations, undergo treatment for alcohol or drugs misuse, undergo psychosocial therapy, perform the obligations determined by a final court decision, or pass the driving exam.

18 Criminal Code, "Official Gazette of RS", no. 85/2005, 88/2005 – corr., 107/2005 – corr., 72/2009, 111/2009 and 121/2012, Article 330

Prosecutor's Office in Vranje made a decision that these persons are required to pay a certain amount for the PUC Elektro distribucija. The criminal offense of autocracy belongs to crimes against state authorities and implies obtaining certain rights that a person believes he/she is entitled to. In these specific cases, it was about "theft of electricity". The individuals addressed the FLA Service because they could not clearly understand the legal consequences of the adopted decision.

Based on the decision of the Basic Public Prosecutor's Office in Vranje, the attorneys informed the users that the case involves implementation of the principle of opportunity, or disposal of criminal prosecution. The attorneys explained to the legal aid users what this principle implies, and what the consequences of failure to perform obligations are under the decision.

Interestingly, in one case, the user who was of Albanian nationality was provided legal aid by an attorney of Serbian ethnicity, while in the second case, the situation was reversed. Even for such a complex cases, the language was not a barrier, and the user was provided with adequate legal aid.

Case study II – expropriation

The Department for Personnel and Legal Affairs of the Public Enterprise "Putevi Srbija" submitted 15 000 proposals for the expropriation of property required for the construction of the highway on Corridor X and the E-763 to the relevant municipalities and cities in Serbia. Acting on the proposals, the relevant municipalities and cities made decisions on expropriation, after which the owners concluded agreements on compensation for the expropriated property. The expropriation procedure was also carried out in the municipality of Bujanovac¹⁹ for works on the construction of E 75.

A number of citizens whose land was expropriated addressed the FLA Service.

Three cases were related to lack of compensation for expropriated land. The users were instructed to contact the respective service for financial affairs of the Bujanovac municipality or the Municipal Public Defender's Office, and to obtain the expropriation decision based on which they would demand to exercise their rights. The users were primarily advised to attempt to reach an agreement with the investors, and in the event this was not possible, to exercise their rights in court.

In one case, there was partial expropriation of land for construction of the highway. For the remaining land, on the user's demand, an

---

¹⁹ <http://www.putevi-srbije.rs/index.php?lang=sr&Itemid=1419>

additional decision was issued that annulled the proceedings upon appeal. The user came to the FLA Service asking what he could do and where to turn, as the remaining land did not have the same value as before the expropriation. The attorney on duty explained that the user could initiate administrative proceeding, where he would raise objections and potentially hire an agriculture expert who can participate in the presentation of evidence.

In two cases, the persons indirectly suffered damage due to expropriation. During the execution of works on the highway, large amounts of land were delayed of the nearby fields which prevented their owners from performing agricultural work. In these cases, the attorney also referred the users to primarily attempt to resolve the case in an amicable way: to submit a written request that the thrown land is removed and to require a fee for lost profits.

In the aforementioned cases, complicated legal procedures are apparent, as well as the lack of information to whom a person can turn to when they encounter a specific problem. In these cases, the involvement of attorneys may be a precondition for the recognition and protection of the citizens' rights.

Case study III – property disputes and the need for secondary legal aid

More than a third of cases before the FLA Service (37%) related to property issues, litigation, and enforcement.

A detailed analysis of the cases indicated that people did not come to get legal advice at the FLA Service only prior to the submission of the initial act, but also when the process was initiated, but for some reason was not performed until a final, binding decision.

In one case, the party addressed the FLA Service because he obtained the court's decision requiring the arrangement of the lawsuit. Specifically, the court shall reject the lawsuit unless it contains all the elements required by law. In this case, the party received adequate legal advice and instruction on how to edit the lawsuit. The advice of the attorney affected to a great extent the decision whether the lawsuit will be dismissed or not.

Further analysis indicated that in some cases there is a need for users to write appeals, but due to lack of funds and/or lack of knowledge, the parties have not done this timely, and thus have lost the right to appeal.

In some cases, users were bringing court decisions to the attorneys of the FLA Service for insight, but they did not know whether the decision was final and/or how to enforce the decision. In these cases, the attorneys have instructed users to apply for a certificate of validity, the proposal for enforcement, as well as the possibility of selecting private bailiffs.

In most cases, the users needed legal advice about how to register immovable property, which requires collection of documents, writing

briefs, and a procedure which was characterized by the users of the FLA Service as very complicated.

Trespass was also one of the problems for which the citizens contacted the FLA Service. The citizens had been advised to try to settle the dispute out of court; however, if the attempt was unsuccessful, the party was instructed to initiate litigation.

A special category of cases are those in the area of family law: the exercise of parental rights and model of child's visit to a parent, child support, divorce. In all these cases, the exercise of rights is subject to a final court decision.

Although citizens were primarily referred to alternative dispute resolution, a large number of cases at the FLA Service demanded court involvement to resolve specific legal problem, which involved numerous procedures that the citizens characterized as very complicated: the respect of procedural requirements such as real and territorial jurisdiction, submission of the initial act, correspondence with the court, deadlines, and procedures established by law. All of this requires professional knowledge or involvement of attorneys who charge their services in accordance with the tariff of the Bar Association of Serbia.

In practice, the question arises how can an indigent citizen or a social aid beneficiary hire an attorney to write the initial act and exercise the rights guaranteed by law, especially considering the fact that the FLA Service was approached by 30% of individuals who had a problem in the field of exercising social rights, and 16% who were already beneficiaries of social support services.

Conclusions and recommendations

Given the international instruments and domestic legal framework, including the Constitution of the RS, which guarantees the right to a fair trial under the principle of the rule of law (Article 32, Para 1), the state is obliged to ensure equal access to justice for all citizens, and the corresponding quality of legal services for poor and vulnerable of citizens. Taking into account the steady increase in the number of poor people in the RS, the need for the state to provide free legal aid or partly-paid legal aid concurrently increases.

The establishment of an effective free legal aid system must be based on previously conducted research and identified problems in the specific context of the local community, and the Project demonstrate there are multiple needs for free legal aid in Bujanovac and its surroundings. Bujanovac has the lowest economic standard of living, a high unemployment rate, and a large number of social support service beneficiaries. A number of citizens were unable to afford even the initial legal advice and to exercise basic rights. An additional problem is that this is a multi-ethnic community in which there is no equal representation of ethnic groups among judges, lawyers, and court staff, while the judicial proceedings in Vranje are mainly conducted in the Serbian language. Also, the Roma community is faced with many problems in exercising basic social and political rights, especially in connection with the issuance of identity documents.

In order to adequately implement the rule of law principle in practice, the Project has provided effective protection and realization of rights for all users in accordance with high quality standards. Implementation of the project enabled the existence of several legal aid providers at the local level, thus providing greater access to justice by citizens. The range of providers primarily ensured the quality of the provided services, as legal aid was provided by attorneys, while the administrative staff in the FLA Service was also lawyers – interns trained to recognize the nature and complexity of the user’s problem. Moreover, effective cooperation between different institutions, bar associations, NGOs, and municipalities was achieved, which represents a model of legal aid provision in accordance with the principles of the strategy of development of free legal aid in Serbia. This model is also important because it can be interpreted as a pilot project for the implementation of the Draft Law on Free Legal Aid. The successful cooperation that was established through the project

is also of great importance to the citizens of Bujanovac, given that free legal aid providers cooperated and continue to cooperate with various state institutions such as municipalities, courts, police, centers for social work, etc. In addition, all the documents and reports that were used in the work were available in the languages of the majority of the ethnic groups in Bujanovac and its surroundings.

Analysis of the content of cases of the FLA Service indicate that in civil matters and administrative proceedings, there is a special significance of primary legal aid, in particular legal advice, to prevent violations of rights or avoid unnecessary procedures. With respect to the provision of legal aid in criminal matters, it was confirmed that citizens who do not have counsel in criminal cases need additional support, particularly in terms of understanding certain institutes and learning about the consequences of certain procedural actions. Likewise, simple and user-friendly procedures for exercising the right to free legal aid facilitates users' access to legal aid and increases satisfaction with the provided services.

In this context, the establishment of free legal services in the municipality of Bujanovac has significantly improved access to justice for all citizens of Bujanovac and contributed to the social cohesion of all ethnic groups. The pilot Free Legal Aid Project in South Serbia, demonstrated that, in a relatively short period of time, an efficient system of free legal aid in the local community can be successfully implemented, enabling the most vulnerable citizens to exercise some of their basic human rights. However, in order to enable functioning of such a system and to ensure long-term sustainability, the existence of numerous preconditions is essential; these preconditions are presented as guidelines and recommendations for the continuation of work of the FLA Service in the municipality of Bujanovac, as well as for the establishment of similar services in other communities in the country:

- Constitutional guarantee of the right to legal aid²⁰ implies the obligation of the state to ensure the conditions for exercising and protecting this right, which primarily involves the establishment of a modern and effective normative-legal framework;
- For the successful establishment of free legal aid services in the local community, the participation of a wide range of subjects is essential, involving primarily an understanding of the importance of FLA for the functioning, development, and integration of the local community by the decision-makers at national and local level.

---

20 The Constitution of the Republic of Serbia, Article 67: "Everyone shall be guaranteed the right to legal aid, subject to the conditions prescribed by law. Legal aid is provided by lawyers, as an autonomous and independent service, and legal aid services established in local self-government units, in accordance with the law. The law shall determine when legal aid is free. "

- ▶ The circle of legal aid providers should be broad and include local attorneys, civil society organizations, mediators, representatives of the independent bodies responsible for the protection of citizens' rights (the Ombudsman at national and local level, the Commissioner for the protection of equality, etc.) in order to provide citizens with the most appropriate legal aid under the expertise of the listed FLA providers;
- ▶ In order to enable the citizens to fully exercise their rights, it is necessary to provide access to secondary legal aid, which includes representation before a court, administrative, or other body, including drafting and submission of documents related to a particular case;
- ▶ For successful functioning of free legal aid services, it is necessary to ensure effective mechanisms for monitoring and quality control of the provided services;
- ▶ Since the budgets of local self-governments still lack sufficient funds for FLA, international funding is needed, especially at the stage of establishing the system;
- ▶ For long-term sustainability of the FLA system, it is necessary for local self-government and community members to fully obtain "ownership" of the operation of the service, thus additionally contributing to the further development of the community, which would provide an example to other local communities and the state that the existence of such a system represents a necessary precondition for the improvement of human rights in Serbia.

PRILOZI

Prilozi

Prilozi

Prilozi

**ZAHTEV ZA PRUŽANJE BESPLATNE PRAVNE POMOĆI
KËRKESË PËR DHËNIEN E NDIHMËS JURIDIKE FALAS**

Ime i prezime podnosioca zahteva/Emri dhe mbiemri i paraqitësit të kërkesës:

Adresa i broj telefona/Adresa dhe numri i telefonit:

Opština/Komuna:

Datum rođenja/Data e lindjes:

Nacionalnost (na ovo pitanje ne morate odgovoriti ukoliko ne želite):

Nacionaliteti (Në këtë pyetje nuk jeni të obliguar të përgjigjeni nëse nuk dëshironi):

Da li ste korisnik neke vrste socijalne pomoći?/A jeni shfrytëzues të ndonjë ndihme sociale?

Kratak opis pravnog problema/Përshkrim i shkurtër i problemit juridik:

Datum podnošenja zahteva
Data e paraqitjes së kërkesës

Potpis - Nënshkrimi

PARTNERI
za demokratske promene
SRBIJA

br./nr. _____

OMOT PREDMETA

MBËSHTJELLËS I LËNDËS

Ime i prezime klientja:
Emri dhe mbiemri i klientit:

_____

Adresa:
Adresa:

_____

Telefon:
Telefoni:

_____

Predmet:
Lënda:

_____

Pripravnik
Praktikanti:

1. _____

2. _____

Advokat
Avokati:

1. _____

2. _____

Datum podnošenja zahteva: _____

Data e paraqitjes së kërkesës: _____

PARTNERI
za demokratske promene
SRBIJA

Podnesak sačinjen za klijenta:

Shkresa e hartuar për klientin:

1)

---

2)

Dokumenti primljeni od klijenta:

Dokumentet e pranuar nga klienti:

1)

---

2)

3)

---

4)

_____
Potpis advokata

Nënshkrimi i Avokatit

_____
Potpis pripravnika

Nënshkrimi i praktikantit

PARTNERI
za demokratske promene
SRBIJA

Anketni list/ Anketno lji/Anketë

Molimo Vas da popunite ovaj anketni list zaokruživanjem jednog od ponuđenih odgovora. Podaci iz anketnog lista su poverljivi i biće korišćeni isključivo radi unapređenja rada Službe besplatne pravne pomoći./ Ruidjisara Tumen te pheren akava anketno ljiil te okruzinen jekh kotar dende djevapia. Gendia kotar anketno ljiil tane garavde hem ka oven istemalkerde sebepi anglunipe buti Servisesko vaš bilovengo juridikano ažutipe.

1. Kako ste saznali za Službu besplatne pravne pomoći (Služba BPP)?/ Kastar šundjen vaš Servisi vaš bilovengo juridikano ažutipe (Servisi BJA)/Si keni marrë vesh për Shërbimin për ndihmë juridike falas ?

- a) putem medija/ prekalo mediji/ nga mediat
- b) interneta/ interneti/ internetit
- v) informativnih letaka/ informativne ljiila/ mjeteve informative
- g) prijatelja/amala/shokëve
- d) opština/neka druga organizacija/ komuna/disavi aver organizacija /Komunës apo ndonjë organizate tjetër
- d) drugo/ aver/ tjetër _____

2. Da li su Vam prostorije Službe BPP bile pogodne za posete?/ Jase mi o sobe Serviseske BJA siton šukar vaš vizita/ A kanë qenë hapësirat e shërbimit NJF të përshtatshme për vizita?

- a) Da/Po/Po
- b) Ne / Na /Jo

PARTNERI
za demokratske promene
SRBIJA

3. Da li ste dobili sve potrebne informacije i odgovarajući savet?/ Dobindjen li sa manginutne informacije hem šukar saveti?/A I keni marrë të gjitha informatat e nevojshme dhe këshillën adekuatë?

- a) Da /Po /Po
- b) Ne /Na /Jo
- v) Ne znam/ Nadjanava / Unë nuk e di

4. Da li je u vezi sa Vašim slučajem Služba BPP kontaktirala druge organizacije, lica ili službe?/ Jase mi ani relacija e Tumare procesea BJA kontaktirindja avera organizacije, džene jase servisi?/ A ka kontaktuar sherbimi NJF, ne lidhje me rastin tuaj, organizata tjera, persona tjere ose sherbime?

- a) Da /Po/Po
- b) Ne /Na/Jo
- v) Ne znam/Na džanava/Unë nuk e di

5. Da li ste zadovoljni kvalitetom rada i uslugom koja Vam je pružena u Službi BPP?/ Sar inen zadovoljna kvalitetea e buća hem mothovdipa kola Tumenge siton dendo ano Servisi BJA?/ A jeni të kënaqur me kualitetin e punës dhe shërbimin I cili ju është ofruar në Shërbimin NJF?

- a) Veoma sam zadovoljan/na / But šukar/ Shume jam I/e kënaqur
- b) Zadovoljan/na sam /Šukar / i/e kënaqur
- v) Nezadovoljan/na sam/ Nane šukar/ i/e pakënaqur
- g) Veoma sam nezadovoljan/na/ Nane ić šukar/ jam tepër i/e kënaqur

6. Da li biste ponovo koristili usluge Službe BPP, ako biste imali neki pravni problem?/ Da li ka iskoristinen savet Servisesko BJA, te mi oven disavo juridikano problemi?/ A do ti kishit shfrytëzuar përsëri shërbimet e Shërbimit NJF nëse do të ballafaqoheshit me ndonjë problem juridik?

- a) Da/Po/Po
- b) Ne/Na/Jo
- v) Ne znam/ Na džanava / Unë nuk e di

PARTNERI
za demokratske promene
SRBIJA

7. Ovdje možete napisati svoje komentare i predloge, ukoliko ih imate./ Akate šaj te hraminen plo komentari thaj predlogia, ako isitumen./ Ketu mund te shenoni komentet dhe sugjerimet tuaja, nese keni.

Hvala!/ Oven saste!/ Faleminderit!

Formirane Službe besplatne pravne pomoći u opštini Bujanovac deo je pilot projekta koji sprovode Partneri za demokratske promene Srbija, u saradnji sa Opštinom Bujanovac i Advokatskom komorom Niša, uz podršku Ambasade Velike Britanije u Beogradu i CSSP projekta integrativne medijacije iz Berlina koji finansira Austrijska razvojna agencija. Cilj projekta je uspostavljanje Službe besplatne pravne pomoći radi unapređenja pristupa pravdi za građane Bujanovca, Preševa i okoline, kao i izgradnja poverenja i integracija različitih etničkih grupa u društveni život na jugu Srbije.

Fundavipe o Servisi bipukime juridicikane azhutimaske si kotor taro o projekti kova realizuini o Partnerja vash o demokratikano promiben ki Srbija, ki katanipe e buchengiri e Bujanovcakere komunaja thaj e Avokatengera komoraja taro Nish, a ko dejbe piko CSSP Projekto integrativno mediacije, Austrijaki zorrallipaski agencija thaj e Ambasada e Bare Britanijaki ani Republika e Srbijakiri. O cillo e projektesko si te kerelpe o Sevisi bipukime juridicikane azhutimaske sebepi legaribaske ko anglunipe o terdjojbe anglo kriso vash o dizutne e Bujanovcake, e Preshevake thaj aver uzall.

Formimi i Shërbimit për ofrimin e ndihmës juridike falas është pjesë e projektit të cilin po e zbaton Partnerët për ndryshime demokratike në Serbi, në bashkëpunim me Komunën e Bujanocit dhe me Odën e avokatëve të Nishit, ndërkaq me përkrahjen e CSSP Projekti të ndërmjetësimit integrativ, të Agjencionit Austriak për zhvillim dhe Ambasadës së Britanisë së Madhe në Republikën e Serbisë. Qëllimi i projektit është vendosja e Shërbimit për ofrimin e ndihmës juridike falas për të përparuar qasjen ndaj drejtësisë për qytetarët e Bujanocit, Preshevës dhe rrethinës.

Free Legal Aid Service in the Municipality of Bujanovac is part of the pilot project implemented by Partners for Democratic Change Serbia, in cooperation with the Municipality of Bujanovac and the Bar Association of Nis, with support of the British Embassy in Belgrade, and CSSP Project for Integrative Mediation from Berlin funded by the Austrian Development Agency. The aim of this Project is establishment of the Free Legal Aid Service in order to improve access to justice for citizens of Bujanovac, Presevo and the surrounding areas, and to increase confidence and integration of different ethnic groups in the social life in South Serbia.